

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇU

Yüksek Lisans Tezi

GALİP EMER

**Tez Danışmanı: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ MEHMET SİNAN
ALTUNÇ**

İSTANBUL, 2019

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı: Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu

Öğrencinin Adı Soyadı: Galip Emer

Tez Savunma Tarihi: 31.05.2019

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ayşe Nuhoplu
Bölüm Başkanı
Ayşe

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

	Ünvan/Ad	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Sinan Altunç	<i>SA</i>
Üye	Doç. Dr. Güçlü Akyürek	<i>GA</i>
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hande Ulutürk	<i>Hande</i>

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.

Ad, Soyad

: Galip Emer

İmza

:

ÖZ

ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇU

Emer, Galip

Yüksek Lisans, Kamu Hukuku Yüksek Lisans Programı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Sinan Altunç

Mayıs, 2019

İnsanlığı tehdit eden en önemli problemlerden biri olan çevre kirliliği, kökü çok eskilere dayanmasına rağmen özellikle sanayi devriminden sonra etkisini çok daha fazla göstermeye başlamıştır. 1970'li yıllardan itibaren uluslararası kamuoyunda da sıkça dile getirilmeye başlanan çevre kirliliği ve sorunlarına karşı çözüm arayışı kapsamında çeşitli hukuksal önlemler alınmaya başlanmıştır. 70'li ve 80'li yıllarda tüm dünyada, temiz bir çevrede yaşama hakkının temel bir hak olarak anayasalarda güvence altına alınması sağlanmaya başlanmıştır. Hızla artan nüfus, plansız sanayileşme ve kentleşme, savaşlar, nükleer enerji alanında yapılan çalışmalar, doğal olmayan gübreler ve kullanılan kimyasal ilaçlar çevre kirliliğinin uluslararası anlamda bir sorun haline gelmesinde etkili olmuştur.

Türkiye'de ise sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı 1982 Anayasası ile hukukumıza girmiştir. Daha sonra çevrenin korunmasına ve kirliliğin önlenmesine ilişkin temel ilkelerin ele alındığı 1983 tarihli Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir.

2004 yılında yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Topluma Karşı Suçlar" başlıklı üçüncü kısmının ikinci bölümünde "Çevreye Karşı Suçlar" başlığı altında dört tane çevre suçu düzenlenmiştir. Bunlar, "Çevrenin Kasten Kirletilmesi" (m. 181), "Çevrenin Taksirle Kirletilmesi" (m. 182), "Gürültüye Neden

Olma" (m. 183) ve "İmar Kirliliğine Neden Olma" (m. 184) suçlarıdır. Biz bu çalışmamızda Çevrenin Kasten Kirlenmesi suçunu anlatmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Çevre Kirliliği, Çevreye Karşı Suçlar, Atık

ABSTRACT

THE OFFENCE OF INTENTIONAL POLLUTION OF ENVIRONMENT

Emer, Galip

Postgraduate, Public Law Master Program

Thesis Advisor: Mehmet Sinan Altunç, PHD

May, 2019

Environmental pollution, which is one of the most important problems that threaten humanity, has started to show its effect much more after the industrial revolution, although it dates back to older times. Since the 1970s, various legal measures have begun to be taken within the scope of the search for solutions against the environmental pollution and related problems that have been frequently mentioned in the international public opinion. In the 70s and 80s, the right to live in a clean environment has been ensured in the constitutions as a fundamental right. Rapidly increasing population, unplanned industrialization and urbanization, wars, studies in the field of nuclear energy, unnatural fertilizers and chemicals have been effective in environmental pollution becoming an international problem. In Turkey the right to a healthy and clean environment have entered into our legal system by the 1982 Constitution. Following this, the Environmental Law of 1983, which deals with the basic principles of environmental protection and pollution prevention, came into force.

Four environmental offenses were defined under the title of "Offenses Against Environment" in the second part of the third section (entitled as "Offenses Against Community") of the Turkish Penal Code No. 5237, which came into force in 2004. These offenses are "Intentional Pollution of Environment" (Article 181),

“Pollution of Environment by Negligence” (Article 182), “Causing Noise” (Article 183), and “Pollution Caused by Constructions” (Article 184). In this study, this study explains the offense of Intentional Pollution of Environment.

Keywords: Environmental Pollution, Offenses Against Environment, Waste

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE VE HUKUK

I. Çevrenin Hukuk Yoluyla Korunması.....	1
A. Çevre Kavramı.....	1
B. Çevre Hukukunun Tarihsel Gelişimi.....	3
1. Uluslararası Belgelerde Ortaya Çıkışı.....	3
2. Anayasa ve Kanunlarda Ortaya Çıkışı.....	6
3. Türkiye’de Çevre Hukukunun Tarihsel Gelişimi.....	8
3.1.Anayasa.....	8
3.2.Kanunlar.....	10
3.3.Yönetmelikler.....	11
3.4.Uluslararası Sözleşmeler.....	11
4. Uluslararası Mahkeme Kararları.....	13
C. Çevre Hukukunun Temel İlkeleri.....	15
1. Kirleten Öder İlkesi.....	15
2. Önleme İlkesi.....	16
3. İhtiyat İlkesi.....	17
4. Katılım İlkesi.....	19
D. Çevrenin Ceza Hukuku İle Korunması.....	21
II. Çevre Hakkının Unsurları.....	23
A. Çevre Hakkının Sahipleri.....	23
1. Bireyler.....	24

2. Topluluklar.....	24
3. Gelecek Kuşaklar.....	24
4. Devlet.....	25
B. Çevre Hakkının Yükümlüleri.....	25
1. Bireyler.....	25
2. Devletler.....	26
3. Topluluklar.....	26
C. Sorumluluk.....	26
III. Karşılaştırmalı Hukukta Çevre Suçları.....	27
A. Almanya.....	27
B. ABD.....	28
İKİNCİ BÖLÜM	
ÇEVRENİN KASTEN KİRLLETİLMESİ SUÇU	
I. Genel Bilgiler.....	29
II. Korunan Hukuki Değer.....	30
III. Suçun Maddi Unsurları.....	32
A. Konu.....	32
B. Fail.....	35
C. Mağdur.....	38
D. Hareket.....	41
E. Netice.....	47
F. Nedensellik Bağı ve Objektif İsnadiyet.....	49
IV. Manevi Unsur.....	51
V. Hukuka Aykırılık.....	58
VI. Nitelikli Haller.....	64
VII. Suçun Özel Görünüş Şekilleri.....	68
A. Teşebbüs.....	68
B. İştirak.....	70
C. İçtima.....	73
VIII. Yaptırım ve Uygulama.....	79
SONUÇ.....	85

KAYNAKÇA.....	88
---------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AKM: Askıda Katı Madde

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

CD: (Yargıtay) Ceza Dairesi

CMK: 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu

ÇED: Çevresel Etki Değerlendirmesi

E.: Esas numarası

K.: Karar numarası

KOI: Kimyasal Oksijen Değeri

m.: Madde

No.: Numara

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

R.G.: Resmi Gazete

S.: Sayı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCK: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu

TÜRKAK: Türk Akreditasyon Kurumu

UNECE: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

Birinci Bölüm

Çevre ve Hukuk

I. Çevrenin Hukuk Yoluyla Korunması

Çevrenin korunmasının hukukun görevleri arasında yer alması herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir taraftan sanayileşme ve endüstriyel gelişimi, diğer taraftan da insanın doğa üzerinde hâkimiyet kurma arzusu ve bazı durumlarda gerekliliği, çevrenin bir hak olarak tanınması ve korunması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.¹ Çevrenin bir hukuki değer olarak korunması konusunda gelişim, ilk olarak 1960'lı yıllarda başlamış, ulusal ölçekte çevre konusundaki bilinçlenme uluslararası düzlemde de düzenlemeler yapılmasını beraberinde getirmiştir.² Çevre sorunlarının giderek artması ve uluslararası bir mesele haline gelmesi bu konuda birçok uluslararası sözleşmenin yapılmasına da sebep olmuştur. Özellikle sanayi devriminden sonra sanayileşmenin artmasının etkisiyle çevre ile ilgili sorunlar artmıştır. Bunun da etkisiyle çevre sorunu çözümlenmesi zorunlu hale gelen bir meseleye dönüşmüştür. Hukukun temel işlevlerinden biri de, işte bu şekilde toplumsal yaşamı etkileyen meselelerin çözümüne ilişkin temel esasları düzenlemektir³.

Çevrenin korunmasında özel hukuk, ceza hukuku ve idare hukukundan faydalanılmaktadır. Bu hukuk dallarının yanında son zamanlarda yaşanan gelişmelerle ortaya çıkan ve gelişen çevre hukuku da çevrenin korunmasında ön plana çıkmıştır. Çevre hukuku diğer hukuk dallarından faydalanmakla birlikte kendine özgü ilkeler de benimsemiştir.

A. Çevre Kavramı

Tarih boyunca çevre kelimesinin çeşitli tanımları yapılmıştır. Tanımların çeşitlilik göstermesinin sebebi çevre kavramının kullanım amacına göre değişik anlamlara gelebilecek nitelikte esnek bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

¹ Talas Serdar, Türk Ceza Kanunu'nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirletilmesi Suçları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2013, s. 1.

² Gemalmaz Mehmet Semih, Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Tarihsel Gelişimi Konusunda, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, s. 239.

³ Turgut Nühket, Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara, 2012.

Şöyle ki bir tanımda çevre, insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak kabul edilmişken; bir başka tanımda, çevre, insanların ve diğer canlıların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tüm canlı ve cansız nesneler olarak tanımlanmıştır.⁴

Teknik bilimler, yaptığı tanımlarda fiziksel çevre ve insan çevresi üzerinde dururken, sosyal bilimler ise yapay çevre ve doğal çevre üzerinde durulmuştur. Yapılan bu ayrımlardan kaçınılarak bütüncü tanımlar da yapılmaya çalışılmıştır. Buna örnek olarak bir tanımda çevre, canlıların yaşayıp gelişmesini sağlayan ve onları sürekli olarak etkileri altında bulunduran fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerin bütünlüğü olarak tanımlanmıştır⁵. Çevre sözcüğünün kelime anlamının ise *“hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış faktörlerin bütünlüğü”* olduğu ifade edilmektedir.⁶

Çalışmamızın amacı açısından çevre kavramının hukuki açıdan bir tanımının yapılması gerekmektedir. Ancak çevre kavramının hukuksal açıdan tanımı konusunda doktrinde görüş birliğine varılamamıştır. Tanımlardaki belirsizlik nedeniyle, 11.08.1983 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanununun ilk halinde çevre kavramının tanımı yapılmamıştır. Bu yasanın ilk taslak metninde, *“insan ve canlıların etkileşim içinde bulundukları doğal ve yapay sistemlerin tümüdür”* biçimindeki çevre tanımına, yasalaşma sürecinde yer verilmemişti.⁷ Ancak devam eden süreçte, 26.04.2006 tarihli ve 5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 2. maddesi ile çevre tanımına yer verilmiştir. Bu tanıma göre, çevre, *“canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortam”* olarak tanımlanmıştır. Aynı tanıma Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliğinin 4. maddesinde yer verilmiştir. Yasa koyucunun tanımlamayı yaparken canlıların oluşturduğu ortamı merkez aldığı görülmektedir.

⁴ Yılmaz Sacit, Çevre Suçları, Adalet Yayınları, 2013, s. 1.

⁵ Çepel Necmettin, Çevre Korum ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü, 2. Basım, İstanbul, 1996, s.41.

⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc44000ed73c1.18725612

⁷ Yılmaz, s.2.

Eğer çevre kavramının tanımı çok geniş yapılacak olursa, hukuk normlarının tamamının bu kavrama uyarlanması zorlaşacak ve hukuk normlarında aranan belirlilik ortadan kaybolacak; dar tutulursa da korunmaya değer bazı gruplar dışarıda kalacaktır.⁸ Yapılacak tanıma göre suçla korunan hukuki değer ne olduğu konusunda görüşler oluşmuştur. Bu görüşlere çalışmamızda ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Çevre konusu irdelenirken özellikle yapay çevre ve doğal çevre kavramları üzerinde de durmakta fayda bulunmaktadır. Doğal çevre, doğal etki ve güçlerin oluşturduğu, insanın oluşumuna katkıda bulunmadığı, hazır bulduğu tüm doğal varlıkları ifade eder.⁹ Bu bağlamda doğal çevrenin en önemli özelliği insan elinden çıkmamış olmasıdır.

Yapay çevre ise, insanlığın başlangıcından günümüze dek uzanan toplumsal ve ekonomik evrim sürecinde, büyük ölçüde doğal çevreden yararlanılarak insan eliyle yaratılan tüm değerleri ve varlıkları kapsamaktadır.¹⁰ Yapay çevrenin de en önemli özelliği tamamen insan elinden çıkmış olmasıdır.

B. Çevre Hukukunun Tarihsel Gelişimi

1. Uluslararası Belgelerde Ortaya Çıkışı

Sanayileşmeyle birlikte ekonomik büyüme yarışının içinde çevrenin ikinci plana itilmesi ve katlanarak büyüyen çevre sorunlarının insanlık için büyük bir problem haline gelmesi karşısında dünya çevre sorunlarına karşı harekete geçmeye başlamış ve 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından Stockholm’de bir çevre konferansı düzenlenmiştir. Konferansın yapılmasının en önemli amacı her ülkenin çevreye karşı sorumluluklarının hatırlatılmasıdır. Türkiye ile birlikte toplam 113 devletin katıldığı konferansta çevre sorunlarının uluslararası anlamda ele alınması gerektiği vurgulanmış çevre hakkından hukuksal bir değer olarak bahsedilmiştir. Konferans bitiminde yayımlanan Stockholm Bildirgesi’ne göre, “*İnsan, kendisine onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve tatmin edici yaşam koşulları temel hakkına sahiptir...*” Her ne kadar çevre hakkının bu bildirge ile kabulü siyasal bir ilke niteliğinde olmak ve sübjektif bir hak

⁸ Turgut Nükhet, “Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri”, Çevre Hukuku Sempozyumu, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 2006, s.18.

⁹ Yılmaz, s. 3.

¹⁰ Yılmaz, s. 3.

sağlamamakla birlikte,¹¹ ilk defa uluslararası bir bildirgede ele alınması hakkın tanınması açısından çok önemli bir gelişmedir.

Ayrıca Stockholm Konferansı sonrasında 5 Haziran günü “Çevre Günü” olarak kabul edilmiş ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. Konferans ile ilgili olarak değinilmesi gereken bir diğer husus, Üçüncü Dünya Ülkelerinin de ortak görüşü olarak, Hindistan Başbakanı İndira Gandhi’nin, gelişmekte olan ülkelerde fakirlikten doğan kirlenmenin sanayileşmeden doğan kirlenmeden daha ciddi sorun olduğu tespitidir.¹² Bu tespit şüphesiz ki ülkeler arasındaki zenginlik fakirlik ayrımının giderilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çevre sorununa yönelik uluslararası çabalardan bir diğer önemli toplantı 1992 yılında Rio de Janeiro’da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’dır. 117 devletin iştirak ettiği konferansta bağlayıcı bir Çevre Sözleşmesi imzalanamamış ise de, “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” ve “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” imzalanmış; “Çevre ve Gelişme Üzerine Rio Bildirgesi” ile “Ormanlar Üzerine Bildirge” kabul edilmiş; ayrıca “Gündem 21” isimli 21. yüzyılın çevre gündemine ilişkin eylem programı benimsenmiştir.¹³ Rio Bildirgesi’nde 27 emredici ilke kabul edilmiştir.

Kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan canlıların muhafazasını amaçlayan “Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” yeryüzündeki bir milyonun üzerinde canlının korunmasının öngörmektedir. Sözleşme, ABD dışında 153 devlet tarafından imzalanmıştır.

Rio konferansı sonrasında imzalanan sözleşmelerden olan “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi” ise küresel ısınma ile atmosferde sera etkisi yaratan gaz emisyonlarının azaltılmasını öngörmektedir. Bu sözleşme Türkiye tarafından da 2004 yılında imzalanmıştır. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne bağlı olarak 1997 yılında Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol ile taraf ülkelere sera gazı azaltımı konusunda yükümlülükler getirilmiştir.

¹¹ Özdek Yasemin, İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAİE Yayınları, Ankara, 1993, s. 72.

¹² Gemalmaz, s. 241.

¹³ Kaboğlu İbrahim Özden, Çevre Hakkı, 3. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 150.

Çevre hakkı konusunda hazırlanan sözleşmelerden bir diğeri ise Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) tarafından imzaya açılan Aarhus Sözleşmesi'dir. Tam adı "*Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermeye Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi*" olan Aarhus Sözleşmesi, çevre hakkı ve halkın çevresel bilgiye erişimi konularında en temel uluslararası hukuk metinlerinden birisidir. 2001 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye 2016 yılı itibarıyla taraf 47 ülke bulunmaktadır. Aarhus Sözleşmesi vatandaşların çevresel duyarlılığının artmasına, kamu yönetimlerinin çevresel kararlarında daha hesap verebilir ve şeffaf olmasına, halkın çevresel kararlara katılmaya daha istekli olmasına, bunun yanında çevresel kararların çevre üzerindeki etkilerinin azalmasına çok önemli katkı sağlamaktadır.¹⁴

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde (AİHS), AİHS ek protokollerinde ve 1961 yılında kabul edilen Avrupa Sosyal Şartı'nda çevre hakkı tanınmamıştır. Ancak Sözleşme'nin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında çevre hakkı, Sözleşme'nin yaşam hakkı (m.2), özel yaşam ve aile yaşamına saygı (m.8), aşağılayıcı muamele yasağı (m.3), mülkiyet hakkı (1 nolu protokol Ek Protokol, m.1) gibi diğer haklar aracılığıyla dolaylı olarak korunmaktadır.¹⁵

Stockholm Konferansı, çevre hakkının gelişmesi konusunda Avrupa Birliği'nin (AB) de harekete geçmesine ön ayak olmuş, 1973-1977 yıllarını kapsayan 1. Çevre Eylem Programı kabul edilmiştir. Bu program ile AB, çevre politikalarına yön gösterecek ilke ve önceliklerini belirlemiştir. İlk çevre programını 1978-1982 yıllarını kapsayan 2. Çevre Eylem Programı izlemiştir. İlk iki eylem programının temel amacı; ilke ve önceliklerin belirlenmesi ve çevre kirliliği ile ilgili kontrol almaya yönelik faaliyet listesinin hazırlanmasıdır. 1982-1986 yılları için hazırlanan 3. Çevre Eylem Programı ve 1987-1992 yılları için hazırlanan 4. Çevre Eylem Programı ise kirlenmenin kontrol altına alınmasından çok önlenmesine yönelik faaliyetlerin açıklanması, toprak kullanımı politikaları ve diğer genel politikalar ile çevre sorununun bir arada değerlendirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılması amacıyla ortak stratejiler belirlenerek Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) prosedürü hazırlanarak 1985 yılında hayata geçirilmiştir.

¹⁴ <https://www.dogadergisi.com/aarhus-sozlesmesi-nedir/>

¹⁵ Kaboğlu İbrahim Özden, Özgürlükler Hukuku, Afa Yayınları, İstanbul, 1998, s.301.

1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile 1957 yılında imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan Roma Antlaşması'nın bazı maddelerinde değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede Antlaşmanın topluluğun temelleri ve politikalarını içeren 3. Bölümüne eklenen VII. Başlık kapsamındaki hükümler (m. 130r, 130s, 130t) Ortak Çevre Politikasının hukuki çevresini çizmektedir. Bu maddeler, topluluğun çevrenin korunmasına yönelik olarak benimsediği politikalar ve uygulamaların hedef ve kapsamını belirlemekte, bu alanda yetki dağılımını açıklamakta ve o zamana dek topluluk müktesebatının bir parçası olup olmadığı tartışılan çevre politikasına resmen bir topluluk politikası kimliği kazandırmaktadır.¹⁶

1993 yılında 5. Çevre Eylem Programı açıklanmış başlıca hedefler olarak kalkınmanın sürdürülmesi ve sorumluluğun paylaşılması konuları belirlenmiştir. 2001-2010 yılları arasını kapsayan 6. Çevre Eylem Programı ise iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık ile doğal kaynaklar ve atıklar konularını temel almaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çevre hakkına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna rağmen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bazı kararlarında dolaylı olarak çevre hakkıyla ilgili tespitlerde bulunmuştur. Bu kararlara çalışmamızın ileriki bölümlerinde yer verilecektir.

2. Anayasa ve Kanunlarda Ortaya Çıkışı

Anayasalar normlar hiyerarşisinde üstte yer alan ve herkesi bağlayan nitelikte kurallar bütünüdür. Bu sebeple anayasaların etkisi ve sağladığı hukuki güvence yasama organınca yapılan düzenlemelerden önce gelmektedir. Çevre hakkına ilişkin yapılan düzenlemelerin anayasalarda yer alması çevreye verilen önemin göstergesi olacaktır. Çevrenin anayasal düzeyde korunan bir değer olarak düzenlenmiş olması, yasama, yürütme ve yargı organlarının devlet fonksiyonlarını yerine getirirken, çevresel varlıkların korunmasına ilişkin hususları gözetmeleri gereğini doğuracaktır. Bu durum iki bakımdan önem arz eder; birincisi, yasama organı çevrenin korunması için gerekli düzenlemeleri yapma konusunda anayasal yükümlülük altına girecektir. İkinci olarak, hukuki olarak söz konusu olduğu hallerde anayasal düzenleme gerek

¹⁶ Güneş Yusuf, Coşkun Aynur Aydın, Çevre Hukuku, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 2004, s. 194.

yargı mercileri gerekse de idari bilimler için kararlarını verirken bir rehber ilke işlevi görecektir.¹⁷

Çevre hakkı ve sorunları ile ilgili uluslararası belgelerin imzalanmasının artmasının da etkisiyle pek çok devlet anayasalarında çevre hakkını doğrudan veya dolaylı olarak tanımıştır. Bu uygulama 1970’li yıllardan sonra ivme kazanmış, 1990’lı yıllara gelindiğinde ise çevre hakkını doğrudan doğruya düzenleyen devlet anayasasında artış olmuştur.¹⁸ 1990’lı yıllarında başında 45 ulus devletin anayasasında (Arnavutluk, Avusturya, Bahreyn, Belçika, BAE, Birmanya, Brezilya, Bulgaristan, Çin, Ekvator, Etiyopya, Ekvator Ginesi, Guatemala, Guyana, Haiti, Hindistan, Hollanda, Honduras, İran, İspanya, İsveç, İsviçre, Komorlar, Kosta Rika, Kore, Filipinler, Macaristan, Namibya, Nikaragua, Panama, Peru, Polonya, Portekiz, Salvador, Sri Lanka, Şili, Tayland, Türkiye, Vietnam, Yemen) ve ABD’nin on bir eyaletinin anayasasında çevreyi korumaya ilişkin hükümler bulunmaktaydı.¹⁹

Doktrinde genel olarak çevrenin korunmasına ilişkin düzenlemeler içeren anayasalar iki kategoriye ayrılarak incelenmektedir.²⁰ Bazı anayasalar çevre sorunlarıyla mücadele konusunda devlete veya devletle birlikte vatandaşlara ödevler yüklerken, bazı anayasalar sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşama hakkını ödev olarak yüklemek yerine başlı başına bir hak olarak güvence altına almıştır.

Çevreyi korumayı bir ödev olarak yükleyen anayasalar yukarıda da belirtildiği üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu tarz anayasaların bir kısmı sadece devlete çevreyi koruma ödevi getirirken bir kısmı ise hem devlete hem de vatandaşlara çevreyi koruma ödevi getirmektedir. Sadece devlete ödev yükleyen anayasalar arasında Yunanistan, İsviçre ve Hollanda anayasaları örnek olarak gösterilebilir. Hem devlete hem de vatandaşlarına ödev yükleyen anayasalara örnek ise Çin, Arnavutluk ve İsveç anayasaları örnek olarak gösterilebilir.

Diğer tip anayasalar ise, sağlıklı ve düzenli bir çevrede yaşam hakkını bir insan hakkı olarak sunmaktadır. Bu anayasalara örnek İspanya, Portekiz ve Türkiye anayasaları gösterilebilir.

¹⁷ Yılmaz, s. 19.

¹⁸ Yılmaz, s. 19.

¹⁹ Kaboğlu, Çevre Hakkı, s. 35.

²⁰ Kaboğlu, Çevre Hakkı, s. 37.

3. Türkiye’de Çevre Hukukunun Tarihsel Gelişimi

3.1.Anayasa

Türk anayasa düzenlemelerinde 1982 yılına gelene kadar çevre hakkına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktaydı. Ancak böyle bir maddenin bulunmaması, sağlıklı ve dengeli bir yaşam hakkının kişilere hiç tanınmamış olması anlamına gelmemelidir.²¹ 1961 Anayasasının “*Sağlık Hakkı*” başlığını taşıyan 49. maddesi, çevre hakkını dolaylı yoldan ilgilendirmekte veya tanımaktaydı. 1961 Anayasasının 10/2, 37, 38/4, 49 ve 52. maddelerinde de çevresel değerlere ilişkin düzenlemeler yer almaktaydı.²²

Hukukumuzda çevre hakkı ilk defa halen yürürlükte olan 1982 Anayasası’nın 3. Bölümünde düzenlenen “*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*” başlığı altındaki 56. maddesinde anayasal güvence altına alınmıştır. Çevre hakkı, sağlık hakkıyla aynı maddede düzenlendiği için, maddede üst başlık olarak “*Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması*” şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Bununla sağlıklı bir çevrede yaşamak kişiler için bir anayasal temel hak olduğu kadar, çevreyi korumanın anayasal bir görev teşkil ettiği de ilan edilmektedir.²³

Anayasamızın 56. maddesinde, “*herkes dengeli ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir*” denilerek bireylere çevre hakkı tanınmaktadır. Anayasada tanınan bu hakkın sahibi herkeştir. Hak sahiplerinin geniş tutulması çevrenin herkesin malı olarak kabul edildiğini göstermektedir.

²¹ Yılmaz, s. 19.

²² 1961 Anayasası m. 10/2: Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

1961 Anayasası m. 37: Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla, değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet, çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır. Toprak dağıtım, ormanların küçülmesi veya diğer toprak servetlerinin azalması sonucunu doğurmaz.

1961 Anayasası m. 38/4: Çiftçinin topraklandırılması, ormanların Devletleştirilmesi, yeni orman yetiştirilmesi ve iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlarıyla kamulaştırılan taşınmaz mal ve kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan taşınmaz mal ve kıyıların korunması ve turizm amacıyla kamulaştırılan toprak bedellerinin ödeme şekli kanunla gösterilir.

1961 Anayasası m. 49: Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini ve tıbbi bakım görmesini sağlamakla ödevlidir. Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.

1961 Anayasası m. 52: Devlet, halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlamak, toprağın kaybolmasını önlemek, tarım ürünlerine ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır.

²³ Yılmaz, s. 21.

56. maddede çevrenin geliştirilmesi, çevre sağlığının korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi devlete ve vatandaşlara bir ödev olarak yüklenmiştir. Hem devlete, hem de vatandaşlara yüklenen bu ödev, çevreyi kirlletici eylem ve davranışlardan kaçınmayı içerdiği gibi, çevrenin korunmasını güçleştirecek ya da çevreye zarar verebilecek her türlü olumsuzluklara karşı çıkmayı ve devletin bu olumsuzlukları bertaraf etmeye yönelik politika ve planları benimsemesini sağlamayı da kapsamaktadır.²⁴ Bu madde, 2872 sayılı Çevre Kanunu başta olmak üzere 2874 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu gibi yasalara dayanak teşkil etmektedir.²⁵

Hakkın konusu sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaktır. Burada “çevre” kavramına herhangi bir sınırlama getirilmediğinden, çevrenin çok geniş olarak ele alındığını kabul etmek gerekir. Dolayısıyla insan hayatını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen her türlü doğal ve beşeri çevre, içinde yaşanacak çevreyi oluşturmaktadır.²⁶

Anayasamızın 56. Maddesi dışında 43, 44, 45, 57, 63, 169. maddeleri de çevre hukuku ile ilgili düzenlemelere yer vermiştir.²⁷

²⁴ Turgut, Çevre Politikası ve Hukuku, s. 79.

²⁵ Güneş/Coşkun, s. 153.

²⁶ Tunç Hasan, Güven Yusuf, Çevre Hakkı ve 1982 Anayasası, Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, 1997, s.115.

²⁷ 1982 Anayasası m. 43: Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir.

1982 Anayasası m. 44: Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz.

Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir.

1982 Anayasası m. 45: Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi arttırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır.

1982 Anayasası m. 57: Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetken bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

1982 Anayasası m. 63: Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

1982 Anayasası'nın 56. maddesi ve diğer maddelerine rağmen çevre hukuku ile ilgili düzenlemelerin kısıtlı olduğu görülmektedir. Çevre konusunda devletin ödevlerini somutlaştırmaması, vatandaşın başvuru araçları konusunda herhangi bir belirlemede bulunmaması ve yaptırım öngörmemesi maddenin eksik yönleri olarak dikkat çekmektedir.²⁸

3.2.Kanunlar

Kanun düzeyinde çevre hakkı ile ilgili akla ilk gelmesi gereken düzenleme 09.08.1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunudur. 2872 sayılı Çevre Kanunu 5941 ve 5942 sayılı kanunlarla değişikliğe uğrayarak son halini almıştır. Çevre kanununun 1. maddesinde *“bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır”* diyerek kanunun amacı ortaya koyulmuştur.

Çevre hukuku ile ilgili kanun düzeyinde yapılan düzenleme sadece Çevre Kanunu ile sınırlı değildir. 4721 sayılı Medeni Kanun içinde çevreye ilişkin birçok hüküm bulunmaktadır.²⁹ Ayrıca tarihsel, kültürel ve doğal malvarlığının korunmasına ilişkin 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, ormanlıkların korunmasına ilişkin 6831 sayılı Orman Kanunu, kıyıların kullanımına ilişkin 3621 sayılı Kıyı Kanunu, konut hakkı ve kullanımına ilişkin 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, deniz kirliliğine ilişkin 618 sayılı Limanlar Kanunu, çevreyi korumak konusunda belediyelere görevler yükleyen 5393 sayılı Belediye Kanunu,

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.

1982 Anayasası m. 169: Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşitli tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Devlet ormanlarının mülkiyeti devrolunamaz. Devlet ormanları kanuna göre, Devletçe yönetilir ve işletilir. Bu ormanlar zamanlaşımı ile mülk edinilemez ve kamu yararı dışında irtifak hakkına konu olamaz.

Ormanlara zarar verebilecek hiçbir faaliyet ve eyleme müsaade edilemez. Ormanların tahrip edilmesine yol açan siyasi propaganda yapılamaz; münhasıran orman suçları için genel ve özel af çıkarılamaz. Ormanları yakmak, ormanı yok etmek veya daraltmak amacıyla işlenen suçlar genel ve özel af kapsamına alınmaz.

Orman olarak muhafazasında bilim ve fen bakımından hiçbir yarar görülmeyen, aksine tarım alanlarına dönüştürülmesinde kesin yarar olduğu tespit edilen yerler ile 31.12.1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş olan tarla, bağ, meyvelik, zeytinlik gibi çeşitli tarım alanlarında veya hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler, şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerler dışında, orman sınırlarında daraltma yapılamaz.

²⁸ Kaboğlu, s. 41.

²⁹ Çevreye ilişkin 4721 sayılı Medeni Kanunda yer alan başlıca maddeler 708, 715, 729, 730, 737, 738 743, 751.

gayri sıhhi müesseselerin çevreye verdikleri zararları gidermelerine ilişkin 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, yerleşim alanlarında planlamaya ilişkin 5543 sayılı İskân Kanunu, su ürünlerinin korunması ve kontrolüne ilişkin 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu, turistik çevrelerde düzenlemeye ilişkin 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu çevre hukuku ilgili bazı kanunlarımızdır.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu da çevre hukukunun kanun düzeyindeki önemli kaynaklarından biridir. Türk Ceza Kanununun 1. maddesinde de yer aldığı üzere kanunun amaçlarından biri çevreyi korumaktır. Ayrıca çalışmamızın konusunu oluşturan “çevrenin kasten kirletilmesi” suçu Türk Ceza Kanununun ikinci kitabının, “*Topluma Karşı Suçlar*” başlıklı üçüncü kısmının, “*Çevreye Karşı Suçlar*” başlıklı ikinci bölümünde yer almaktadır. Çevre Kanununun 2006 yılında değişikliğe uğrayan 20. maddesinde; düzenlenen idari para cezaları eskiye oranla artırılmış ve bu maddenin uygulanmasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturması haline ilişkin hükümlerinin saklı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, çevreyi kasten kirletenler hakkında hem idari para cezası verilecek, hem de Türk Ceza Kanunu 181. maddesinin ihlali halinde ceza davası açılabilecektir.

3.3.Yönetmelikler

Çevreyle ilgili hukukumuzda birçok yönetmelik vardır. Bunlardan bazıları;

- 25682 sayılı Gemilerden Atık Alınması ve Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- 25687 sayılı Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği
- 25755 sayılı Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- 29959 sayılı Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği
- 26357 sayılı Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği
- 27277 sayılı Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
- 27721 sayılı Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik
- 30283 sayılı Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği
- 29314 sayılı Atık Yönetimi Yönetmeliği

3.4.Uluslararası Sözleşmeler

Çevre hukuku ile ilgili düzenlenen uluslararası belgelere yukarıda “uluslararası belgelerde ortaya çıkışı” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde yer

verilmişti. Bu bölümde Türkiye'nin taraf olduğu çevre hukukunu ilgilendiren uluslararası sözleşmelere kısaca değinilecektir.

Anayasamızın 90. maddesinin son fıkrası uluslararası sözleşmelerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu maddenin son fıkrasına göre *“usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir.”* Dolayısıyla usulüne uygun olarak yürürlüğe giren uluslararası sözleşmeler normlar hiyerarşisinde kanunla eş değerdedir. Çevre hukuku ile ilgili imzalanan herhangi bir uluslararası antlaşma çevre kanunu ile aynı hukuksal güce sahiptir. Ayrıca aynı fıkranın devamında *“bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamaz”* denilerek uluslararası sözleşmelerin anayasal yargı denetimine sokulamayacağı kabul edilmiştir. Bu da teknik olarak uluslararası sözleşmelerin kanunlardan daha üstün tutulduğunu göstermektedir. Aynı fıkranın devamında *“usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”* Bu sebeple temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir konuda imzalanan bir uluslararası sözleşme ile aynı konuda hükümler içeren bir kanunun çatışması durumunda sözleşme hükümlerinin esas alınacağı kabul edilmiştir. Çevre hakkının düzenlendiği 56. madde Anayasa'nın Temel Hak ve Hürriyetler başlıklı ikinci kısmının Sosyal ve Ekonomik Hak ve Ödevler başlıklı üçüncü bölümünde bulunması sebebiyle bu hakla ilgili uluslararası sözleşme ve kanunların çatışması durumunda uluslararası sözleşme hükmü geçerli olacaktır.

Ülkemizin taraf olduğu ve usulüne uygun olarak yürürlüğe soktuğu başlıca uluslararası sözleşmeler şunlardır; Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Dair Sözleşme (MARPOL Sözleşmesi)³⁰, Tehlikeli Atıkların Sınırlar Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi³¹, Ramsar Sözleşmesi³², Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Ticaretinin

³⁰ 24.06.1990 tarihli ve 20558 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³¹ 30.12.1993 tarihli ve 21804 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³² 1971 yılında imzalanan Ramsar Sözleşmesi ile sulak alanların dünya çapında korunması ve akılcı bir şekilde kullanılması amaçlanmıştır. Türkiye'deki başlıca Ramsar alanları olarak kabul edilen yerler şunlardır; Manyas Gölü, Ulubat Gölü, Gediz Deltası, Burdur Gölü, Kızören Obruğu, Kızılırmak Deltası, Nemrut Gölü. Sözleşme Türkiye'de 17.05.1994 tarihli ve 21937 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Düzenlenmesine Dair Sözleşme³³ (CITES Sözleşmesi), Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Karadeniz'in Kirlenmesine Karşı Korunması Sözleşmesi ve Protokolleri³⁴, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Kyoto Protokolü³⁵.

4. Uluslararası Mahkeme Kararları

Uluslararası Adalet Divanının çevre hakkının korunması ile ilgili çok önemli kararları bulunmaktadır. Korlu Kanalı Davasında, İngiliz savaş gemilerinin, Korfu Kanalı'nın Arnavutluk karasularından geçerken mayına çarpması ile can ve mal kaybına yol açan bir sonuç ortaya çıkması konu edilmiştir. Kaza 22 Ekim 1946'da meydana gelmiştir. 1944 ve 1945'de iki kez bu sular İngiltere tarafından mayın taramasına tabi tutulmuş ve temizlenmiştir. O yüzden güvenli olduğu varsayılan bir bölgedir ve İngiltere zararsız geçiş hakkını kullanmakta olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Arnavutluk bu tür bir geçişin yetkili makamlardan izin alınarak yapılması gerektiğini iddia etmiştir. Divan bu açıdan İngiltere'yi haklı bulmuş ve her devletin kendi egemenlik bölgesinde diğer devletlerin haklarının ihlaline sebep verecek eylemlere bilinçli bir şekilde göz yummaması gerektiği yönünde bir karar vermiştir.³⁶

Kanada'da faaliyette bulunan Trail Smelter adındaki özel bir işletmenin maden eritme tesisinden çıkan dumanların ABD'de meydana getirdiği zararın giderilmesine ilişkin verilen kararda Adalet Divanı, hiçbir devletin ülkesini, başka bir devletin ülkesine veya buradaki kişilere ve mallara dumanlarla zarar verecek şekilde diğer devlet ülkelerinde etki meydana getiren çevresel zararlardan dolayı devletlerin sorumlu olacağı ilkesini kabul etmiştir. Kanada arıtma faaliyetlerinden kaynaklanan zararlı atıklar nedeniyle, ABD'de tarım ürünlerine, kerestelik ağaçlara ve çiftlik hayvanlarına verdiği zararlardan dolayı hakem kararıyla sorumlu tutulmuştur.³⁷

Suların korunması ile ilgili olarak Lanoux Gölü Davası, İspanya ve Fransa arasındaki bir uyuşmazlıkla ilgilidir. Davaya konu olayda, Lanoux Gölü Fransa'nın ülke sınırları içerisinde olup, 1950 yılında bir Fransız elektrik şirketi göle suyunu

³³ 01.10.1994 tarihli ve 22068 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³⁴ 06.07.2004 tarihli ve 25514 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³⁵ 17.02.2009 tarihli ve 27144 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

³⁶ Yılmaz, s. 37-38.

³⁷ Kütükçü Akif, Uluslararası Hukukta Gemi Kaynaklı Kirlenme ve Devlet Gemilerinin Egemenlikten Doğan Bağımsızlığı, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y:2001, C:6, S:2, s. 50.

veren Carol nehri üzerine baraj inşa etmek istemiş, İspanya hükümeti ise bu girişimin hak ve menfaatlerine zarar getireceğini iddia etmiştir. Adalet Divanı 16.11.1957 yılında verdiği kararda, yapılacak barajın İspanya'ya akan nehir sularını kirletebileceğini ve bir devletçe ortak suların aşırı ölçüde kirletilmesinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir.³⁸

AİHS ve ek protokollerinde açıkça çevre hakkı düzenlenmediği için ilk zamanlarda AİHM tarafından çevre hakkı ihlali ile ilgili yapılan başvurular reddediliyordu. Zamanla artan çevre sorunlarına daha fazla sessiz kalamayan AİHM çevre hakları ile ilgili ilk önemli kararını 09.12.2004 tarihinde Lopez Ostra & İspanya Davasında vermiştir. AİHM başvuru Lopez Ostra'nın evinin önünde belediye tarafından kurulan atık arıtma tesisinin yarattığı kirliliğin, şahısların sağlığını, özel hayatını ve aile hayatını olumsuz yönde etkilediğine dikkat çekmiş ve devletin ekonomik projelerle bireyin özel ve aile hayatına saygı konusunda dengeyi sağlayamadığına karar vermiştir.³⁹

Hatton ve Diğerleri⁴⁰ davasında başvuru, İngiltere'de havaalanına yakın oturduklarını ve hükümetin gece uçuşlarına yönelik yeni politikasının özel hayata ve konuta saygı haklarını ihlal ettiğini bildirmişler, AİHM de verdiği kararda, bu tarz çevreye yönelik şikâyetlerin Sözleşmenin 8. maddesi⁴¹ kapsamında değerlendirileceğini, devletin genel yarar ile bireylerin özel hayatları arasındaki dengeyi sağlaması gerektiğini belirtmiştir.

Taşkın ve Diğerleri/Türkiye davasında, başvuru Bergama ilçesi sınırları içinde Ovacık'ta altın madeni işletmesi izninin verilmesi sebebiyle çevrenin bozulmasından etkilendiklerini, bu etkinin patlayıcı madde kullanımı ile makinelerin

³⁸ Tütüncü Ayşe Nur, Lanoux Gölü Hakem Mahkemesi Kararı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1998, C:LVI, S:1-4, s. 299.

³⁹ Lopez Ostra/İspanya, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 16798/90, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22languageisocode%22:%5B%22ENG%22%5D,%22appno%22:%5B%2216798/90%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-57905%22%5D%7D>

⁴⁰ Hatton ve Diğerleri/İngiltere, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 36022/97, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22hatton%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-61188%22%5D%7D>

⁴¹ AİHS m. 8: 1. Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

alışmasından kaynaklanan gürültüden ve nüfus hareketinden olduğunu belirterek AİHS 8. Maddesinin ihlal edildiğini savunmuşlardır. Hükümet ise başvuruların risk iddiasının farazi olduğunu ve bu riskin 20 ila 50 yıllık süre içinde ortaya çıkabileceğini savunmuştur.⁴²

C. Çevre Hukukunun Temel İlkeleri

1. Kirleten Öder İlkesi

Kirleten öder ilkesi, çevrenin kirlenmesinden kimin sorumlu tutulacağını, bu sorumluluğun kimin tarafından ne şekilde yerine getirileceğini açıklamaya çalışan bir ilkedir. Bu ilke ilk olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından 1972 yılında kabul edilmiş ve çevre kirliliğinden korunmanın yollarından biri olarak ileri sürülmüştür.⁴³ OECD kirleten öder ilkesi için daha geniş ve kapsamlı bir tanım da yapmıştır. Buna göre kirleten öder ilkesi; “kirletenin çevrenin kabul edilebilir bir durumda olmasını sağlamak için kamu otoritelerince belirlenen kirliliğin önleme ve kontrol önlemlerinin masraflarına katlanması” şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁴ Bu ilkenin ortaya atılmasında temel amaç, OECD üyesi ülkeler arasında farklı çevre koruma politikaları uygulanmasından kaynaklanan, rekabet avantajları dağılımı ve ticaret akımları bozukluklarının giderilmesine yönelik olarak politika uyumlaştırmasını sağlamaktır.⁴⁵

Her ne kadar bu ilkenin ortaya çıkışı ekonomik amaçlı olsa da günümüzde ağırlıklı olarak hukuksal bir nitelik taşıdığı kabul edilmektedir. Bu ilkenin uygulanması da politik kararlara ve bağlayıcı hale geldiği hukuksal belgelere ihtiyaç duymuştur. Avrupa Topluluğunun 1973 tarihli Birinci Çevre Eylem Programında ve daha önemlisi Avrupa Topluluğu Antlaşmasında ve Rio Konferansı bildirgesinde bu ilkeye yer verilmiştir. Rio Bildirgesinde ve OECD tavsiye kararlarında, ulusal otoritelerin, üretim sürecinde sürekli ve hızla yitirilen çevresel kaynakların korunması amacıyla, çevresel bozulmanın parasal ifadesi demek olan çevre

⁴² Taşkın ve Diğerleri/Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Başvuru No: 46117/99, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20TA%C5%99EKIN%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%22%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-67401%22%5D%7D>

⁴³ Turgut Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, s. 193.

⁴⁴ Turgut Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, s. 202.

⁴⁵ Dağdemir Özcan, Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları, 3. Basım, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012, s. 146.

maliyetinin fiyat mekanizmalarına aktarılmasını sağlayacak bir araç olarak kirleten öder ilkesini mevzuata ve uygulamaya aktarmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.⁴⁶

Kirleten öder ilkesi ulusal mevzuatımızda da kabul edilmiş ve uygulanmakta olan bir ilkedir. 2872 sayılı Çevre Kanununun değişikliğe uğrayan 3/g maddesine göre; *“Kirlenme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirlenmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacakları Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerince kirletenden tahsil edilir.”* Aynı maddenin (ı) bendinde ise gerçek ve tüzel kişilerin bahsedilen düzenlemeler sonucu ortaya çıkabilecek maliyetleri karşılayacakları hüküm altına alınmıştır.

26.04.2006 tarihinde Çevre Kanununda yapılan değişiklikten önce kanunun 3/e⁴⁷ bendindeki düzenleme sayesinde kirleten kusursuzluğunu kanıtlamak şartıyla sorumluluktan kurtulmuş oluyordu. Ancak yeni yapılan düzenleme ile kirletenin kusursuz olduğunu kanıtlamasına rağmen sorumluluktan kurtulma ihtimali ortadan kaldırılmıştır.

Kirleten öder ilkesinin amacı, çevrenin sorunlarının önceden tespit edilerek giderilmesine yönelik değildir. İlke; çevre sorunlarının ortaya çıkmasına sebebiyet verenleri, kamu otoriteleri tarafından belirlenecek uygulamaların maliyetlerini ödemesini amaçlamaktadır.

2. Önleme İlkesi

Sorunun oluşuktan sonra çözülmeye çalışılması sorunun oluşmadan önce önlenmesinden her zaman için daha pahalı ve zahmetlidir. Aynı zamanda da bir projenin ne gibi zararlara yol açacağını kestirmek tam olarak mümkün olmadığından önceden tedbir almak hem daha güvenli hem de daha ekonomiktir. Çevre sorunlarının oluşmadan önce önlenmeye çalışılması ilkesi Avrupa Birliği’nin çoğu

⁴⁶ Yılmaz, s. 77.

⁴⁷ 2872 sayılı Çevre Kanunu 3/e: kirletenler, kirlenmenin önlenmesi ve sınırlandırılması için yapılan giderleri ödeme yükümlülüğünden söz konusu kirlenmeyi önlemek için gerekli her türlü tedbiri aldıklarını ispat etmek kaydıyla kurtulabilirler.

eylem programlarında vurgulanmıştır. Ülkemizde ise bu ilkeye en açık şekilde Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında “*kalkınma sürecinde kirlenmenin kaçınılmaz olduğunu öngören ve kirliliği arıtmaya çalışan pasif yaklaşımlar yerine, alınacak önlemlerle kirlenmenin önüne geçme stratejilerine öncelik verecektir*” ifadesiyle yer verilmiştir.⁴⁸

Önleme ilkesinin uygulamasını yansıtan araçlar olarak Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED), planlama, yasaklama, en çevreci teknolojinin kullanılmasını zorunlu kılma ve bazı eylemleri bağlama ilk akla gelenlerdir.⁴⁹

Bu araçların belki de en önemlisi olan ÇED’i kısaca; yatırımların gerçekleştirilmesinden önce bunların çevreye olası zararlarının ve bu zararları gidermeye yönelik alınabilecek önlemlerin yetkili kılınmış kuruluşlarca araştırılıp bir rapor halinde yetkili birimlere sunulmasını ve böylece kabul edilebilir düzeylerin üzerinde zarar olasılıkları içeren yatırımların engellenmesini içeren bir araç olarak tanımlayabiliriz.⁵⁰

ÇED ülkemizde ilk olarak 1983 yılında Çevre Kanunu’nda düzenlenmiştir. Her ne kadar bu kanunun 10. maddesinde gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucunda çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmelerin ÇED raporu hazırlayacağı ve ÇED’in uygulanmasına ilişkin usul ve esasların bir yönetmelikle düzenleneceği hüküm altına alınmışsa da bu konuda hazırlanan yönetmelik 07.02.1993 tarihinde kabul edilebilmiştir. Günümüzde yaşanan çeşitli gelişmelerin de etkisiyle ÇED Yönetmeliği birçok kez değişikliğe uğramış en son değişiklik ise 14.06.2018 tarihinde yapılmıştır.

Son olarak önleme ilkesinden bahsedilirken bir eylemin çevreye zarar vereceği gerekçesiyle engellenebilmesi veya önlem alınabilmesi için zararın oluşma olasılığının bilimsel olarak tespit edilmesi gerekmektedir diyebiliriz.

3. İhtiyat İlkesi

Çevreye verilecek olan zarar olasılığı bilimsel olarak kanıtlanamadığı zaman önlem alma çalışmaları ertelenebiliyor ya da çoğu zaman önlem almada

⁴⁸ Turgut Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, s. 185.

⁴⁹ Yılmaz, s. 80.

⁵⁰ Marin Mehmet, Yıldırım Uğur, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 520.

gecikiliyordu. İhtiyat ilkesinin çıkmasındaki en önemli gerekçe bilimsel belirsizlik olarak kabul edilmektedir. Kimi yazarlar tarafından önleme ilkesinin içinde değerlendirilen ihtiyat ilkesi kimi yazarlar tarafından ise önleyici ilkenin bilimsel belirsizlik durumundaki eksikliğini kapatabilme özelliğine sahip başlı başına bir ilke olarak ele alınmaktadır. Örneğin Güneş ve Coşkun’a göre önleme ilkesi mevcut bir çevresel tehlike olması halinde uygulama alanı bulurken, ihtiyat ilkesinde bir zarar tehlikesinin olması önemli olmayıp, bir çevresel riskin potansiyel olarak öngörülmesi yeterlidir.⁵¹

Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında kabul edilen İklim Değişikliği Sözleşmesi’ne göre, sözleşmeye imza atan ülkeler iklim değişikliğine sebep olan etkenleri önceden tahmin edebilmek, oluşmuş olanları ise ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için sözleşmede belirtilen “ihtiyat ölçülerini” kullanmak zorundadırlar.⁵²

Sürdürülebilir bir kalkınma öngören ihtiyat ilkesi aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirme yollarındandır.⁵³ Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların bugünkü kullanımının gelecek kuşakların bu kaynaklardan yararlanabilmesi için yapılan planlamayı ifade eder. Bu amaçla oluşturulacak politikalar ancak, çevresel bozulmanın nedenlerini öngörme ve engellemeye yönelik olarak geliştirilirse sonuç alınabileceğinden, çevre politikası ve yönetiminin odağında ihtiyat ilkesi yer almalıdır.⁵⁴

İhtiyat ilkesi Çevre Kanunu’nun 3. maddesinin (c) ve (d) bentlerinde kendine yer bulmuştur. “İlkeler” başlıklı bu maddenin (c) bendinde “*arazi ve kaynak kullanım kararlarını veren ve proje değerlendirmesi yapan yetkili kuruluşlar, karar alma süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözetirler*” denilerek ihtiyat ilkesinin zorunluluğu olan sürdürülebilir kalkınmanın öneminden bahsedilmiştir. Aynı maddenin (d) bendinde ise “*yapılacak ekonomik faaliyetlerin faydası ile doğal kaynaklar üzerindeki etkisi sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde uzun dönemli olarak değerlendirilir*” diyerek yukarıda da bahsedildiği üzere sürdürülebilir

⁵¹ Güneş/Coşkun, s. 100.

⁵² Yılmaz, s. 85.

⁵³ Turgut, Çevre Politikası ve Hukuku, s. 181.

⁵⁴ Yılmaz, s. 86.

kalkınmanın ekonomik faaliyetler ve doğal kaynaklar ile bir arada değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

İhtiyat ilkesinin temel mantığı, bu ilkeye dayanarak alınan çevresel kararların bilimsel olmaktan çok birer politik karar olduklarıdır.

4. Katılım İlkesi

Katılım ilkesi, kısaca bireylerin ve her düzeyde toplulukların çevre ile doğrudan ya da dolaylı ilgisi kurulabilecek her türlü yönetsel karar ve uygulama etkinliklerine dâhil olabildiğini ifade eder.⁵⁵ Aynı zamanda diğer çevre hukuku ilkelerinin etkinlik düzeyini artırması bakımından önem arz etmektedir.

Ayrıca katılım; ulusal veya bölgesel çevre politikası kararlarına geniş halk kitlelerinin katılımı; belirli çevresel değerler ile ilgili karar alma sürecine yerel halkın ve menfaat sahiplerinin katılması, yerel halkın daha güvenli bir çevrenin sağladığı menfaatlere ulaşmasını sağlama, örneğin doğal kaynaklardan yerel halkın yararlanmasına yardımcı olma, su kaynaklarından vb. yerel halkın serbestçe yararlanmasının sağlanması gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁶

Birçok uluslararası belgede katılım ilkesinin önemine vurgu yapılmıştır. Dünya Doğa Antlaşması'nda katılımın etkin hale getirilmesinin bir ödev olduğu vurgulanmıştır. BM Stockholm Bildirgesi'nde sağlıklı bir çevrenin gelecek kuşaklara aktarılmasında katılımın önemi vurgulanmakla birlikte bunun aynı zamanda bir sorumluluk olduğu belirtilmiştir. Rio Bildirgesi'nin 10. ilkesinde çevre sorunlarının ancak ilgili tüm kesimlerin katılımı ile çözülebileceği belirtilmiştir. AB'nin 5. Çevre Eylem Programında çevreye ilişkin toplum duyarlılığının, bölgesel ve yerel inisiyatiflerin ve bilgiye erişim olanaklarının geliştirilmesi ve bu doğrultuda karşılaştırılabilir ve güvenilir istatistikler düzenlenmesi gereği belirtilmiştir.

Halkın, toplum ile ilgili verilen kararlara katılabilmesi için bazı haklara sahip olması gerekmektedir. Halkın katılımının sağlanabilmesi için de bu konuda bilgi sahibi olunması baş şarttır. Bilgi edinme, katılım ve başvuru hakları, çevre hakkını gerçekleştirme araçlarıdır.⁵⁷ Bu bağlamda ülkemizde bilgi edinme hakkı bakımından

⁵⁵ Turgut, Çevre Politikası ve Hukuku, s. 241.

⁵⁶ Güneş, Coşkun, s. 102.

⁵⁷ Kaboğlu, Çevre Hakkı, s. 93.

2003 yılında Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yürürlüğe girmiştir.⁵⁸ Çevre Kanunu’nun 30. maddesinin birinci fıkrasında “*çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını isteyebilir*” hükmünden sonra aynı maddenin ikinci fıkrasında “*herkes 9.10.2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir*” denilerek Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’na göndermede bulunulmuştur. İkinci fıkranın devamında ise “*açıklanması halinde üreme alanları, nadir türler gibi çevresel değerlere zarar verecek bilgilere ilişkin talepler de bu Kanun kapsamında reddedilebilir.*” bilgi edinme hakkına istisna getirilmiştir. Bu fıkra “gibi” ifadesinin kullanılması sebebiyle başka değerlerin de istisna kapsamına alınabilmesinin önü açılmıştır. Bu da ucu açık uygulamalara zemin hazırlamaktadır.

Katılım ilkesinin önemini vurgulamak açısından Çevre Kanunu’nun 3. maddesine de değinmek gerekmektedir. Kanunun 3. maddesinin (a) bendine göre, “*başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere herkes, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler.*” Bendin anlamından katılım ilkesinin çevreyi koruma ödevi yönünün vurgulandığı yorumu yapılabilir. Aynı maddenin (b) bendi de aynı yönde değerlendirilebilir.⁵⁹ Yine 3. maddenin (e) bendine göre ise, “*Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür.*” Bu bentle çevre politikalarıyla ilgili ilgili tüm kesimlerin katılımının esas olduğu vurgusu yapılmıştır.

Katılım ilkesinin hayata geçirilmesi, aslında tüm ilkelerin hayata geçirilmesinin vazgeçilmez ön koşulu konumundadır. Kirleten öder ilkesi örneğinde kirleticilerin tespiti ve bunlara uygulanacak yaptırımların belirlenmesinin düzenleme boyutunda uzman ellerin katılımına ihtiyaç duyması gibi uygulama aşamasında fiili kirleticilerin ve başvuruya rağmen bunlara karşı gerekli işlemleri yapmayan kamu görevlilerinin

⁵⁸ 24.10.2003 tarihli ve 25269 RG.

⁵⁹ 2872 sayılı Çevre Kanunu 3/b: Çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar.

tespiti ve cezalandırılmasının sağlanması ancak halkın katılımıyla mümkün olabilecektir.⁶⁰

D. Çevrenin Ceza Hukuku İle Korunması

Ceza hukuku, toplumca belirlenmiş bazı temel kuralların oluşturduğu düzeni bozan ve suç olarak tanımlanan insan davranışlarını ve bunlara devletin cezalandırma gücüne dayanarak uygulanacak ceza ya da güvenlik tedbiri şeklindeki yaptırımları belirleyen hukuk kurallarının bütünü olarak ifade edilebilir.⁶¹ Artan çevre sorunları karşısında ceza hukuku alanında da bu konuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Ceza hukukunun amacını belirten 5237 sayılı Ceza Kanunu 1. Maddesinde çevreyi koruma amacı açıkça dile getirilmiştir. Söz konusu maddeye göre; *“ceza kanunun amacı; kişi hak ve özgürlüklerini, kamu düzen ve güvenliğini, hukuk devletini, kamu sağlığını ve çevreyi, toplum barışını korumak, suç işlenmesini önlemektir. Kanunda, bu amacın gerçekleştirilmesi için ceza sorumluluğunun temel esasları ile suçlar, ceza ve güvenlik tedbirlerinin türleri düzenlenmiştir.”*

Doktrinde ceza hukuku açısından çevrenin korunması olgusunun ne şekilde ele alınması gerektiği konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Azınlıkta olsalar da kimi yazarlar çevrenin korunması bakımından ceza hukuku aygıtlarına yer verilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Çevreyi korumanın siyasi, idari ve iktisadi açılardan yapılacak müdahaleler ve alınacak tedbirler yoluyla sağlanabileceğine inanan bu düşünceye göre, kişi hak ve hürriyetlerini sınırlandıran ve sadece toplum ile mağdurları memnun etmekten başka bir amaca hizmet etmeyen ceza hukuku bu alana girmemeli veya en son çare olarak girmelidir.⁶² Diğer bir görüşe göre ise ceza hukuku büyük işletmeler için caydırıcı etki yaratamadığından, sorunun çözümü ceza hukukunda değil, öncelikle kentleşme, planlama, sanayileşme politikası ve genel iktisadi düzene ait çözümlerde aranmalıdır. Bu anlamda ceza hukuku çevre koruma alanına daha sonra girmeli ve tamamlayıcı bir rol oynamalıdır.⁶³ Dolayısıyla siyasi ve hukuksal önlemlerin etkili olmaması durumunda ceza hukuku kuralları devreye sokulmalıdır.

⁶⁰ Yılmaz, s. 84.

⁶¹ Artuk Mehmet Emin, Gökçen Ahmet, Yenidünya Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Ankara, 2014, s. 4.

⁶² Toroslu Nevzat, Ceza Hukuku ve Çevre, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yay, 1982, s.13.

⁶³ Bayraktar Köksal, Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay, No:465, Ankara, 1981, s.77.

Bu görüşlere karşı çevrenin korunmasında ceza hukukuna doğrudan yer verilmesi gerektiğini savunan görüş, çevrenin bozulması nedeniyle mağdur olan toplumu korumak amacıyla kamunun desteğini arkasına alan ceza hukukunun kullanılmasını zorunluluk olarak görmektedir. Bu sebeple ceza hukuku normlarının, idare hukukundan ve idari işlemlerden bağımsız olması gerekmektedir. Zira çevreyi tehlikeye ve zarara uğratan fiiller canlı hayatı üzerinde öyle kötü sonuçlar doğurabilir ki, bunların hemen suç olarak kabul edilip düzeni bozan fiiller kapsamına alınması ve çevreye zarar vermenin herkese zarar vermek anlamına geldiğinin topluma gösterilmesi ve bu konuda kamu vicdanının oluşturulması gereklidir.⁶⁴

Görüldüğü üzere çevrenin korunmasında ceza hukukuna doğrudan ve dolaylı yer vermek üzere doktrinde iki görüş bulunmaktadır. Çevrenin ceza hukuku bakımından dolaylı olarak korunması gerektiğini savunan görüşe göre ceza hukukunun çevrenin korunmasındaki rolü tamamlayıcı ve ikincil derecede olmalıdır. Bu görüşe göre çevreyi korumak öncelikle idari ve politik kararlarla sağlanmalı, çevreyi koruyucu ortam temin edildikten sonra çevreyi kirleten ve bozanlar hakkında ceza hukuku uygulanmalıdır.⁶⁵

Çevrenin korunmasında ceza hukukunun doğrudan kullanılması gerektiğini savunan görüşe göre çevreye verilen zarar doğrudan insanlığa karşı yapılan bir suç olarak görülmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun sisteminin de bu görüşe uygun olarak hazırlandığı görülmektedir. Biz de çevrenin korunmasında ceza hukukunun doğrudan kullanılmasının çevre sorunlarının azaltılmasında daha yararlı olacağı görüşünü savunmaktayız.

Artan çevre sorunlarının da etkisiyle çevrenin korunmasında ancak ağır ve özel bazı fiiller için ceza hukukuna başvurulması, bunlar dışında idari, iktisadi ve politik kararlar ile yetinilmesi eğiliminin günümüzde etkisini kaybettiği görülmektedir. İngiltere, Belçika ve İspanya'da çevre suçlarına özel kişilerin ceza kovuşturmalarını tahrik edebilmelerine yönelik özel düzenlemelere yer verilmiş; Belçika'da çevre örgütlerine bu yönde yetkiler tanınmış; ABD ve İspanya'da çevre suçları bakımından özel savcılık teşkilatı kurulmuştur.⁶⁶

⁶⁴ Şen Ersan, Çevre Ceza Hukuku, Kazancı Yay, No:140, İstanbul, 1994, s. 87.

⁶⁵ Bayraktar Köksal, s. 77.

⁶⁶ Katoğlu Tuğrul, Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar, Mülkiye Dergisi, S:246, s. 138.

Aynı zamanda konuyla ilgili olması sebebiyle idarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulması yasağına da değinmekte fayda bulunmaktadır. Suç ve ceza koymak konusunda kanun koyucunun tekel yetkisi bulunmaktadır. Nitekim Ceza Kanunu ikinci madde ikinci fıkrasına göre “*idarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.*” Buna göre ceza hukukunun güvencesi kapsamında suç ve ceza sadece yasama yetkisi ile belirlenebilir. Anayasa’nın 13, 91 ve 38. maddeleri suç ve cezanın sadece kanunla koyulabileceğini düzenlemektedir.⁶⁷ Her ne kadar çerçeve kanunlarla idarenin suç ve ceza yaratıp yaratmayacağı tartışmalı olsa da hâkim görüş “*beyaz hüküm*”, “*açık ceza normu*”, “*çerçeve kanun*” olarak adlandırılan bu tür hükümlerin, suçta kanunilik ilkesine ve dolayısıyla Anayasanın 38. Maddesine aykırı olduğu yönündedir.⁶⁸

Yukarıda da ifade edildiği üzere çevrenin korunmasında ceza hukukunu ikincil planda tutan görüş idari, iktisadi ve politik kararları birincil öncelik olarak kabul etmektedir. Ancak savunulan bu görüş kanun koyucu dışında idareye suç ve ceza belirleme konusunda yetki verildiği şeklinde uygulanmamalı ve yorumlanmamalıdır.

II. Çevre Hakkının Unsurları

A. Çevre Hakkının Sahipleri

Çevre hakkı, sadece insanların değil başta hayvanlar olmak üzere tüm canlılara aittir. İnsan, doğal çevre ortamından ayrı olmayıp onun bileşenlerinden biridir. Hakkın sahipleri; bireyler, topluluklar, gelecek kuşaklar ve devletler olmak üzere dört başlıkta incelenebilir.

⁶⁷ Anayasa 13. madde: Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Anayasa 38. madde: Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Anayasa 91. madde: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.

⁶⁸ Koca Mahmut, Üzülmöz İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2018, s. 69.

1. Bireyler

Çevre hakkının bireysel bir insan hakkı olmasından ötürü bireyler çevre hakkının en açık yararlanıcılarıdır. Çevre hakkının sahipleri olarak uluslararası belgeler ve anayasalarda “herkes”, “birey”, “yurttaş” ifadeleri kullanılmaktadır. 1982 Anayasasında da çevre hakkının sahibinin “herkes” olduğu ifade edilmiştir.

Tüm bireylerin çevre hakkının yararlanıcısı olmasının somut anlamı, çevre hakkının ihlali halinde, çevreye olumsuz bir müdahalede bulunulduğunda veya hakkın gerçekleştirilmesi için olumlu bir müdahaleye gerek duyulduğunda, herkesin, tüm bireylerin tek tek haklarını hakkın yükümlüsüne karşı ileri sürebilmelidir.⁶⁹

2. Topluluklar

Hukuksal metinlerde yer alan “*herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.*” ifadesindeki herkes ibaresi, sadece tek tek bireyleri değil, birey topluluklarını ve tüzel kişiliği olan kamusal ve özel kuruluşları da kapsar.⁷⁰ Çevre hakkının etkin bir şekilde kullanılması açısından kamusal kuruluşların ve birey topluluklarının tanınması çok önemlidir. Çünkü çevre hakkından yararlanma, bireylerin soyut ve tek başlarına harekete geçirebilecekleri araçlarla değil, ancak birey grupları, topluluklar ve dernekler gibi örgütler aracılığıyla mümkündür.⁷¹

3. Gelecek Kuşaklar

Günümüzde yaşanan çevre sorunlarıyla yapılan mücadelenin en önemli amaçlarından biri gelecek kuşaklara daha yaşanılabilir bir dünya bırakmaktır. Nasıl ki sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamak şu an yaşayan bireylerin hakkıysa ileride yaşayacak olan kuşakların da aynı şekilde bu hakkı olacaklarından daha temiz ve sağlıklı bir çevre bırakmak hepimizin görevidir. Gelecek kuşakların çevre hakkıyla ilgili birçok uluslararası belgeye örnek vermek mümkündür. 1990 tarihli Limoges Bildirgesi’nde şu ifadeler geçmektedir; “*Bugünkü kuşakların, gelecek kuşaklara bugünkünden aşağı olmayan bir biyolojik çeşitlilik ve zenginliği güvence altına alan nitelikli toprağı iletme ödevi vardır.*” Aynı şekilde bazı anayasalarda da gelecek kuşakların çevre hakkının düzenlendiğinden bahsedilebilir. Anayasamızda olmasa da

⁶⁹ Özdek, s. 107.

⁷⁰ Keleş Ruşen, Ertan Birol, Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 84.

⁷¹ Kaboğlu, Çevre Hakkı, s. 57.

Çevre Kanunu'nun 2006 yılındaki değişikliktten önceki halinin 1. Maddesinde ” ...bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması...” denilerek gelecek kuşakların çevre hakkında bahsedilmiştir.

4. Devlet

Günümüzde çevre sorunlarının uluslararası büyük sorunlar haline dönüşmesi, gelişmiş-gelişmemiş ülkeler arasında çatışmaya sebep olması, bu bağlamda gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelerin topraklarını kullanarak çevre kirliliklerine sebep olmaları, devletlerin de çevre hakkının sahiplerinden biri olduğunu göstermektedir.

Devletlerin de çevre hakkının öznesi olduğunu gösterir birçok uluslararası belge imza altına alınmıştır. Bunlardan “Devletlerin kendi çevre politikalarına göre kendi kaynaklarını işletmelerinin bir hak ve bu faaliyetlerinin başka devlet ya da yetki sınırlarının ötesindeki alanlardaki kaynakları kirliletmemelerinin bir sorumluluk” olarak ifade edildiği Stockholm Bildirgesi'nin 21. maddesi, “Ulusal otoriteler kirliten öder prensibini dikkate alarak çevre maliyetlerinin uluslararası hale getirilmesine ve ekonomik araçların kullanımını geliştirmeye gayret göstermelidir” ifadesinin geçtiği Rio Bildirgesi'nin 16. maddesini sayabiliriz.

B. Çevre Hakkının Yükümlüleri

Genel olarak hakkın yararlanıcıları kimler ise hakkın yükümlüleri de onlardır. Sadece hakkın yararlanıcılarından olan gelecek kuşakları hakkın yükümlüsü olarak saymamız mümkün değildir.

1. Bireyler

Anayasa 56/2'ye göre; “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir.” Limoges Bildirgesi'nin 18. Maddesine göre de; “ Bugünkü kuşakların, gelecek kuşaklara bugünkünden aşağı olmayan bir biyolojik çeşitlilik ve zenginliği güvence altına alan nitelikli toprağı iletme ödevi vardır.”

Bireylerin çevre hakkında yararlandıkları gibi aynı zamanda çevreye karşı sorumlulukları ve ödevleri de bulunmaktadır. Hem çevrenin kirlenmemesi hem de çevre sorunlarına karşı aktif bir şekilde duyarlılık gösterilmesi gelecek kuşaklar

adına da önem arz etmektedir. Dolayısıyla herkes çevre hakkının ihlali konusunda aktif olarak çalışmalıdır.

2. Devletler

Katlanarak büyüyen çevre sorunlarını azaltma ve üstesinden gelme konusunda devletlere büyük sorumluluk düşmektedir. Anayasa'nın 56. maddesinde de devletin çevreyi korumak ve geliştirmek konusunda sorumlu tutulduğu görülmektedir.

Çevre sorunlarıyla mücadele etmenin yanında devletler aynı zamanda yaptığı faaliyetlerle çevreyi en çok kirleten faktörlerin başında gelir. Bu bağlamda çevre sorunlarının daha başlamadan engellenmesi çoğu zaman devletlerin elinde olduğundan uygulanan çevre politikalarının kontrolü çok büyük önem arz etmektedir.

3. Topluluklar

Çevre hakkı konusunda birey ve devlet dışındaki aktörler olarak toplumların sorumlu olmasının özel bir anlamı vardır; bu çevre hakkının dayanışma hakkı olma niteliğinden kaynaklanır. Topluluklar tüzel kişiliğe sahip olmasalar dahi karar alma süreçlerine katılma, yapacakları etkinlik ve faaliyetlerle duyarlılık oluşturma konusunda büyük sorumluluk taşımaktadırlar.

C. Sorumluluk

Çevre hakkının ihlal edilmesi halinde sorumluluğun kime ait olacağının belirlenmesi gerekmektedir. Sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının anayasada da korunması sebebiyle bu hakka yönelen her ihlalin de yaptırımının olması gerekir. İşte çevre hakkına normatif değer kazandıran temel kurum sorumluluk ilkesi ve çevreyi bozan davranışlar karşısında yaptırım uygulanabilmesidir.⁷²

Çalışmamızın Çevre Hukukunun Temel İlkeleri Kirleten Öder başlığı altında da ayrıntılı olarak belirtildiği gibi çevreyi kirletenin zararı karşılaması gerekir. Aynı

⁷² Kaboğlu, Çevre Hakkı, s. 78.

zamanda Çevre Kanunu 28. maddesine⁷³ göre kirletenin herhangi bir kusuru olmasa dahi oluşan zarardan sorumluluğu hüküm altına alınmıştır.

Ceza hukuku bakımından ise Çevrenin Ceza Hukuku Bakımından Korunması başlığı altında yapılan ayrıntılı açıklamalarda belirttiğimiz üzere gelişen toplum düzeninde çevrenin temel haklar arasında sayılması, birçok uluslararası belgede düzenlenmesiyle birlikte çevre ihlallerine karşı ceza kanunlarında doğrudan yer verilmesi yaygın hale gelmiştir. 2004 yılında yapılan 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda dört adet çevreye karşı suç düzenlenmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın ana konusunu oluşturan Çevrenin Kasten Kirletilmesi suçu da bu suçlar arasında düzenlenmiştir.

III. Karşılaştırmalı Hukukta Çevre Suçları

A. Almanya

Alman Ceza Kanunu'nda çevreye karşı suçlar işlendikleri çevresel ortama göre düzenlenmiştir. Bu kanunda suların kirletilmesi, toprağın kirletilmesi ve havanın kirletilmesi olmak üzere üç adet çevreye karşı suç sıralanmıştır.

Suların kirletilmesi suçu, Alman Ceza Kanunu'nun 324. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye göre suları yetkisiz olarak kirleten ya da suların özelliklerini olumsuz yönde değiştiren kişi hakkında hapis ve para cezası öngörülmüştür.

Alman Ceza Kanunu'nun 324a maddesinde toprağın kirletilmesi suçu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre idare hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal ederek maddeleri toprağa sokan kişiler hakkında hapis ve para cezası öngörülmüştür.

Alman Ceza Kanunu'nun 325. maddesinde ise havanın kirletilmesi suçu bulunmaktadır. Maddeye göre suçun oluşması için bir tesisin idare hukukundan kaynaklanan yükümlülükleri ihlal ederek tesise ait alanın dışındaki canlılara zarar verecek şekilde havanın kirletilmesi gerekmektedir.

⁷³ 2872 sayılı Çevre Kanunu 28. madde: Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar. Kirletenin, meydana gelen zararlardan ötürü genel hükümlere göre de tazminat sorumluluğu saklıdır.

B. ABD

ABD’de çevre ceza hukukuna ilişkin düzenlemeler, 1899 yılına kadar uzanmaktadır. 1899 tarihinde yürürlüğe giren Nehirler ve Limanlar Yasası ile izinsiz olarak ülkedeki kullanılabilir sulara çöp dökülmesinde kusursuz sorumluluk ilkesi kabul edilmiş ve bu yaptırıma bağlanmıştı.⁷⁴

İkinci dünya savaşının bitiminde, savaş yıllarını unutmak isteyen Amerikan halkının, gelişen ekonomik ile birlikte daha çok rekreasyonel faaliyetlere, doğal hayatı tanımaya yönelik faaliyetlere yöneldiğini görmek mümkündür. Bu tür bir yaşam tarzı değişikliği, halkın ekosistemi ve doğal yaşamı daha yakından tanınmasına ve aynı zamanda çevresel kirlenmeyi ve bozulmayı daha yakından gözlemlenmesine yol açmıştır. Böylece kirlenmenin ve tahribin gerçek boyutlarını kamuoyuna duyurma fırsatı ortaya çıkmış ve çevreye karşı bir duyarlılığının gelişmesine neden olmuştur.⁷⁵

Bunun yanında, halkın politika oluşum sürecine katılması, çevre sorunlarının daha iyi anlatılması ve anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Buna göre 1960’lı yıllardan itibaren Amerikan yönetim hukukunda yapılan önemli bir değişiklikle, herhangi bir konuda karar alınırken, bu konu ile ilgisi olan herkesin karar almak sürecine katılma hakkı sağlanmıştır. Bu bir bakıma çevrecilerin mahkemede elde ettikleri zafer olarak da nitelendirilmektedir.⁷⁶

1980 yıllarında ise Temiz Hava Yasası (Clean Air Act), Temiz Su Yasası (Clean Water Act), Ulusal Çevre Koruma Yasası (National Environmental Protection Act), Tehlikedeki Türlerin Korunması Yasası (Endangered Species Act) yürürlüğe girmiştir. Çevreyi korumaya yönelik bu yasal düzenlemeler yanında 1981 yılında ABD’de Çevre Koruma Ajansı (The Environmental Protection Agency- EPA) adlı bir de büro kurulmuştur. EPA çevre kanunlarının uygulanmasında tek yetkili otoriteridir.⁷⁷

⁷⁴ Yılmaz, s. 103.

⁷⁵ Güneş, Coşkun, s. 181.

⁷⁶ Güneş, Coşkun, s. 182.

⁷⁷ Yılmaz, s. 103.

İkinci Bölüm

Çevrenin Kasten Kirlenmesi Suçunun

Hukuksal Açıdan İncelenmesi

I. Genel Bilgiler

Çevrenin korunmasına ilişkin gelişmelerin artmasıyla birlikte ceza hukukunda da bu alanda düzenlemelerin yapılması Türk kanun koyucuyu da harekete geçirmiştir. Bu bağlamda, ülkemizin de üye olduğu Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanan “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Sözleşmesi” ve Avrupa Birliği’ne üye ülkelerde çevrenin korunmasına ilişkin ceza hukuku normları ihdas edilmesini öngören “Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Hakkında Çerçeve Karar” gibi uluslararası düzenlemeler, ülkemizde de çevrenin korunmasına ilişkin ceza hukuku normlarının öngörülmesini zaruri hale getirmiştir.⁷⁸ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’ndan önce yürürlükte olan 765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu’nda çevrenin korunmasına ilişkin korunan hukuki değer bakımından doğrudan çevre ile ilgili olmayan ancak dolaylı olarak çevrenin korunmasına hizmet eden bazı suçlar bulunmaktaydı. Örnek olarak; 765 sayılı eski TCK’nın m. 369 (yangın çıkarmak), m. 394 (halkın içeceği suları zehirleyerek veya bozarak umumun sıhhatini tehlikeye düşürmek), m. 526 (yetkili makamların emir talimatlarına aykırı davranmak) sayılabilir. Bununla birlikte 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 20 ve devamı maddeleri, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu m. 282, 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu’nun 36. Maddesi ile 6381 sayılı Orman Kanunu’nun ceza hükümleri, doğal ve kentsel çevrenin korunmasına ilişkin cezai yaptırım içeren düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir.⁷⁹

5237 sayılı TCK yürürlüğe girmeden önce çevrenin korunması meselesi daha çok idare hukuku kapsamında değerlendirilmiş, bazı kanun ve yönetmeliklerde⁸⁰ çevreyi

⁷⁸ Erman Barış, “TCK Tasarısı’nda Çevre Suçları”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S:2, 2004, s. 1883.

⁷⁹ Katoğlu Tuğrul, s. 139.

⁸⁰ Bu kanunlardan bazıları; Çevre Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Milli Parklar Kanunu, İmar Kanunu, Kıyı Kanunu, Boğaziçi Kanunu ve Kabahatler Kanunu. 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 41. maddesinde; evsel ve bireysel atık ve artıkların toplanmasına veya depolanmasına özgü yerler dışına atılması, hayvan kesimine tahsis edilen yerler dışında hayvan kesilmesi veya kesilen hayvan atıklarının sokağa veya kamuya ait sair alanlara bırakılması, inşaat atık

bozan, kirleten ve tahrip eden davranışlar karşısında idari yaptırımlar⁸¹ düzenlenmiştir. Ancak siyasi güçlerin ekonomik büyüme kaygılarıyla çevre sorunlarını yeterince ciddiye almamaları, siyasi ve diğer nedenlerden dolayı idari yaptırımların yeterince uygulanmayışı ve çevre bilincinin tam olarak gelişmemesi gibi sebeplerle idari yaptırımların çevrenin korunması ve gelişmesinden yetersiz kaldığı görüşü savunulmaya başlanmıştır.

Günümüzde çevrenin kirlenmesinde en önemli etken modern ekonominin etkisiyle daha da büyüyen ticari ve sınai faaliyetlerdir. Yaşadığımız çevreyi ve doğayı tehdit eden en önemli unsur ticari ve sınai faaliyetler sonucunda ortaya çıkan endüstriyel atıklardır. Bu sebeple içinde birçok patlayıcı, kimyasal ve toksin madde içeren tehlikeli atıkların taşınması, işlenmesi, depolanması ve bertaraf edilmesi özel teknik usullere tabi tutulmaktadır.

Gelişen toplum bilinci ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin de etkisiyle 5237 sayılı TCK'da içinde çevrenin kasten kirletilmesi suçunun (m. 181) da olduğu çevreye karşı suçlar düzenlenmiştir. 5237 sayılı TCK'da düzenlenen diğer çevreye karşı suçlar ise şunlardır; çevrenin taksirle kirletilmesi suçu (m. 182), gürültüye neden olma (m. 183), imar kirliliğine neden olma (m. 184). Böylece suçun konusu ve suçla korunan hukuki değer bakımından bizatihi doğal ve kentsel çevrenin kendisi esas alınmakta, anayasal bir hak olan sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına yeni bir hukuksal güvence kazandırılmaktadır.

Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde çevrenin kasten kirletilmesi suçu detaylı olarak anlatılacak olup diğer çevreye karşı suçlara da değinilecektir.

II. Korunan Hukuki Değer

Kanun koyucu tarafından bir fiilin suç olarak tanımlanması ve karşılığında bir yaptırımın belirlenmesindeki amaç, o suçun ihlal ettiği bazı hukuki değerlerin korunmak istenmesidir. Hukuki değer, bir hukuk toplumunda geçerli olan değerleri ifade eder ve dayanağını davranış normları oluşturur. Bu davranış normlarının

ve atıklarının bunların toplanmasına ve depolanmasına özgü yerler dışına atılması, kullanılamaz hale gelen motorlu kara veya deniz araçları ya da bunların mütemmim cüzlerinin sokağa veya kamuya ait herhangi bir yere bırakılması fiilleri kabahat olarak tanımlanmış ve bu fiillerin oluşması durumunda idari para cezası öngörülmüştür.

⁸¹ 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda yer alan bazı idari yaptırımlar şunlardır; faaliyetlerin durdurulması, idari nitelikteki cezalar, seyrüseferden men.

karşılıklı olması, toplum içinde beraber kabul edilerek uygulanması onların hukuki değer yargıları olarak ortaya konmasına yol açar.

TCK m. 181’de ortaya konan suçta korunmak istenilen hukuki değer sağlıklı bir çevrede yaşama hakkıdır. Gerçekten de, hem Türk Ceza Kanunu sistematüğinde 181. maddenin topluma karşı suçlar arasında sayılması hem de madde gerekçesinde herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olmasının vurgulanması bu suçla çevrenin öncelikli olarak insan yaşamı için korunduğunu gösterir niteliktedir. Günümüzde sanayi teknolojilerinin de gelişmesiyle çevre kirliliğı giderek artarak insan hayatı için önemli bir tehdit haline gelmiştir. Anayasa’nın 56. maddesinde herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkına sahip olduğı güvence altına alınmıştır. Anayasa güvencesi ile de korunan yaşam hakkının gerekli şekilde sağlanması için sağlıklı bir çevreye ihtiyaç duyulmaktadır.

Öte yandan, madde metninde fiilin çevreye zarar verecek şekilde işlenmesinin aranması ve suçun konusunun toprak, su ve hava olarak belirlenmiş olması, çevrenin kendi öz değerinin de korunduğına işaret etmektedir.⁸² Çevrenin kirlatilen bölümünün özel bir şahsa ait mülk, arazi olup olmadığının suçun oluşmasında herhangi bir önemi yoktur.⁸³ Çevrenin herhangi bir yerinin kirlatilmesi yeterlidir. Ayrıca 181. maddenin diğer fıkralarında suçun nitelikli hali düzenlenerek toprak, su ve hava gibi çevre unsurlarının yanında hayvan ve bitki türlerine ilişkin ekolojik menfaatlerin yanı sıra insan hayatını da doğrudan ilgilendiren bir koruma oluşturulmuştur.

Çevreye karşı suçlardan olan TCK 182. maddesinde düzenlenen çevrenin taksirle kirlatilmesi suçunda korunan hukuki değer 181. Maddede korunmaya çalışılan hukuki değerle aynıdır. TCK 183. maddesinde düzenlenen diğer çevreye karşı suç olan gürültüye neden olma suçunda korunmak istenen hukuki değer kişilerin sağlıklı

⁸² Yokuş Sevik Handan, Çevre Hukuku, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, 2017, s. 296.

⁸³ “Çevrenin kasten kirlatilmesi suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 181. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “ ilgili kanunlarda belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkları toprağı, suya veya havaya kasten veren kişi... cezalandırılır” denilmektedir. Söz konusu suç bakımından korunan hukuki yarar çevredir. Mülkiyet çevrenin kasten kirlatilmesi suçu bakımından suçun unsuru olarak kanunda düzenlenmemiştir. Dolayısıyla atık maddelerin verildiğı toprak parçasının mülkiyetinin tespiti suçun sübutu bakımından mutlak sayılan bir delil niteliğı taşımamaktadır. Kaldı ki; aksinin kabulü halinde mülkiyet hakkının çevreyi kirlatebilecek biçimde sınırsız kullanımının çevreyi kasten kirlatme suçunu oluşturmayacağı sonucuna varılacaktır ki, yasa koyucunun bu sonucu amaçladığı da düşünülemez” Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2008/6206 E. 2008/10019 K., Karar Tarihi: 21.05.2008. Bkz. Taneri Gökhan, Çevreye Karşı Suçlar, Bilge Yayınevi, Ankara, 2016, s. 14.

bir çevrede yaşama hakkının korunmasının yanında gürültüde dolayı insan sağlığının zarar görmesinin engellenmesidir. TCK'da çevreye karşı suçlar bölümünde düzenlenen son suç olan imar kirliliğine neden olma suçuyla korunmak istenen hukuki değer ise insan ve diğer canlıların belli bir denge içinde yaşamlarını sürdürdükleri, doğal çevre dışında, insanların yaşamak için yerleştiği ve doğal çevre üzerinde yaşam için gerekli olan değişiklikleri gerçekleştirerek ortaya çıkardıkları yapay çevre ile bunun zaman içindeki birikimi olan tarihsel ve kültürel çevredir.⁸⁴

III. Suçun Maddi Unsurları

A. Konu

Suç teşkil eden her hareketin mutlaka bir konusu vardır. Konusu bulunmayan bir suçun varlığından bahsetmek mümkün değildir. Hareketin (suçun) konusu genel olarak, üzerinde suçun meydana geldiği insan veya şey, suçun cismini teşkil eden insan veya şey, suç failinin hareketinin yöneldiği kişi ya da şey, eşya veya şahsın fiziki, maddi yapısı ve eylemin üzerinde icra edildiği insan veya eşya olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵

Çevrenin kasten kirlenmesi suçunda, suçun konusu atık ve artıklarla kirlenilen toprak, su ve havadan oluşan çevrenin zarara uğramaya karşı korunmasıdır. Suçun işlenmesi ile sayılan bu ortamlar saldırıya uğramaktadır. Bu suçun oluşması için atık veya artıkların mutlaka toprağa, suya veya havaya verilmesi gerekir. Yapılan düzenlemede suçun konusunun daha genel bir kavram olarak nitelendirilebilecek “çevre” yerine somutlaştırmak suretiyle açıkça ifade edilmesi, belirlilik ilkesi bakımından yerinde olmuştur. Diğer yandan Avrupa Birliği Konseyi'nin yönergelerinde de ceza hukuku aracılığıyla korunması zorunluluğa işaret edilen çevre unsurları, benzer biçimde hava, su ve toprak olarak belirlenmiştir.⁸⁶

Hava denildiğinde, atmosferi oluşturan gazların tamamı; su denildiğinde, ise okyanus, deniz, göl, baraj, akarsu, dere gibi insanların yararlanabilecekleri en küçük su birikintilerine kadar hepsi; toprakta ise insanların üzerinde yaşadığı ve litosfer adı verilen yer küre suçun konusunu oluşturmaktadır.

⁸⁴ Taneri, s. 182.

⁸⁵ Koca/Üzülmez, s. 118.

⁸⁶ Talas, s. 1151.

Atık ve artık kavramlarının ne anlama geldiği hususunda ise Çevre Kanunu'na bakılabilir. Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde atık, *“herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü maddeyi”* ifade etmektedir. Ancak artık kavramı konusunda herhangi bir tanım yapılmamıştır. Öğretide her iki kavramın bir arada kullanılmasının doğru olmadığı, zira atık kavramının genel ve kapsayıcı nitelikte olduğu ifade edilmektedir.⁸⁷

TCK m. 181/1'de bahsedilen teknik usullerin neler olduğu hususunda ise konuya ilişkin çevre hukuku mevzuatına bakılması gerekmektedir. Nitekim her bir atık türü ve bunların tutulabileceği işlemler, yönetmeliklerle ayrı ayrı belirlenmiştir. Bu bağlamda bu teknik usullerin kanunla değil de yönetmelikle belirlenmiş olmaları durumu üzerinde durulmalıdır. Öğretide, ilgili kanun ifadesinin, sadece kanunları değil, bir kanuna dayalı olarak çıkarılan idarenin düzenleyici işlemlerini de kapsamına aldığı haklı olarak ifade edilmektedir.⁸⁸ Aynı konudaki bir eleştiriye göre ise; Türkiye'de yürürlükte bulunan yasalar içerisinde belirlenmiş teknik bir usul yoktur ve bu usullerin de yasalarla belirlenmesi mümkün değildir. Teknik usuller kanunda yer alması gerektiğinden daha ayrıntılıdır ve teknolojiye, zaman bağlı olarak değişir. Bu nedenle de esas olarak ancak yönetmelik, genelge, standart gibi idari metinlerle düzenlenebilirler. 5237 sayılı TCK ile belirlenen şekli ile kanunun amaç bölümünde belirtilen çevre koruma ile ilgili görüşlere aykırı olarak çevresel suçların büyük bölümü uygulamada takipsiz ve cezasız kalmıştır.⁸⁹

Suçun konusuna etkisi itibariyle suçlar tehlike ve zarar suçları olarak ikiye ayrılmaktadır. Zarar suçlarında tipe uygun hareketin icra edilmesiyle suçun konusunda bir zarar meydana gelmektedir. Zarar suçlarında suçun (hareketin) konusu bir değer kaybına uğramaktadır. Burada bahsi geçen zarar veya değer kaybını, parasal bir ölçüme tabi tutulan kayıp biçiminde değil, genel anlamda, işlenen fiilin yol açtığı çıkar kaybı, olumsuz, kötü sonuç ve ziyan şeklinde anlamak gerekir.⁹⁰ Zarar suçlarına örnek olarak mala zarar verme (m. 151), yağma (m. 148), kasten yaralama (m. 86) suçları gösterilebilir.

⁸⁷ Talas, s. 1152.

⁸⁸ Artuk Mehmet Emin, “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu”, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli (Ed. Murat Balcı), Seçkin Yayınları, Ankara, 2012, s.123.

⁸⁹ Taneri, s. 12.

⁹⁰ Demirbaş Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. Bası, Ankara, 2009, s. 231.

Tehlike suçlarında ise suçun oluşması için yapılan eylemin suçun konusu üzerinde bir zarar meydana getirmesi için tehlike oluşturmaları yeterlidir. Kanun koyucu bazı hukuki değerleri daha etkin bir şekilde koruyabilmek bakımından, bunları ihlal eden davranış dolayısıyla failin cezalandırılması için suçun konusu üzerinde herhangi bir zararın gerçekleşmesine gerek görmemiş, zarar tehlikesini yeterli saymıştır.⁹¹

Tehlike suçları da kendi içinde somut tehlike suçları ve soyut tehlike suçları şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Somut tehlike suçlarında suçun kanuni tanımında yer alan eylemin yerine getirilmesi yeterli olmayıp aynı zamanda yapılan bu eylem sonucunda suçun konusu üzerinde somut bir tehlikenin ortaya çıkması gereklidir. Örneğin hayvanın tehlike yaratabilecek şekilde serbest bırakılması (m. 177), trafik güvenliğini tehlikeye sokma (m. 179), suçu ve suçluyu övme (m. 215) suçları birer somut tehlike suçlarıdır.

TCK m. 181/1’de ele alınan suç somut bir tehlike suçudur. Buna göre suçun ortaya çıkması için atık veya artıkların, ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde toprağa, suya veya havaya kasten verilerek çevrenin somut bir şekilde kirlenme tehlikesiyle karşı karşıya gelmesi beklenmiştir.⁹² Doktrinde hâkim olan görüş, somut tehlikenin meydana gelmesinin suçun netice unsuru olduğu yönündedir.⁹³ Ancak bu görüşün kabul edilmesi durumunda kanuni tanımda belirtilen somut tehlikenin oluşmadığı durumlarda failin teşebbüs hükümlerine göre cezalandırılması gerekecektir. Bu nedenle, somut tehlikenin gerçekleşmesi tipikliğin dışında, objektif cezalandırma şartı olarak görülmelidir.⁹⁴ Bu görüşe göre kastın somut tehlikeyi kapsamaması gerekmeyeceğinden teşebbüs aşamasında kalan fiillere ceza verilmeyecektir.

⁹¹ Koca, Üzülmüş, s. 120.

⁹² “... Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği EK-7’de “Tehlikeli Atık Listesi” verilmekte ve bu listeye ilişkin olarak “Bu ekte (A) işareti ile belirlenmiş atıklar tehlikeli özelliklerine bakılmaksızın kesinlikle tehlikeli atıktır” değerlendirmesi yer almaktadır. Bu çerçevede, kurşun ıslık işlemlerinden kaynaklanan tüm cüruf atıkları (A) kategoridir. Bu kategorideki atıklar analiz yapılmasına gerek olmaksızın “tehlikeli” görülmektedir. Bu açıklamalar karşısında; aynı şirket tarafından aynı suç işleme kararı ile aynı hafriyat döküm alanına kısa aralıklarla atılan cürufun analiz yapılmasına gerek nedeniyle TCK’nın 43/1. maddesinin uygulanması gerektiğinin gözetilmemesi yasaya aykırıdır.” Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/31681 E. 2012/32675 K., Karar Tarihi: 27.12.2012. Bkz. Taneri, s. 16.

⁹³ Hakeri Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara, 2013, s. 161, Özbek Veli Özer, TCK İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı, 3. Bası, Ankara, 2016, s. 144.

⁹⁴ Koca/Üzülmüş, s. 121, Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 282.

Soyut tehlike suçlarında ise suçun kanuni tanımında belirtilen fiilin yapılması o suçun oluşması için yeterlidir. Bu suçlar, belli davranış tarzlarının suçun konusu bakımından genel olarak tehlikeli olduğu yönünde kanuni bir uyarı teşkil ederler. Hâkimin, somut olayda suçun konusunun gerçekten tehlikeye düşürülüp düşürülmediğini araştırmasına gerek yoktur.⁹⁵ Bu sebeple suçun oluşması için kanuni tanıma uygun fiilin yapılmasıyla tehlikenin ortaya çıkacağı kabul edilmektedir. Örneğin yalan tanıklık (m. 272), suçu bildirmeme (m. 278), suç işlemeye tahrik etme (m. 214/1) soyut tehlike suçudur. TCK m. 181/2’de düzenlenen atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması suçu da soyut tehlike suçudur. Kanun koyucuya göre ülkeye izinsiz sokulan atık veya artıkların herhangi bir somut tehlike arz etmesi gerekli değildir.

Çevreye karşı suçlardan olan çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda, suçun konusu TCK m. 181’de olduğu gibi atık veya artıklarla toprağın, suyun veya havanın zarara uğrama tehlikesine karşı korunmasıdır.

Çevreye karşı suçlardan sayılan gürültüye neden olma suçunun konusu insan sağlığının zarar görmesine elverişli şekilde oluşturulan gürültünün olduğu çevre ve gürültüye karşı insanların zarar görmesinin engellenmeye çalışmasıdır. Gürültüye neden olma suçu somut bir tehlike suçudur. Suçun cezalandırılabilmesi için gürültünün başka bir kimsenin sağlığına zarar verecek şekilde çıkartılması şarttır. Gürültünün başka bir kimsenin sağlığını bozması zorunluluğu yoktur.

İmar kirliliğine neden olma suçunda ise suçun konusu maddenin fıkralarında belirtilen bina ve şantiyedir. Daha doğrusu çevrede inşa edilen bina ve kurulan şantiyeler suçun konusunu oluşturmaktadır. TCK 184/1 ve 184/2’de belirtilen suçlar soyut tehlike suçlarıdır.

B. Fail

Fail, TCK’nın 37. maddesinde⁹⁶, suçun kanuni tarifindeki fiili gerçekleştiren kişi olarak tanımlanmıştır. Suçun kanuni tarifinde yer alan fiil üzerinde hâkimiyet kuran, kanuni tanıma uygun haksızlığı gerçekleştiren kişi faildir. TCK’ya göre bir suçun faili ancak gerçek bir kişi olabilir. Zira belli bir gayeye yönelik irade ile hareket

⁹⁵ Koca/Üzülmüş, s. 121.

⁹⁶ TCK m. 37/1: Suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur.

edebilme yeteneği sadece insanlara özgüdür.⁹⁷ Doktrindeki genel görüş; ceza hukukunda tüzel kişilerin suç faili olamayacağı yönündedir.⁹⁸

TCK'daki suçların çoğunluğu kural olarak herkes tarafından işlenebilen suçlardır. Bu suçların kanuni tarifinde faille ilgili olarak “kişi”, “kimse”, “her kim” gibi ifadeler yer verilir. Herkes tarafından işlenebilen suçlara “genel suçlar” denir. Genel suçları işlemek için herhangi bir özel sığata sahip olmaya gerek yoktur. Buna karşılık, bazı suçların kanuni tanımında, bu suçların ancak özel bir yükümlölük altında bulunan ve belli faillik özelliğini taşıyan kişiler tarafından işlenebileceğı belirtilmektedir. Bu tarz suçlara “özgü suçlar” denilmektedir.⁹⁹ Bu tür suçları ancak kanunda belirtilen faillik vasfını taşıyan kişiler işleyebilmektedir.

TCK 181/1. maddesinde failin anlatımında “kişi” ifadesi kullanılmıştır. Dolayısıyla çevrenin kasten kirletilmesi suçu genel bir suçtur. Yani atık veya artıkları toprağı, suya veya havaya kasten veren her kişi bu suçu işleyebilir. Failin özel bir sıfatının olmasının suçun oluşmasında ya da cezanın arttırılmasında herhangi bir rolü bulunmamaktadır.

Bazı durumlarda çevreyi kirleten kişinin ya da fiilin ne şekilde işlendiğinin tespit edilmesi zor olabilir. Yargıtay konuyla ilgili verdiği kararda; “*Sanık hakkında, acenteliğini yaptığı gemiden denize sintine (gemi yağ atığı) boşaltmak suretiyle çevrenin kasten kirletilmesi suçundan dava açılması karşısında, gemideki yağ atığını dökme yetkisinin kimde olduğu, sanığın bu konuda emir ve talimat verme yetkisi ile bir talimatı bulunup bulunmadığı araştırılmadan ve ne şekilde bu suçun faili olduğu da kararda açıklanıp tartışılmadan, eksik kovuşturma ve yetersiz gerekçe ile hüküm kurulması,...*”¹⁰⁰ gerektiğini belirterek doğru araştırmanın yapılarak çevreyi kirletme fiilinin sorumlusunun bulunması gerektiğine kanaat getirmiştir.

TCK 20/2. maddesinde; “*tüzel kişiler hakkında ceza yaptırımı uygulanamaz. Ancak, suç dolayısıyla kanunda öngörölen güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlar saklıdır*” hükmü bulunmaktadır. Nitekim TCK 181. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca, “*bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler*

⁹⁷ Koca/Üzölmez, s. 114.

⁹⁸ Karşı görüş için bkz. Soyaslan Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, 2005, s. 223.

⁹⁹ Koca/Üzölmez, s. 115.

¹⁰⁰ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/2795 E. 2013/17340 K., Karar Tarihi: 04.06.2013. Bkz. Taneri, s. 17.

hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirine hükmolunur.” Bu kapsamda tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine TCK m. 181/2. fıkrasında düzenlenen atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması ve TCK m. 181/1. fıkrasında temel suç olarak tanımlanan çevrenin kasten kirletilmesi suçunun nitelikli halleri olan atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi ve atık veya artıkların insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olması hallerinde başvurulabilir.¹⁰¹ Doktrinde; çevrenin kasten kirletilmesi suçunun temel şeklinin düzenlendiği TCK 181. madde birinci fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine başvurulmaması eleştirilmiştir. Bize göre de TCK 181/1 hükmündeki fiillerden dolayı da tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerine hükmedilmesi gerekirdi.

Özel hukuk tüzel kişileri hakkında TCK m.60’a göre güvenlik tedbirleri uygulanmaktadır. Bu güvenlik tedbirleri; bir kamu kurumunun verdiği izne dayalı olarak faaliyette bulunan özel hukuk tüzel kişinin organ veya temsilcilerinin iştirakiyle ve bu iznin verdiği yetkinin kötüye kullanılması suretiyle tüzel kişi yararına işlenen kasıtlı suçlardan mahkûmiyet halinde iznin iptaline karar verilmesi ve TCK m. 55’de düzenlenen kazanç müsaderesine tabi tutulmasıdır. Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirlerinin öngörülmesi, tüzel kişiler için herhangi bir ceza sorumluluğunun öngörüldüğü şeklinde yorumlanmaması gerekmektedir. Bununla birlikte çevrenin kasten kirletilmesi suçunun tüzel kişiliğin faaliyeti sırasında

¹⁰¹ “... 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun bulunmadığı kabul edilmiş, ancak tüzel kişi yararına suç işlenmesi durumunda, 60. madde uyarınca tüzel kişilere özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunması esası benimsenmiştir. Bu düzenleme uyarınca her ne kadar sanık sıfatını alamayacak ise de, iddianame ile hakkında güvenlik tedbirine hükmedilmesi talep edilen tüzel kişinin bu sıfatla yargılamada yer almasının ve duruşma günü tebliğ edilerek şirketi temsilen savunmanın alınması da zorunlu bulunmakla birlikte, Ticaret Sicil Memurluğu yazısı ile münferiden her türlü işlem yapmaya yetkili olduğu belirtilen şirket yönetim kurulu üyesi Eyüp Yiğit’e duruşma gününün tebliğ edilmesi ve yapılan savunmanın bu konuyu da kapsamı karşısında belirtilen yasal gereklerin yerine getirildiği düşünülmüş ve mahkemece TCK’nın 60/3. maddesi uyarınca yapılan değerlendirme, takdir ve gerekçeler yerinde görüldüğünden...” Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/31681 E. 2012/32675 K., Karar Tarihi: 27.12.2012. Bkz. Taneri, s. 17, “... Anılan şirket hakkında TCK’nın 181/5 ve 60. maddeleri gereğince güvenlik tedbiri uygulanması istemi ile açılan davada, sanıkların eylemlerinin TCK’nın 181/2-3 ve 4. fıkralarına uyan fiiller olmadığı gerekçesiyle güvenlik tedbirine hükmolunmaması kanuna uygun ise de, CMK’nın 2/b maddesi gereğince tüzel kişinin suçun sanığı olması mümkün olmadığından “güvenlik tedbiri uygulanması isteminin reddine” karar verilmesi gerekirken CMK’nın 223. maddesi gereğince gerçek kişi sanıklara özgü bir karar türü olan beraat kararı verilmesi, hüküm fıkrasındaki “sanık Anadolu Alkollü Alkolsüz İçecekler İht. İhr. San. Tic. Ltd. Şti.’nin üzerine atılı suç yönünden beraatine” ibaresi çıkartılarak yerine “Anadolu Alkollü Alkolsüz İçecekler İht. İhr. San. Tic. Ltd. Şti. hakkında güvenlik tedbiri isteminin reddine” ibaresinin eklenmesi biçiminde düzeltilmek ve başkaca yönleri kanuna uygun bulunan hüküm, bu bağlamda onanmak...” Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/36332 E. 2014/34039 K. Karar Tarihi: 24.11.2014. Bkz. Taneri, s. 61.

işlenmesi sırasında o tüzel kişilik adına hareket eden temsilci veya müdürlerin gerçek kişi olduklarından fail olarak cezalandırılmaları mümkündür. Örneğin; bir atık bertaraf şirketine ait fabrikadan bilerek ve isteyerek sızdırılan atıkların çevreye zarar vermesi durumunda yönetmeliklere ve kanuna aykırı hareket eden o şirketin temsilcileri çevrenin kasten kirletilmesi suçunun faili olabilirler.

Çevrenin taksirle kirletilmesi ve gürültüye neden olma suçlarının faili herkes olabilir. TCK 184. maddesinde düzenlenen imar kirliliğe neden olma suçunun faili olmak açısından da herhangi bir özellik öngörülmemiştir. Suçun birinci fıkrasında düzenlenen suç açısından, yapı ruhsatiyesi almadan veya ruhsata aykırı bina yapan veya yaptıran kişi; ikinci fıkrasında düzenlenen suç açısından yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere elektrik, su veya telefon yapılmasına müsaade eden kişi; üçüncü fıkrasında düzenlenen suç açısından ise yapı kullanma izni alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetin icrasına müsaade eden kişi suçun failidir. Suçun ikinci ve üçüncü fıkrasındaki fiilleri kamu görevlileri işleyebileceği gibi özel hukuk tüzel kişi çalışanları da işleyebilir.

C. Mağdur

Mağdur, ceza hukuku kavramı olarak, suçun konusunun ait olduğu kişiyi veya kişileri ifade eder.¹⁰² Örneğin kasten yaralama suçunun mağduru vücudu saldırıya uğrayan kişidir. Konut dokunulmazlığı suçunun mağduru konut dokunulmazlığı ihlal edilen kişidir. Tehdit suçunun mağduru ise tehdit edilen kişidir. Ancak suçun konusu ile mağdurunu karıştırmamak gerekir. Mağdur, suçun konusunun ait olduğu kişidir. Örneğin; kasten yaralama suçunda suçun mağduru yaralama eylemine maruz kalan kişi iken suçun konusu yaralama eylemine maruz kalan mağdurun vücududur.

Suçun mağduru ancak gerçek kişiler olabilir. İnsan dışında, aile, devlet, tüzel kişi, kişi toplulukları, devletler topluluğu gibi kurum ve organlar, suçtan zarar gören olabilirse de suçun mağduru olamazlar.¹⁰³ Bu noktada mağdur kavramı ile suçtan zarar gören kavramlarının birbirinden farklarını açıklamak gerekmektedir. Mağdur, aynı zamanda suçun işlenmesinden zarar gören kişi iken, suçtan zarar gören kişi her zaman suçun işlenmesi dolayısıyla mağdur edilen kişi olmayabilir. Tüzel kişi veya

¹⁰² Koca/Üzülmez, s. 116; Artuk, Gökcen, Yenidünya, s. 283.

¹⁰³ Artuk/Gökcen/Yenidünya, s. 283. Soyaslan'a göre mağdur bir hukuki kurum da olabilir. Örneğin; devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar ve adliye karşı suçlar da devlet suçun pasif süjesi, yani mağdurdur. Bkz. Soyaslan, s. 224.

kurumlar suçun mağduru olamazlar ise de suçtan zarar gören olabilirler. Örneğin, bir kamu kuruluşunda memur olarak çalışan kişiye, cebir ve tehdit kullanılarak kurumun paraları gasp edilmiş ise burada artık mağdur ile zarar gören aynı değildir. Mağdur cebir ve tehdit eylemine maruz kalan memur iken, suçtan zarar gören ise ilgili kamu kuruluşudur.¹⁰⁴

Nitekim bazı Yargıtay kararlarında Çevre ve Orman Müdürlükleri'nin davaya katılma hakkının olduğu belirtilmiştir. Yargıtay 4. Ceza Dairesi “... *Mahkemece gerekçeli kararın CMK'nın 260. Maddesine göre suçtan zarar gören ve davaya katılma hakkı olan Ankara Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'ne yöntemince tebliğ edilmediği anlaşıldığından, o yer Cumhuriyet Savcısının tebliğnameye aykırı olarak, temyiz davası isteği hakkında şimdilik bir karar vermeye yer olmadığına...*”¹⁰⁵ ve “... *Vicdani kanının oluştuğu duruşma sürecini yansıtan tutanaklar, belgeler ve gerekçe içeriğine göre, şikâyetçi Artvin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü vekilinin 16.01.2009 havale tarihli dilekçesi ile duruşmaya katılma talebinde bulunduğu halde 5271 sayılı CMK'nın 238. maddesi gereğince katılma isteğinin kabul edilmesi gerekirken bu isteği, ilk derece mahkemesince karara bağlanmamış ise de, kanun yolu başvurusunda davaya katılma iradesinin açıkça anlaşılması karşısında; 5271 sayılı CMK'nın 237/2. maddesi uyarınca Artvin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün kamu davasına katılan, avukatı da katılan vekili olarak kabul edilerek yapılan incelemede: Eyleme ve yükletilen suça yönelik katılan Artvin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü vekilinin temyiz iddiaları yerinde görülmediğinden tebliğnameye aykırı olarak, temyiz davasının esastan reddiyle hükmün onanmasına...*”¹⁰⁶ kararlarında İl Çevre ve Orman Müdürlükleri'nin davaya katılma hakkına sahip olduğunu belirtmiştir. Yine başka bir davada, “... *Saniğa yükletilen çevrenin kasten kirletilmesi suçundan zarar görmesi nedeniyle duruşmadan haberdar edilme ve davaya katılma hakkı bulunan ancak duruşmaya çağrılmayan Ankara Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün temyiz iradesinin belirlenmesi bakımından, gerekçeli kararın tebliğ olunması gerektiği...*”¹⁰⁷

¹⁰⁴ Özgenç İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 5. Bası, Ankara, 2010, s. 197.

¹⁰⁵ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/13625 E. 2013/18007 K., Karar Tarihi: 10.06.2013. Bkz. Taneri, s.18.

¹⁰⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/15230 E. 2013/18032 K., Karar Tarihi: 10.06.2013. Bkz. Taneri, s. 18.

¹⁰⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/24791 E. 2013/18925 K., Karar Tarihi: 17.0.2013. Bkz. Taneri, s. 48.

belirtilerek İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün müdahil sıfatının olduğu kabul edilmiştir.

Bir kişi aynı suçun hem mağduru hem de faili olamaz. Örneğin; intihara yönlendirme suçunda suçun mağduru intihara yönlendirilen kişidir. Kişinin kendi yaşamına son vermesi onu bu suçun faili yapmaz. Sigorta şirketinden kararlaştırılan bedeli almak için kendi malına zarar veren kişi o suçun failiyken sigorta şirketi ise mağdur konumundadır.

Bazı suçlarda mağdurun tespiti kolay iken bazı suçlarda ise mağdurun belli olmama durumu mevcuttur. Örneğin dolandırıcılık, adam öldürme veya cinsel suçlarda mağdurun tespiti kolaydır. Eğer suçun konusu belli bir kişiye değil de toplumu oluşturan fertlerin hepsine ait bir şey oluştuyorsa, mağdur toplumu oluşturan herkestir.¹⁰⁸ Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiş bulunan "*Genel Tehlike Yaratan Suçlar*", "*Çevreye Karşı Suçlar*", "*Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar*", "*Kamu Güvenine Karşı Suçlar*", "*Kamu Barışına Karşı Suçlar*", "*Ekonomi, Sanayi ve Ticarete İlişkin Suçlar*", "*Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar*", "*Adliye Karşı Suçlar*", "*Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar*" gibi pek çok suçta, toplumu oluşturan tüm bireylerin düzen içinde yaşama hakkı ihlal edildiğinden bu suçlar bakımından toplumu oluşturan tüm bireyler geniş anlamda mağdur olmaktadır. Bu suçların işlenmesiyle ayrıca belirlenebilir bir kişi mağdur ediliyorsa bu halde de dar anlamda mağduriyet söz konusu olmaktadır.¹⁰⁹ Çevrenin kasten kirletilmesi suçu da TCK'da Topluma Karşı Suçlar bölümünde düzenlendiğinden dolayı toplumu oluşturan herkes geniş anlamda suçun mağdurudur. Öte yandan bazı durumlarda suçun mağduru belirli bir kişi olabilir. Örneğin; bir sanayi kuruluşundan sızan atıkların çevreyi kirlettiği yerde yaşayan insanlar bu suçun doğrudan mağdurlarıdır.

İdare hukuku alanında kimlerin dava hakkı bulunduğu konusundaki tartışmalarda 2872 sayılı Çevre Kanunu 30. maddesi gereğince, "*Çevreyi bozan veya kirleten bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan herkes ilgili mercilere başvurarak faaliyetle ilgili gerekli önlemlerin alınmasını veya faaliyetin durdurulmasını*

¹⁰⁸ Koca/Üzülmez, s. 118.

¹⁰⁹ Özgenç, s. 206.

isteyebilir” hükmü gereğince herkesin suçun doğrudan ya da dolaylı eylemden zarar gören olduğu belirtilmektedir.¹¹⁰

Çevrenin taksirle kirlenmesi, gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçlarında, suçun mağduru belli bir kimse olmayıp tüm toplumdur.

D. Hareket

Ceza hukuku anlamında hareket/fiil, kişinin kendi iradesiyle belli bir sonucu gerçekleştirmeye yönelttiği davranıştır. Bir suçtan bahsedebilmek için mutlaka bir insan eylemine ihtiyaç vardır. Ceza hukukunda düşünce aşamasında kalan eyleme dönüşmemiş olgular cezalandırılmamaktadır. Örneğin; bir işyerine hırsızlık yapmak amacıyla plan kuran kişi herhangi bir şekilde eyleme geçmediyse cezalandırılmaz. Ancak işyerine hırsızlık yapmak amacıyla girmeye çalışıp giremeyen kişi artık eyleme geçmiş sayılır ve neticeye ulaşmasa dahi cezalandırılması gerekir.

Ceza kanununda yer alan fiillerin ortak noktası haksızlık teşkil etmeleridir. Her suçun içinde barındırdığı haksızlık olgusu farklı şekillerde düzenlenmiştir. Her bir suç tanımında/tipiklikte yer alan unsurlar tam olarak gerçekleşmeden fiilin tipe uygunluğundan söz edilemeyecektir. Tipe uygun haksızlığın gerçekleşebilmesi için suçun kanuni tanımında belirtildiği şekil ve tarzda hareket ya da hareketlerin yapılması şarttır.¹¹¹

Hareketin tipe tanımlanışına göre suçları çeşitli ayrımlara tabi tutmak mümkündür. Buna göre suçları, tek hareketli suçlar, çok hareketli suçlar, serbest hareketli suçlar, bağlı hareketli suçlar, seçimlik hareketli suçlar, mütemadi suçlar ve ihmalî suçlar şeklinde bir ayrıma tabi tutmak mümkündür.¹¹²

Kanuni tanımına göre, meydana gelmesi için tek hareketin yeterli olduğu suçlara *“tek hareketli suç”* denir. Tek hareketten oluşan bu suçlara, kasten öldürme, hırsızlık, hakaret suçları örnek gösterilebilir. TCK 181. maddesinin birinci fıkrasına göre *“İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya kasten veren kişi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”* Suçun hareket unsurunu atık

¹¹⁰ Taneri, s. 17.

¹¹¹ Koca/Üzülmez, s. 122.

¹¹² Özgenç, s. 159.

veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi oluşturmaktadır. Bu sebeple çevrenin kasten kirletilmesi suçu tek hareketli bir suçtur.

Suçun kanuni tanımında birbirinin alternatifi olarak gösterilen hareketlerden birisiyle işlenebilen suçlara “*seçimlik hareketli suç*” denir. Kanuni tanımda belirtilen seçimlik hareketlerden herhangi birisinin oluşmasıyla suç oluşur. Kanun tanımında gösterilen seçimlik hareketlerden bir tanesinin yapılması suçun oluşması için yeterlidir. Seçimlik hareketlerin birden fazlasının yapılması durumunda dahi tek bir suç oluşmaktadır. Çevrenin kasten kirletilmesi suçu kanuni tanımında seçimlik hareketler barındırması sebebiyle seçimlik hareketli bir suçtur.

TCK m. 181/1’de belirtilen atık veya artıkların “*ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak*” verilmesi hususu çalışmamızın hukuka aykırılık bölümünde incelenecektir.

Fillerin içeriğini tam olarak anlayabilmemiz için atık ve artık kavramlarını açıklamamızda fayda bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu’nda atık ve artık kavramlarına dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Daha önce belirtildiği gibi 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 2. maddesine göre atık; herhangi bir faaliyet sonucunda oluşan, çevreye atılan veya bırakılan her türlü maddeyi ifade eder. Yine Çevre Kanunu’nda farklı atık türleri de tanımlanmıştır. Buna göre Çevre Kanunu’nda katı atık; üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması bakımından, düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı atık maddeleri olarak tanımlanmıştır. Evsel katı atıklar; tehlikeli ve zararlı atık kapsamına girmeyen konut, sanayi, işyeri, piknik alanı gibi yerlerden gelen katı atıklardır.

Tehlikeli atık; fiziksel, kimyasal ve/veya biyolojik yönden olumsuz etki yaparak ekolojik denge ile insan ve diğer canlıların doğal yapılarının bozulmasına neden olan atıklar ve bu atıklarla kirlenmiş maddeleri ifade etmektedir. Tehlikeli kimyasallar ise; fiziksel, kimyasal veya biyolojik yönden olumsuz etki yaparak ekolojik denge ile insan ve diğer canlıların doğal yapılarının bozulmasına neden olan her türlü kimyasal madde ve ürünlerdir. Atık su; evsel, endüstriyel, tarımsal ve diğer kullanımlar sonucunda kirlenmiş veya özellikleri kısmen veya tamamen değişmiş sulardır.

Çevre Kanunu'nda artık kavramının herhangi bir tanımı yapılmamıştır. Artık kavramını da kullanılan maddelerden geriye kalan maddeler olarak tanımlayabiliriz.

Gelişen dünya düzeninde atık ve artıkların türlerinin sürekli artış göstermesi karşısında her türlü atık ve artıkların suç kapsamında ele alınması doğru bir yaklaşımdır.

Daha önce de belirttiğimiz üzere TCK m. 181/1'e göre atık veya artıkların toprak, su veya havaya verilmesi suçun hareket unsurunu oluşturmaktadır. “Verme” fiili, boşaltma, serbest bırakma, atma, bırakma, salıverme, gömme, deşarj etme ya da sair şekilde atık veya artıkların çevresel ortamlarla temas ettirilmesi olarak geniş manada anlaşılmalıdır.¹¹³ Ancak atık veya artıkların sadece toprak, su veya havaya verilmesi suçun oluşması için yeterli değildir. Atık veya artıkların “çevreye zarar verecek şekilde” toprak, su veya havaya verilmesi gerekmektedir. Atık veya artıkların çevreye verilmesi eyleminin çevreye zarar verecek boyutlarda olup olmadığı somut olayın şartlarına göre değerlendirilecektir.

Yargıtay'ın suçun birinci fıkrasıyla ilgili verdiği birçok karar bulunmaktadır. Usulsüz hayvan yetiştiriciliğiyle ilgili bir davada, “Sanığın 3 adet büyükbaş ve 40 adet küçükbaş hayvana ait atıkları çevreye zarar verebilecek şekilde bıraktığı iddiasıyla hakkında dava açıldığının anlaşılması, çevre sağlığı teknisyeninin bilirkişi raporunda sanığın usulsüz hayvan yetiştiriciliği yapması nedeniyle insan ve çevre sağlığı açısından sakınca bulunduğunun belirtilmesi karşısında, sanığın 5237 sayılı TCK'nın 181/1. maddesinde öngörülen “ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten verip vermediği” hususu ile eylemin 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8. maddesinin yollamasıyla 20/j bendindeki yasal düzenlemeye uyup uymadığı gerekçede tartışılarak sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayin ve takdiri gerekirken yazılı şekilde suç işleme kastı bulunmadığı gerekçesi ile beraatine karar verilmesi, bozmayı gerektirmiştir.”¹¹⁴ kararı verilerek, hayvan atıklarının çevreye kasten bırakılmasının yasal düzenlemeye uyup uymadığının tayin edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

¹¹³ Yokuş Sevik, s. 304.

¹¹⁴ Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 2012/13368 E. 2013/8839 K., Karar Tarihi: 14.05.2013. Bkz. Taneri, 19-20.

Pis suların tesis dışına atılması ile ilgili bir davada, “... Ankara Valiliği İl Çevre ve Orman Müdürlüğü görevlileri tarafından sanığa ait işyerinde 30.05.2007 tarihinde yapılan denetimde, işletmenin arkasında bulunan beton zeminde metal talaşlarının depolandığı bölümden sızan suların bahçe duvarından boru vasıtasıyla kot farkıyla tesisin dışına atıldığı ve bu durumun görüntülendiğinin belirtilmesi karşısında sanığın eyleminin TCK’nın 181/1. Maddesinde tanımlanan çevrenin kirletilmesi suçunu oluşturduğu gözetilmeden yazılı şekilde ön ödeme önerisine uyduğundan bahisle ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi, kabule göre de; çevreye bırakılan atığın toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakıp bırakmadığı araştırılıp sonucuna göre TCK’nın 182/1. maddesinin uygulanıp uygulanmayacağına tartışılması, yasaya aykırı bulunmuştur.”¹¹⁵ kararı verilerek metal taşlarından sızan suyun çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturduğunun göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Atık sularının içindeki kimyasal maddelerin doğal yaşamı etkilemesiyle ilgili bir davada, “20.03.2008 tarihli bilirkişi raporunda, transmikserlerin yıkanması gibi işlemler sonucu çıkan atık sulardaki askıda katı madde (AKM) konsantrasyonu ve bulanıklığın oldukça yüksek olduğunun, beton atıklarının bileşiminde bulunan kimyasal atıklar vb. maddeler nedeniyle bırakıldığı yerdeki doğal yapıyı etkilemekte ve yaşam alanlarını yok etmekte olduğunun belirtilmesi karşısında, yetersiz gerekçeyle yazılı şekilde hüküm kurulması,...”¹¹⁶ şeklinde karar vererek, atık sulardaki kimyasal maddelerin yaşam alanlarına zarar verdiğine dikkati çekmiştir.

Bir fabrikanın çevreye verdiği atık ve artıklar ile ilgili davada, “Kemik unu ve kemik yağı üretimi yapan Prosan A.Ş. Fabrikasının sahibi ve sorumlu ve müdürü olan sanıkların, üretim fazlası getirtilen ve fabrikanın soğuk hava depolarının olmaması nedeniyle fabrika dışına bırakılan hayvan kemikleri ile fabrika fanlarının çalıştığı sırada pis kokuların etrafa yayılması eyleminde; fabrikanın çevreye verdiği atık ve artıkların, çevre ve bu çevrede yaşayan canlılar açısından ne gibi tehlike ve zarar doğuracağının uzman bilirkişi aracılığı ile tespit edilerek sonucuna göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden eksik kovuşturma ile hüküm kurulması yasaya aykırı

¹¹⁵ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/16636 E. 2011/25395 K., Karar Tarihi: 27.12.2011. Bkz. Taneri, 29.

¹¹⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/13843 E. 2013/18016 K., Karar Tarihi: 10.06.2013. Bkz. Taneri, 34.

bularak,...”¹¹⁷ fabrikadan çevreye bırakılan atık ve artıkların hangi tehlike ve zararlara yol açacağına tespit edilmesini gerekliliği vurgulanmıştır.

Tesisten sızdırılan atığın çevreye zarar verecek boyutta olup olmadığının tartışıldığı davada, “... Eyleme ve yükletilen suça yönelik katılan İzmir Çevre ve Orman Müdürlüğü vekilinin temyiz iddiaları yerinde görülmediğinden tebliğnameye uygun olarak, temyiz davasının esastan reddiyle hükmün onanmasına, 02.11.2012 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.” Esas olan Kemalpaşa Sulh Ceza Mahkemesi, 2008/262 Esas 2008/524 Karar sayılı ilamı:

“...Tüm dosyanın incelenmesi delillerin değerlendirilmesi neticesinde her ne kadar sanık hakkında çevreyi kasten kirletme suçundan dolayı kamu davası açılıp cezalandırılması talep edilmiş ise de sanık savunması, müşteki beyanı, bilirkişi raporu ve tüm dosya kapsamından sanığın işletmesinde olan tesisten 9600 mg/lt’lik bir çıkışın olamayacağı konusundaki bilirkişi raporundan ve tesiste düzenli olarak ayrı zaman dilimlerinde alınan numune örneklerinden de en yüksek değer olarak 1766,60 mg/lt. değerine ulaştığı, bu değerince çevreye kalıcı hasar bırakmayacağı kanaatine varıldığından sanığın üzerine atılı suçtan beraatine karar verilerek aşağıdaki hüküm kurulmuştur.”¹¹⁸ kararı verilerek, atıkların çevreye zarar verecek boyuta ulaşmadığına kanaat getirilmiştir.

Yine atık sularının çevreye zarar verecek boyutta olup olmadığının tartışıldığı davada, “... Kemalpaşa Kaymakamlığı Çevre Koruma Ünitesi görevlilerince suç tarihinde alınan 5 litrelik numunenin TÜRKAK laboratuvarında yapılan analizinde atık suyun çevreyi kirletecek nitelikte olduğu belirtilmesine rağmen, bu rapora neden itibar edilmediği karar yerinde açıklanıp tartışılmadan, fabrikanın değişik tarihlerde bildirdiği değerlerin ortalamasını dikkate alarak görüş bildiren bilirkişi raporuna dayanılarak beraat kararı verilmesi...”¹¹⁹ yasaya aykırı bulunarak, atık sularının çevreye zarar verecek boyutta olduğu yönündeki rapora neden itibar edilmediğinin açıkça tartışılması gerektiğinin altını çizmiştir.

¹¹⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/19020 E. 2012/11725 K., Karar Tarihi: 16.05.2012. Bkz. Taneri, s. 36.

¹¹⁸ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/2005 E. 2012/22780 K., Karar Tarihi: 02.12.2008. Bkz. Taneri, s. 36-37.

¹¹⁹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/1952 E. 2012/22799 K., Karar Tarihi: 02.11.2012. Bkz. Taneri, s. 37.

TCK m. 181/2'de çevrenin kasten kirletilmesi suçunun bir başka hareket unsuru düzenlenmiştir. Buna göre, atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması durumunda suç oluşmaktadır. Atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulması suçun oluşması için yeterli olup ülkeye sokulan atık veya artıkların çevreye herhangi bir zarar vermesi suçun oluşması için gerekli değildir. Atık veya artıkların gerekli mercilerden izin alınarak ülkeye sokulması durumunda ise suç oluşmayacaktır. Günümüzde endüstriyel bakımdan gelişmiş olan ülkeler tehlikeli atık ve artıklarını mevzuat olarak bir engeli olmayan ya da çevre bilinci gelişmemiş olan ülkelere ihraç etmektedirler. Bu anlamda ülkemizde çevre bilinci her geçen gün gelişmekte ve tehlikeli atıkların ülkeye sokulması yasal mevzuatlar ile de korunmaktadır.¹²⁰

TCK 181. maddesinin üçüncü fıkrasında atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi durumunda cezanın iki katına çıkarılacağı, dördüncü fıkrasında ise ilk iki fıkra düzenlenenen fiillerin insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla işlenmesi halinde beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunacağı düzenlenerek suçun nitelikli halleri oluşturulmuştur. Bu nedenle maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarına çalışmamızın nitelikli haller kısmında ayrıntılı olarak yer verilecektir.

¹²⁰ 14.03.2005 tarih ve 25755 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği Atıkların İthalı başlıklı 41. maddesi: Atıkların, serbest bölgeler dâhil Türkiye Cumhuriyeti Gümrük Bölgesine girişi yasaktır. Ancak, sektör itibarı ile ekonomik değere haiz atıkların ithal izinleri yayımlanacak tebliğler doğrultusunda verilir.

Serbest bölgelerdeki faaliyetler sonucu ortaya çıkan atıkların geri kazanılması ve/veya bertarafı amacıyla bölgede uygun tesis bulunamaması durumunda atık üreticisi firmanın talebi üzerine serbest bölge müdürlüğü başkanlığında valilik, gümrük, gümrük muhafaza müdürlüğü işletici veya bölge kurucu ve işleticisi ve atık üreticisi firma temsilcilerinden oluşan bir komisyonun uygun görüşünü müteakip serbest bölge müdürlüğünce Bakanlıktan alınacak onaya istinaden bu atıklar bölgeden çıkarılır.

Komisyonu aşağıda belirtilen bilgi ve belgeler sunulacaktır.

- a) Atıkların serbest bölge içindeki bir üretim ve/veya tüketim faaliyeti sonucu ortaya çıktığına ilişkin belge,
- b) Atığı oluşturan faaliyetin türü, atık tür ve miktarı,
- c) Atıkların geri kazanımı veya bertarafı amacıyla gönderilecek olan tesisten alınacak valilik onaylı atık kabul yazısı,
- d) Bakanlık gerekli gördüğü takdirde ilave teknik bilgi ve belgeler isteyebilir,

Kullanılmış lastiklerin karkas niteliğinde olanları Dâhilde İşleme rejimi kapsamında sadece Bakanlıktan lisans almış işletmeler tarafından geri kazanımı amacıyla ülkemize girişinde bu madde hükümleri uygulanmaz.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun ikinci fıkrasındaki fiil haricinde suç oluşturur fiillerin aynıları çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda da düzenlenmiştir.

Gürültüye neden olma suçunun hareket unsurunu başka bir kimsenin zarar görmesine elverişli bir şekilde gürültüye sebep olmak oluşturur. Bu hareketin cezalandırılabilmesi için çıkarılan gürültünün ilgili kanunlarla belirlenen yükümlülöklere aykırı olması gerekir.

İmar kirliliğine neden olma suçu birden çok hareketle işlenebilmektedir. TCK 184/1'e göre yapı¹²¹ ruhsatiyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapmak veya yaptırmak imar kirliliğı suçunun hareket unsurunu oluşturmaktadır. Uygulamada karşılaşılan en temel sorun, madde metninde açıkça "bina"¹²² sözcüğünün belirtilmiş olmasına rağmen, belediyelerce yapı tatil zaptı düzenlenen her türlü yer için bu kamu davasının açılmasıdır.¹²³

İmar kirliliğine neden olma suçunun ikinci fıkrasında düzenlenen hareket yapı ruhsatiyesi olmadan başlatılan inşaatlar dolayısıyla kurulan şantiyelere¹²⁴ elektrik, su veya telefon bağlantısı yapılmasına müsaade etmektir. Bu hareketi yaparak suç işleyen kişi ilk fıkra göre cezalandırılır. Birinci ve ikinci fıkra düzenlenen hükümler ancak belediye sınırları içinde veya özel imar rejimine tabi yerlerde uygulanır.

Maddenin üçüncü fıkrasında düzenlenen suç; yapı kullanma izni¹²⁵ alınmamış binalarda herhangi bir sınai faaliyetin icrasına müsaade edilmesidir.

E. Netice

Netice, hareketin dış dünyada meydana getirdiğı değışikliklerdir. Ancak gerçekleştirilen fiilin dış dünyada meydana getirdiğı her değışiklik değıl, sadece

¹²¹ Yapı; karada ve suda, sürekli veya geçici, resmi veya özel yeraltı veya yerüstü inşaatı ile bunların ilave, değışik ve onarımlarını içine alan sabit ve müteharrik tesislerdir. Bkz. Taneri, s. 183.

¹²² Bina kavramı, Kendi başına kullanılabilen, üstü kapalı ve insanların içine girebilecekleri ve insanların oturma, çalışma eğlenme veya dinlenmelerine veya ibadet etmelerine yarayan, hayvanların ve eşyaların korunmasına yarayan yapıları ifade etmektedir. Bkz. Taneri, s. 183.

¹²³ Taneri, s. 183.

¹²⁴ Şantiye yeri; büyük yapıların inşa edildiğı yerlerde yapının gerektirdiğı araç ve gereçlerin bulundurulduğu ve çalışanların oturduğu geçici binalardır. Bkz. Taneri, s. 184.

¹²⁵ Yapı kullanma izni; bir yapının tamamen bittiğı takdirde tamamının, kısmen kullanılması mümkün kısımları tamamlandığı takdirde bu kısımlarının kullanılabilmesi için inşaat ruhsatını veren belediye veya valilikten, ruhsata tabi olmayan yapıların veya kısmen kullanılabilmesi için ilgili belediye veya valilikten alınması zorunlu olan izindir. Bkz. Taneri, s. 185.

suçun kanuni tarifinde unsur olarak yer alan değişiklik neticeyi ifade etmektedir. Bugün artık, klasik suç teorisinde hâkim olan “neticesiz suç yoktur” anlayışı terkedilmiştir. Çağdaş ceza hukukunda, neticenin ifade ettiği haksızlık üzerine kurulu suç teorisi yerine, hareketin ifade ettiği haksızlığa dayalı bir suç teorisi geliştirilmiştir.¹²⁶

Suçun kanun maddesinde neticeye yer verilip verilmemesine göre suçları “sırf hareket suçları” ve “neticeli suçlar” olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Suçun oluşması için neticelenmesine gerek duyulmayan suçlara sırf hareket suçları denir. Bu tip suçlar hareketin gerçekleşmesiyle tamamlanmaktadır. Örneğin; cinsel saldırı (m. 102), hakaret (m. 125), hırsızlık (m. 141), konut dokunulmazlığının ihlali (m. 116) sırf hareket suçlarıdır. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda gerek birinci fıkra düzenlenen atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi gerekse de ikinci fıkra düzenlenen atık veya artıkların ülkeye izinsiz olarak sokulması suçun hareketin oluşmasıyla tamamlanması sebebiyle sırf hareket suçu olduğunu göstermektedir. Yargıtay verdiği bir kararında, “*Sanığın kaptanı olduğu kuru yük gemisinin iskele kış tarafından denize evsel nitelikli su deşarj edildiği, gemiden alınan numune % 85 yağ içerdiğinden analiz edilemediği, atıktan ve denizden alınan numunelere göre Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği’nin ekindeki tablolarda belirlenen limit değerlerin aşıldığı, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 8, 20, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği’nin 23 ve 26. maddelerine aykırı olarak arıtılmamış kirli suyun doğrudan alıcı ortam olan denize deşarj edilmesi suretiyle çevrenin kasten kirletildiği anlaşılmıştır.*”¹²⁷ hükmünü oluşturarak, teknik usullere aykırı olarak atık sularının denize bırakılmasıyla suçun oluştuğunu belirterek bu eylemin herhangi bir neticeye yol açmasını gerekli görmemiştir.

Kanuni tanımında hareketten ayrı olarak, hareketin konusu üzerinde, ondan yer ve zamansal olarak ayrılabilir bir etkiyi gerektiren, yani kanuni tanımında, dış dünyada hareketten ayrılabilen bir neticenin meydana gelmesinin arandığı bu tür suçlara neticeli suçlar denir.¹²⁸ Örneğin kasten öldürme (m. 81), mala zarar verme (m. 151), eziyet (m. 96) suçları neticeli suçlardır. Neticeli suçlarda sadece hareketin

¹²⁶ Koca/Üzülmez, s. 129.

¹²⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/30468 E. 2014/34059 K., Karar Tarihi: 24.11.2014. Bkz. Taneri, s. 98.

¹²⁸ Koca/Üzülmez, s. 130.

tamamlanması suçun oluşması için yeterli olmamakta ayrıca suçun kanuni tanımında düzenlenen dış dünyadaki değişikliğin de meydana gelmesi gerekmektedir. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun nitelikli halinin düzenlendiği üçüncü fıkrasında suçun oluşması için neticenin oluşmasına gerek duyulduğu için bu fıkradaki suç neticeli suçlardandır.

Ayrıca suçlar, fiilin icrasının devam edip etmemesine göre ani suçlar ve kesintisiz (mütemadi) suçlar olarak ikiye ayrılırlar. Ani suçlarda, fiilin icrası devam etmemekte yapıldığı gibi sona etmektedir. Kesintisiz suçlarda ise suçun kanuni tanımında gösterilen hareketin icrası devam etmektedir. Buna göre atık veya artıkların çevreye bırakılmasıyla ve atık veya artıkların ülkeye izinsiz sokulmasıyla suç oluşmaktadır. Fillerin devam etmesi suçun ani bir suç olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. 181/1 ve 181/2’de sayılan fiillerin yapılmasıyla suç oluşmaktadır.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun netice unsurunda, çevrenin kasten kirletilmesi suçunun netice unsurunda bahsedilen hususların aynıları geçerlidir.

TCK 183. maddede düzenlenen çevreye karşı suçlardan olan gürültüye neden olma suçu sırf hareket suçudur. Suçun oluşması için başka bir kimsenin sağlığının zarar görmesi gerekmemektedir. Çıkarılan gürültü sonucunda kişinin sağlığının zarar görme tehlikesiyle karşı karşıya kalması yeterlidir.

TCK 184. maddede düzenlenen imar kirliliğine neden olma suçunun birinci fıkrası bakımından yap ruhsatıyesi alınmadan veya ruhsata aykırı olarak bina yapmak veya yaptırmak suçun oluşması bakımından yeterlidir. Suçun oluşması için bu hareketin ayrıca bir neticeye yol açması aranmamaktadır. Maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen suçların oluşması için de ayrıca bir neticeye sebebiyet vermesi aranmamaktadır. Bu bakımdan imar kirliliğine neden olma suçu bir sırf hareket suçudur.

F. Nedensellik Bağı ve Objektif İsnadiyet

Bir neticeden dolayı sorumlu tutulabilmenin temelini, hareket ile netice arasındaki sebep-sonuç ilişkisini ifade eden nedensellik bağı oluşturur. Kanuni tanımda yer alan neticenin failin eylemi sonucu oluşmadığı durumlarda, failin ceza sorumluluğundan bahsedilmez. Başka bir ifadeyle failin cezalandırılabilmesi için

failin eylemi ile kanuni tanımdaki netice arasında sebep-sonuç ilişkisi olmak zorundadır. Çoğu zaman sırf hareket suçlarında, suçun oluşması için hareketin yapılması yeterli olduğundan, nedensellik bağı kurulmasında bir problem yaşanmamaktadır. TCK m. 181/1'de düzenlenen çevreye zarar verecek şekilde atık veya artıkların çevreye bırakılması eylemi ile bu eylem neticesinde ortaya çıkan somut tehlike arasında illiyet bağının kurulması zorunludur. Hâkim tarafından yapılacak olan incelemede fiil ile fiil sebebiyle oluşacak olan somut tehlike arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulamazsa failin cezai sorumluluğundan bahsedilemeyecektir.

Neticenin isnat edilebilirliği bakımından, nedensellik bağının varlığı gerekli, fakat yeterli değildir. Bir olayda failin yaptığı eylem ile gerçekleşen netice arasında sebep-sonuç ilişkisi kurulmasının yanında aynı zamanda meydana gelen neticenin faile objektif olarak isnat edilebilmesi de gerekir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak, failin çevreye kasten bıraktığı atıklar tek başına çevreye zarar verecek niteliğe sahip değildir. Daha sonra failin atıklarını bıraktığı bölgeye bir geri dönüşüm fabrikasından başka atıklar sızdırılmıştır. Fabrikadan sızdırılan atıkların daha önceden bırakılan atıkları kimyasal olarak harekete geçirmesiyle, kimyasal olarak tepkimeye giren atıklar çevreye ciddi zarar vermiştir. Verdiğimiz örnekte failin çevreye bıraktığı atıklar ile ortaya çıkan netice arasında nedensellik bağı bulunmamaktadır. Ancak ortaya çıkan sonuç failin atıkları çevreye bırakmasıyla oluşmamıştır. Dolayısıyla verilen örnekte çevreye verilen zararın faile objektif olarak isnat edilmesi mümkün değildir.

Doktrinde hareket ile netice arasındaki nedensellik bağına açıklayan çeşitli görüşler ortaya çıkmıştır. Bunlardan şart teorisine göre, hareketle netice arasındaki nedensellik bağı tamamen doğal bir olgu olarak kabul edilmiştir.¹²⁹ Şart teorisine göre, neticenin oluşması için birden fazla şartın bir araya gelmesi gerekiyorsa her şart sebebin bir parçasını oluşturmaktadır. Neticenin meydana gelmesinde zorunlu olan şartlardan birinin eksikliğinde netice oluşmuyorsa neticeyi meydana getiren tüm şartlar eşit değerdedir. Dolayısıyla neticeyi meydana getiren tüm hareketlerle netice arasında sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Neticenin meydana gelmesi bakımından onsuz olmayan her şart ceza hukuku anlamında sebeptir.¹³⁰ Şart teorisi sorumluluk

¹²⁹ Koca/Üzülmez, s. 133.

¹³⁰ *Conditio sine qua non* (olmazsa olmaz koşulu)

alanını katlanılmaz bir şekilde genişletmekle eleştirilmiştir. Teorinin, haklı olarak, sonsuz bir sebep-sonuç ilişkisine yol açacağı belirtilmektedir.¹³¹

Uygun sebep teorisine göre, neticeyi meydana gelmesine sebep olan eylemlerden sadece söz konusu neticeyi oluşturmaya elverişli olanları nedensellik bağı taşımaktadır. Bu teoriye yapılan en önemli eleştiri nedensellik bağlantısını esasen bu kavrama yabancı olan öngörebilme unsuruyla açıklamasıdır.¹³²

Objektif isnadiyet teorisi ise aslında nedensellik bağının açıklanması konusunda şart teorisini esas alır. Teori, şart teorisine göre doğa bilimi anlamında nedenselliği normatif bir isnadiyet hükmü ile tamamlamaktadır. Bu nedenle de bu teori, bir nedensellik teorisi değil, bir değerlendirme teorisi olarak nitelendirilmektedir.¹³³ Bu teoride fail, tipik neticeyi gerçekleştiren hukuken önemli bir tehlike ya da risk yaratmış ise netice objektif olarak faile isnat edilebilir.

TCK m.181/2’de düzenlenen atık veya artıkların ülkeye izinsiz olarak sokulması suçu soyut bir tehlike suçu olduğundan dolayı nedensellik bağının kurulmasına herhangi bir problem bulunmamaktadır. Atık veya artıkların izinsiz olarak ülkeye sokulmasıyla tehlikenin oluştuğu kabul edilir başka hiçbir şeye bakılmaksızın nedensellik bağının da kurulduğu kabul edilir.

TCK’da düzenlenen diğer çevreye karşı suçlarla ilgili nedensellik bağı ve objektif isnadiyet bakımından değinilecek farklı bir husus bulunmamaktadır.

IV. Manevi Unsur

Tipikliğin manevi unsuru denilince, bundan kişi ile işlediği fiil arasındaki manevi bağ anlaşılmalıdır. Kişi ile gerçekleştirdiği davranış arasında manevi bir bağ yoksa bu davranış fiil niteliği taşımaz ve dolayısıyla bir suçun varlığından söz edilemez.¹³⁴

Tüm suçlar bakımından temel olan manevi unsur kasttır. TCK 21/1’e göre “*Suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır. Kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve istenerek gerçekleştirilmesidir.*” Bu kanun hükmünden dolayı suçun

¹³¹ Koca/Üzülmez, s. 135, aynı yönde Özbek, s. 319.

¹³² Koca/Üzülmez, s. 138.

¹³³ Özbek, s. 321.

¹³⁴ Özgenç, s. 213.

kasten işlenmesi gerektiği her suçun kanuni tanımında açıkça belirtilmesine gerek yoktur. Bu nedenle ceza hukuku kural olarak kastı aramaktadır.

İstisnai olarak ise taksirli hareketler cezalandırılır. Kanunda açıkça belirtilmedikçe taksirli hareketler cezalandırılmaz. Kanunda bir suçun taksirle işlenebileceği açıkça belirtilmemiş ise o suç ancak kastla işlenebilir. Dolayısıyla kural olarak kast, istisnai olarak ise taksir ceza hukukunda manevi unsurları oluşturmaktadır.

TCK 21/1’de belirtildiği üzere kast, suçun kanuni tanımındaki unsurların bilerek ve isteyerek gerçekleştirilmesidir. Bilme ve isteme kastın birlikte olması gereken iki unsurdur. Kanundaki düzenlemeye göre de, kasttan bahsedilebilmesi için failin hem yapacağı hareketin anlamını ve sonuçlarını hareketi yapmadan önce bilmesi hem de yapacağı hareketin sonuçlarını istemesi gerekmektedir. Doktrinde istemenin kastın bir unsuru olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur.

Tipikliğin maddi unsurlarının bilinmesinin kastın varlığı bakımından yeterli olduğunu savunan Özgenç’e göre, kişi işlediği fiilin sonuçlarını öngörmüş ise bunların gerçekleşmesini istemese bile, kasten hareket etmiştir.

Ancak doktrinde baskın olan görüş kastın varlığı için bilmenin yanı sıra istemenin de zorunlu olduğu yönündedir. Kastı, teknik anlamda, bir suç tipinin gerçekleştirilmesine yönelik hareket iradesi şeklinde ifade edebiliriz. Bu tanımda geçen iradeyi, bir suç tipini gerçekleştirme iradesi olarak anlamak gerekir. Bu itibarla kastta aranan irade; “elde etme”, “bir gayeye ulaşma” anlamında isteme manasına gelmez, sadece iradi olarak gerçekleştirmek demektir. Kanunun doğrudan kasta ilişkin tanımında yer verdiği istemeyi de bu şekilde anlamak gerekir.¹³⁵ Bizce de kastın tanımında yer alan istemeyi hareketin yöneldiği irade olarak tanımlamak daha doğrudur.

Suçun hangi unsurlarının kastın kapsamına girdiğini bulabilmek için suçun kanuni tanımına bakmak gerekir. TCK 181/1. maddesinde belirtilen “çevreye zarar verme tehlikesi”¹³⁶ objektif cezalandırma şartı olduğundan, suçun unsuru olmaması

¹³⁵ Koca/Üzülmez, s. 158.

¹³⁶ Yokuş Sevik’e göre; çevreye zarar verecek şekilde ifadesinden, atık veya artıkların salıverilmesinin su, toprak veya havayı olumsuz olarak değiştirmeye ve doğal yapısını bozmaya elverişli nitelikte olmasının anlaşılması gerektiği ifade edilmiştir.

sebebiyle kastın kapsamına girmez. Bu sebeple atık veya artıkları çevreye veren fail, bu atık veya artıkların çevreye zarar verme tehlikesini bilmesi bile cezalandırılabilir. ¹³⁷

Yargıtay'ın TCK 181/1. maddesinde belirtilen çevreye zarar verme tehlikesi kavramı ile ilgili birçok kararı bulunmaktadır. Buna göre fabrikadan taşan suyun çevreye zarar verecek boyutta olup olmaması ile ilgili görülen davada Yargıtay, *"...Analiz raporlarına göre, arıtma tesisi bulunmayan yağ fabrikasından taşan su analizinin yönetmelik sınırlarının altında kalması ve çevreye zarar verecek boyutta bulunmaması ve sanığın eyleminin kabahat olduğunun değerlendirilmesi karşısında, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 24. maddesi gereğince sanık hakkında mahkemece idari para cezası verilmesi gerektiğinin gözetilmeden görevsizlik kararı verilmesini..."*¹³⁸ kanuna aykırı bulmuştur. Benzer bir davada, *"Sanık savunması ve tanık beyanlarında geçen birkaç litreden ibaret atığın fotoğraflarda görülen kirliliği meydana getiremeyeceği, sanık tarafından denize boşaltıldığı iddia edilen atık maddenin nitelik ve nicelik itibarıyla çevreyi kirletecek boyutta olup olmadığı hususunda bilirkişi heyetinden rapor alınarak, sonucuna göre göre sanığın hukuki durumunun takdir ve tayini gerekirken, eksik kovuşturma ve yetersiz gerekçeyle mahkûmiyet kararı verilmesini..."*¹³⁹ hukuka aykırı bulmuştur.

Kast ile kusurluluk kavramını birbirine karıştırmamak gerekir. Kusur kavramı, suçun yapısında tipikliğin maddi ve manevi unsurları ile hukuka aykırılık unsurunun oluştuğunun tespitinden sonraki üçüncü safhada incelenmekte ve kusurun konusunu gerçekleştirmiş olduğu haksızlıktan dolayı failin kınanıp kınanamayacağını teşkil etmektedir.¹⁴⁰ Kast ise kusurluluğun değil haksızlığın bir unsuru ve dolayısıyla kusur yargısının konusu haline gelmiştir. Dolayısıyla suçun kanuni tanımında belirtilen

¹³⁷ Somut tehlike suçlarında, somut tehlikenin suçun bir unsuru mu yoksa objektif cezalandırma şartı mı olduğu doktrinde tartışmalıdır. Baskın görüş somut tehlikenin suçun bir unsuru olarak görülmesini benimsemekte ve kastın bir unsuru olduğunu savunmaktadır. Koca/Üzülmez'in de desteklediği azınlıkta kalan görüşe göre ise haksızlığın oluşumu için gerçekleştirilen fiilin suçun konusu açısından somut bir tehlikeye sebebiyet vermesi gerekmez. Ancak failin cezalandırılabilmesi için, fiilin suçun konusu bakımından somut bir tehlikeye sebebiyet verdiğinin tespit edilmesi gerekir.

¹³⁸ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/9420 E. 2013/17824 K., Karar Tarihi: 06.06.2013. Bkz. Taneri, s. 43.

¹³⁹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/12580 E. 2013/18288 K., Karar Tarihi: 10.06.2013. Bkz. Taneri, s. 43.

¹⁴⁰ Koca, Üzülmez, s. 311.

unsurları gerçekleştirme iradesini, fiilin ifade ettiği haksızlığın bir unsurunu teşkil etmektedir.¹⁴¹

Failin işlediği suçun maddi unsurlarını ne kadar bilmesine göre kastı doğrudan kast ve olası kast olarak ikiye ayırmak mümkündür. Daha önce de ifade edildiği üzere doğrudan kast TCK 21/1’de tanımlanmıştır.

Bir suçun işlenmesini kararlaştıran failin bu suçun kanuni tanımındaki maddi unsurların mevcut olduğunu veya fiilin icrası sırasında gerçekleşeceğini ve özellikle suç tipinde aranan neticenin meydana geleceğini kesin olarak öngörmesi halinde doğrudan kast söz konusudur.¹⁴² Örneğin arkadaşlarıyla alkol alan sanığın emniyete almadığı tabancası ile yakınında bulunan maktule ateş ederek ölümüne sebebiyet olduğu olayda, sanığın doğrudan kastla hareket ettiğini kabul etmek gerekir. Bununla birlikte failin eylemiyle hedeflediği neticenin yanında başka neticelerin de ortaya çıkması kaçınılmazsa fail ortaya çıkan diğer neticelerden de doğrudan kastla sorumludur. Örneğin bir uçağı düşürüp sigorta parası almaya çalışan kişi, uçaktaki insanların öleceğini arzu etmese bile kesin olarak öngörmüştür. Bu sebeple bu olayda da doğrudan kastın varlığını kabul etmek gerekir.

Olası kast ise TCK 21/2’de, *“Kişinin, suçun kanuni tanımındaki unsurların gerçekleşebileceğini öngörmesine rağmen, fiili işlemesi halinde olası kast vardır.”* şeklinde tanımlanmıştır. Failin hareketinin belli bir neticeyi meydana getirebileceğini öngördüğü halde, bu hareketi yapmaktan kaçınmaması, olursa olsun demesi durumunda olası kast söz konusudur. Kanundaki tanımdan da anlaşıldığı üzere olası kastta öngörme yeterlidir, failin yaptığı hareketin neticesini istemesine gerek yoktur. Örneğin öldürmek istediği kişiye tabanca ile ateş eden kişi, maktulün yanındaki kişiye de kurşunun isabet edebileceğini öngörmesi ve kabullenmesine rağmen ne olursa olsun diyerek ateş ederse ve maktulün yanındaki kişinin bu hareket sonucunda vücut bütünlüğünün bozulmasına sebebiyet verirse maktulün yanındaki kişiye karşı oluşan harekette olası kast mevcuttur. Aynı zamanda bir hareketin meydana getirebileceği neticelerin öngörülmesi ve kabullenilmesine rağmen işlenmesi durumunda olası kastla hareket edilmiş olduğu gibi aynı hareketle başka neticelerin

¹⁴¹ Türk doktrinde klasik suç teorisini destekleyen yazarlara göre kast ve taksiri bir kusur şekli olarak yorumlamaktadır. Final hareket teorisini savunan yazarlara göre ise kast ve taksiri haksızlığın bir unsuru olarak görmektedir.

¹⁴² Koca/Üzülmez, s. 170.

de oluşabileceği öngörülmüş ve kabullenilmişse diğer neticeler bakımından da olası kastla hareket edilmiş olduğu kabul edilmelidir.

TCK m. 181/1 ve m. 181/2 suçları hem doğrudan kastla hem de olası kastla işlenebilir. Doktrinde bazı yazarlar TCK m. 181/1 maddesindeki “ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak” ifadesinden dolayı failin hukuka aykırı hareket ettiğini bilmesi gerektiğinden yola çıkarak bu suçun ancak doğrudan kast ile işlenebileceğini savunmaktadırlar.¹⁴³ Ancak bize göre bu suç doğrudan kastla işlenebileceği gibi olası kastla da işlenebilir. Fail zarar ihtimalini bilerek atık veya artıkları çevreye verirken bu eylemin, ilgili teknik usullere aykırı olabileceğini bilmesi veya öngörmesine rağmen suçu işliyorsa olası kastın varlığını kabul etmek gerekir.¹⁴⁴ Atık veya artıkların ülkeye izinsiz sokulması suçu da hem doğrudan kast hem de olası kastla işlenebilir.

Yargıtay’ın çevrenin kasten kirlenmesi suçunda failin kast unsurunun olmasının gerekliliğini vurguladığı birçok kararı bulunmaktadır. Buna göre, “*Sanığın, denize sintine boşaltılması sırasında çevre kirliliğine yol açılmasının, teknesinin teknik arızasından kaynaklandığını savunması karşısında, bilirkişi incelemesi yaptırılarak belirlenerek, sonucuna göre sanığın suç kastı ve hukuki durumunun tespit edilmesi gerekirken eksik soruşturma ile mahkûmiyet kararı verilmesi...*”¹⁴⁵ kanuna aykırı bulunmuştur.

“... *Urla Mak. Kim. San. A.Ş. yetkilisi olduğunu ifade eden sanık Selahattin Şahin hakkında, “her biri 200 kg ağırlığındaki 400 adet beyaz çuval içerisinde istiflenmiş olan atık kömürü” toprak alıcı ortamına bırakmak amacıyla suretiyle çevreyi kasten kirlettiği iddiasıyla dava açılmıştır.*

¹⁴³ Failin hukuka aykırı hareket ettiğini bilmesi gerektiği ve bu ifadeleri içeren suçların ancak doğrudan kast ile işlenebileceğini savunan görüş için bkz. Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 373. Şayet suç tipindeki hukuka aykırılık münferit bir unsurun vasfı olarak görünüyorsa, bu durumda gerçek bir tipiklik unsuru söz konusudur. Bu halde kastı bu hukuka aykırılığı da kapsamaması gerekir. Buna karşılık, hukuka aykırılık kavramı, tüm suçun değerlendirilmesiyle ilgili bulunuyorsa, bu durumda lüzumsuz olarak, hukuka aykırılığın genel bir suç unsuru olduğuna işaret söz konusudur. Kanun koyucu, bu şekilde hâkimi özellikle olayda bir hukuka uygunluk nedeninin var olabileceğini düşünmesi noktasında ikaz etmektedir. Bu hukuka aykırılığın kastın kapsamında olması gerekmez. Fakat kusur alanına ait olan haksızlık bilinci bakımından tipteki bu ifade bir bağlantı noktası oluşturur. Bkz. Koca/Üzülmez, s. 166-167.

¹⁴⁴ Suçun hem doğrudan kast hem de olası kastla işlenebileceği yönündeki görüş için bkz. Yokuş Sevük, s. 311.

¹⁴⁵ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/13746 E. 2013/18058 K., Karar Tarihi: 10.06.2013. Bkz. Taneri, s. 43.

Öncelikle sanığın hukuken ve fiilen işletmedeki sıfatının ve sorumluluk alanının belirlenmesi gerekir. Daha sonra ise sanık ya da sorumlu olduğu belirlenen kişi hakkında arazi üzerine 25 kamyon kömür tozu dökülmesi eyleminden suç duyurusunda bulunması, açılması halinde davaların, kanıtların birlikte değerlendirilmesi amacıyla birleştirilmesi yoluna gidilmelidir. Son aşamada ise dosya, üniversitelerin ziraat fakültesi toprak bilimi ve bitki besleme, çevre mühendisliği, kimya mühendisliği bölümlerinde çalışan öğretim üyesi bilirkişilerden oluşacak heyete tevdi edilerek, atığın alıcı ortamı kirlettiği ya da kirletme ihtimali taşıyıp taşımadığı, TCK'nın 182/2 ve 181/4 maddelerinde nitelenen atık olup olmadığı yönünden, Yargıtay denetimine imkân sağlayacak içerikte rapor alınıp, sonucuna göre mahkemenin görevli olup olmadığı da gözetilerek sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerekir.”¹⁴⁶

Başka bir davada, “... Sanıkların, endüstriyel nitelikli katı atıkları, katı atık depolama sahasına götürmeyerek toprak alıcı ortamına vermeleri, suç kastının oluşumu açısından yeterlidir. Atık taşıyan kamyonun bozulmuş olması, atıkların alıcı ortama verilmesini gerektirecek bir neden değildir. Ancak, atıkların, yukarıda açıklanan ilkeler ışığında çevreyi kirleten ya da kirletme ihtimali taşıyan atıklardan olup olmadığı konusunda mevcut bilirkişi raporu yeterli görülmemiştir.”¹⁴⁷ şeklinde hüküm kurularak kamyonun bozulmasının sanıkların çevrenin kasten kirletilmesi suçuna kast ettikleri gerçeğini değiştirmedigi kabul görmüştür.

Failin suçun oluşması için belli bir saikle hareket etmesinin aranıp aranmamasına göre kast ikiye ayrılmaktadır. Suçun oluşumu için bilerek ve isteyerek hareketin yapılmasının yeterli görüldüğü durumlarda genel kasttan bahsedebiliriz. Çevrenin kasten kirletilmesi suçu genel kastla işlenebilen bir suçtur. Eğer failin belli bir saikle hareket etmesi aranıyorsa özel kast söz konusudur. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda failin çevreyi özellikle kirletme amacının olması aranmamaktadır.

Tüm suçlar bakımından kastın temel manevi unsur olduğunu taksirli hareketlerin istisnai olarak cezalandırıldığını yukarıda belirtmiştik. Taksir kavramı

¹⁴⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/8289 E. 2014/36710 K., Karar Tarihi: 19.12.2014. Bkz. Taneri, s. 108-109.

¹⁴⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/35385 E. 2014/36705 K., Karar Tarihi: 19.12.2014. Bkz. Taneri, 111.

TCK m. 22/2'ye göre, “dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülemez olarak gerçekleştirilmesidir”. Taksirin kasttan farkı, taksirde iradenin neticeye yönelik olmamasıdır. Kastta fail neticeyi öngördüğü ve istediği halde, taksirde fail neticeyi öngörmez veya öngörür, ancak gerçekleşmesini istemez.¹⁴⁸

Taksir, bilinçli taksir ve bilinçsiz taksir olarak ikiye ayrılmaktadır. TCK m. 22/2'de bilinçsiz taksirin tanımı yapılmıştır. Fail dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket ederek neticenin oluşmasını istememesine rağmen cezai olarak sorumlu tutulmaktadır. Buna karşılık bilinçli taksir ise TCK m. 22/3'de, “kişinin öngördüğü neticeyi istememesine karşın, neticenin meydana gelmesi halinde bilinçli taksir vardır; bu halde taksirli suça ilişkin ceza üçte birden yarısına kadar artırılır.” şeklinde tanımlanmıştır. Bilinçli taksirde yapılan hareketin suç olacağı fail tarafından öngörülmekte ancak neticesinin gerçekleşmesi istenmemektedir.

Bazı durumlarda olası kast ile bilinçli taksiri birbirinden ayırt etmek zor olabilmektedir. Gerek olası kastta gerekse de bilinçli taksirde fail yaptığı hareketin yol açabileceği neticeyi öngörmektedir. Ancak olası kastta fail öngördüğü neticenin meydana gelmemesi için bir çaba sarf etmez.¹⁴⁹ Hareketin yol açtığı sonucu kabullenerek olursa olsun der. Bilinçli taksirde ise fail öngördüğü neticenin gerçekleşmemesini ister aynı zamanda neticenin gerçekleşmeyeceğine güven duyar.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Centel Nur, Zafer Hamide, Çakmut Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 7. Baskı, Beta, İstanbul, 2011, s. 396-397.

¹⁴⁹ “Oluşa ve dosya içeriğine göre; olay günü saat 6:30 sıraları sanığın kullandığı LPG tankeri ile seyrederken, kendisine kırmızı ışık yandığı halde durmayarak kavşağa girdiği ve kendilerine yeşil ışık yandığı için kavşağa giren mağdurların da içinde bulunduğu otomobile çarpması sonucu kazaya ve mağdurun yaralanmasına sebep olduğu olayda; sanığın kaza olabileceğini ve meydana gelen yaralanma neticesinin gerçekleşebileceğini öngörmesine karşın bunları kabullendiği ve eylemin olası kastla yaralama suçunu oluşturduğunu anlaşıldığı halde bilinçli taksirle yaralamaya neden olma suçundan mahkûmiyetine karar verilmesi bozmayı gerektirmiştir.” Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 559/9867, Karar Tarihi: 28.12.2007. Bkz. Koca/Üzülmez, s. 178-179.

¹⁵⁰ “Sanığın, eşi, baldızı, arkadaşı ve arkadaşının eşiyle birlikte patika yolda yürüdükleri sırada, elinde bulunan av tüfeğinin tetiğine parmağının değip tüfeğin patlaması sonucunda eşinin başından vurularak ölmesi şeklinde gerçekleşen somut olayda, sanık, içerisinde fişek bulunan ve horozunun çekili olması nedeniyle patlamaya hazır halde olan tüfek elindeyken, patlayıp yakında bulunanlar için tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini olağan hayat tecrübeleriyle öngörmesine rağmen, bir şey olmaz düşüncesi, benzer durumlarla ilgili olarak olumsuz sonuçlar doğmamış olması ve şansına güvenmesi nedeniyle sonucun gerçekleşmeyeceği yönünde yanlış bir kanaat ile hareket etmiştir. Buna karşılık, istemediği, ancak öngördüğü sonucun meydana gelmesini engelleyecek olan objektif özen yükümlülüğüne uygun davranmamış, bu bağlamda içerisinde fişek bulunan ve horozunun çekili olması nedeniyle her an patlayabileceğini öngörmesine karşın tüfeği o şekilde taşımaya devam etmiştir. Bu nedenle, meydana gelen ölüm olayında sanığın bilinçli taksirle hareket ettiğinin kabul

Taksir kastın bir çeşidi olmadığı gibi hafifletici bir şekli de değildir. Dolayısıyla failin kasten hareket ettiğinin kanıtlanamadığı durumlarda kesin olarak taksirle hareket ettiğinden bahsedilemez. Taksirle hareket edilip edilmediği ayrıca araştırılmalıdır.

Çevrenin taksirle kirlenmesi suçu TCK 182. maddede düzenlenmiştir. TCK 182/1. maddeye göre, “*çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesine taksirle neden olan kişi, adli para cezası ile cezalandırılır.*” Ayrıca atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması durumunda ve insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek atık veya artıkların taksirle çevreye verilmesi durumlarında cezai artırımı gidilmiştir. Çevrenin kasten kirlenmesi suçuyla yetinilmeyerek taksirle yapılan kirlitmelerin de suç kapsamına alınması çevrenin korunması bakımından önemlidir. Zira çevrenin kirlenmesine yol açan birçok hareket taksirle işlenmektedir.¹⁵¹

Gürültüye neden olma suçu doğrudan kast ile işlenebildiği gibi olası kastla da işlenebilir. Bu suçun taksirle işleneceği TCK’da düzenlenmemiştir. İmar kirliliğine neden olma suçunun her üç fıkrasının da taksirli hali TCK’da düzenlenmediğinden, bu suç ancak kasten işlenebilir.

V. Hukuka Aykırılık

Hareketin tipe uygun olmasından sonra incelenmesi gereken husus hareketin hukuka aykırı olup olmadığıdır. İşlenen fiilin tipik, yani kanuni tanıma uygun olduğunun tespit edilmesinden sonra, yine bu fiille ilgili olarak hukuka aykırılık

edilmesinde bir isabetsizlik yoktur.” Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2012/1562 E. 2014/251 K., Karar Tarihi: 13.05.2014. Bkz. Koca/Üzülmez, s. 237.

¹⁵¹ “... Saniğin, Evagelismos isimli geminin kaptanı olduğu, sahil güvenlik ekiplerinin, deniz yüzeyinde sunta tabakalarının ve ağaç parçalarının bulunduğunu tespit etmeleri üzerine, sanık hakkında taksirle çevre kirliliğine neden olma suçundan dava açıldığı anlaşılmıştır. Gemi kaptanı olan saniğin, seyir esnasında çıkan fırtına nedeniyle çelik halatlarla bağlanan sunta yükün bir kısmının boşalan ve kopan tellerden kurtulup denize düşmesi ve deniz kirliliğine sebebiyet vermesi şeklindeki eyleminde, yükün istiflenmesi ve sabitlenmesi hususunda aldığı tedbirlerin fırtınalı havada güvenli seyre elverişli bulunmadığı ve yetersiz önlem nedeniyle taksirle çevre kirliliğine sebebiyet verdiği iddiasının kanıtlanamaması ve ayrıca eylemle netice arasında uygun illiyet bağı kurulamaması karşısında; mahkemece verilen beraat kararının usul ve yasaya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.” Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/34626 E. 2014/35726 K., Karar Tarihi: 08.12.2014. Bkz. Taneri, s. 138-139.

yönünden bir değerlendirme yapılmalıdır. Bu değerlendirme tipiklikten soyut olarak değil, bilakis onunla ilişkili olarak yapılacaktır.¹⁵²

Fiilin kanuni tanıma uygun olması, o fiilin hukuka aykırılığı bakımından bir karine teşkil eder.¹⁵³ TCK'ya göre, görevin ifası (m. 24), meşru savunma (m. 25), hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası (m. 26) durumlarında kanuni tanıma uygun fiil hukuka uygun hale gelecektir. Kanunda sayılan hukuka uygunluk nedenlerinin varlığı halinde tipe uygun olan fiil hukuka uygun hale gelir ve suç teşkil etmez.

TCK'da hukuka uygunluk nedenlerinden sayılan hakkın kullanılması m. 26/1'de *"hakkını kullanan kimseye ceza verilmez."* şeklinde tanımlanmıştır. Madde gerekçesinde *"bir hak, kanun, tüzük, yönetmelik, genelge gibi nizamla dayanabilir ve hukuken tanınmış ve düzenlenmiş olmak kaydıyla, bir mesleğin icrasından da doğabilir."*¹⁵⁴ denilmiştir. Bu sebeple kanuna uygun olarak bir hakkın kullanılması sırasında yani *"ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olmadan"* çevrenin kirlenmesi söz konusu olursa hukuka uygunluk nedeninin varlığından dolayı çevreyi kirlletme eylemi suç olarak değerlendirilmeyecektir.

Yargıtay'ın çevrenin kasten kirlenmesi suçunda teknik usullere uyulup uyulmadığıyla ilgili birçok kararı bulunmaktadır. Atıkların zararsızlaştırılması ile ilgili teknik usulün araştırılması gerektiğinin belirtildiği olayda, *"Sanığın yöneticisi olduğu İnci Taş İnşaat San. Ve Tic. Ltd. Şti.'nin taş kesmede kullandığı atık suların havuzda dinlendirilip, dibe çöken suların ve çökeltilerin pompa ile çekilip tankerlerle ocak sahasına dökülmesi biçiminde gerçekleşen somut olayla ilgili olarak kanunlarda belirli bir teknik usul olup olmadığı araştırılıp, kanuni usule aykırılığın varlığı durumunda atık ve artıkların, çevre ve bu çevrede yaşayan canlılar açısından ne gibi tehlike ve zarar doğuracağı uzman bilirkişi aracılığı ile tespit edilerek, sonucuna göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden, eksik kovuşturma ile hüküm kurulması..."*¹⁵⁵ kanuna aykırı bulunmuştur.

Besi çiftliğinde toplanan gübrelerin toprağa verildiğinin iddia edildiği olayda, *"Çevre Müdürlüğünce düzenlenen tutanakta, sanığa ait besi çiftliğinde gübrelerin*

¹⁵² Koca/Üzülmez, s. 264. Bu görüşe göre kanuni tanımında bu tarz ifadelerin yer aldığı suçlar ancak doğrudan kastla işlenebilirler.

¹⁵³ Özbeke, s. 331.

¹⁵⁴ TBMM 2. Dönem, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 664, s. 432.

¹⁵⁵ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/27735 E. 2012/23941 K., Karar Tarihi: 07.11.2012. Bkz. Taneri, s. 29-30.

herhangi bir önlem alınmaksızın toprak bir havuzda biriktirildiği ve büyükbaş hayvanlardan kaynaklanan idrar atıklarının toprak zeminde açılmış bir çukurda toplanarak toprağa süzülmediğinin belirtilmesi karşısında, atıkların ilgili Kanun ve yönetmelikteki hangi düzenlemelere ve teknik usullere aykırı olarak toprağa katıldığı, çevreye zarar verip vermediğinin ve TCK'nın 181/1. maddesi koşullarının saptanması durumunda, aynı maddenin 3. ve 4. Fıkralarında belirtilen şekilde atıkların toprak, su veya hayvan ve bitkilerin doğal özelliklerinin değiştirmeye neden olup olmayacağına uzman bilirkişi aracılığı ile tespit edilerek sonucuna göre karar verilmesi gerektiği gözetilmeden, eksik kovuşturma ile hüküm kurulması, ...”¹⁵⁶ kanuna aykırı bulunmuştur.

Su kirliliği oranının, Su Kirliliği Yönetmeliği'ne aykırı olduğunun iddia edildiği davada, “...Kırklareli İl Çevre ve Orman Müdürlüğü'nün 05.06.2007 tarihli raporunda, işletmede su tüketiminin azaltılması nedeniyle toplam kirlilik yükünün arttığı, işletmenin üretiminde 2006 yılında kullandığı hammaddenin içeriği ve cinsi bakımından inceleme yapıldığında ibraz edilen bilgi ve belgeler ile beyanlardan %67'lik önemli bölümün dışarıdan satın alınmış dokunmuş kumaş, %28'inin işletmede dokunmuş kumaş ve %5'inin örgü kumaş olduğunun bildirilmesi ve anılan Müdürlüğün 05.05.2008, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın 18.07.2007 tarihli yazıları ile de işletmenin Su Kirliliği Yönetmeliği Tablo 10.2'de yer almasının uygun görüldüğünün belirtilmesi karşısında...”¹⁵⁷ temyiz talebinin reddine karar verilmiştir.

Arıtılmamış atık sularının doğrudan alıcı ortama verilmesi ile ilgili görülen davada, “...Sanıkların ham yağ üretimi yapan fabrikanın ortakları ve yetkilileri olduğu, arıtma tesislerinin ve deşarj izinlerinin olmadığı, işletmenin kanala verilen atık sularının alıcı ortam(su/toprak) olan dereye aktığı, atık suyun kanala döküldüğü noktadan, kanaldan ve tesis çıkışından alınan numunelerin analizinde, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin ekindeki “Gıda Sanayi, Yağlı Tohumlardan Yağ Çıkarılması ve Sıvı Yağ Rafinasyonu-Zeytinyağı Hariç” şeklindeki sektörü ifade edilen tablo 5/4'de belirlenen kimyasal oksijen değeri (KOİ) ve yağ-gres değerlerinin limitlerin üzerinde olduğunun tespit edildiği, bilirkişi raporuna göre su

¹⁵⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/6872 E. 2013/18322 K., Karar Tarihi: 11.06.2013. Bkz. Taneri, s. 47.

¹⁵⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/15688 E. 2013/19218 K., Karar Tarihi: 18.06.2013. Bkz. Taneri, s. 49.

kirliliği ve kısmen toprak kirliliğin de olduğu anlaşılmıştır. Sanıklar, arıtılmamış atık suları doğrudan kanal vasıtası ile alıcı ortama (su/toprak) vererek 2872 sayılı Kanun'un 8, 20/ı-n, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin 4/j, 21 maddelerine aykırı davranarak çevrenin kasten kirlenmesi suçlarını işlemişlerdir.”¹⁵⁸ denilerek atık suların yönetmeliklerde belirtilen teknik usullere aykırı olarak çevreye verildiği tespit edilmiştir.

İlgilinin rızası, TCK m. 26/2'de “Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez.” şeklinde tanımlanmıştır. Çevrenin kasten kirlenmesi suçlarının mağduru belirli bir kişi olmadığından dolayı, bu suçlar bakımından ilgilinin rızası hukuka uygunluk sebebinin uygulanması söz konusu değildir.¹⁵⁹

Hukuka uygunluk nedenlerinden biri olan meşru savunma TCK'nın m. 25/1'de, “Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.” şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte çevrenin kasten kirlenmesi suçu topluma karşı işlenen bir suç olmasından ve savunmanın saldırana karşı yapılması şartının gerçekleşmesinin mantıken mümkün olmadığından meşru savunma hukuka uygunluk nedeni TCK m. 181 bakımından söz konusu olmamaktadır.

Öte yandan hukuka uygunluk nedenlerinden yararlanabilmek için kişi hakkını sınırlar içinde kullanmalıdır. Sınırın kasten aşılması durumunda hukuka uygunluk nedeni tamamen ortadan kalkmaktadır. TCK 27/1. maddesinde, “ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyorsa, taksirli suç için kanunda yazılı cezanın altıda birinden üçte birine kadar indirilerek hükmolunur.” denilerek sınırın ancak taksirle hareket edildiği zaman uygulanabileceği ifade edilmiştir. Şüphesiz ki çevrenin kasten kirlenmesi sırasında fail hukuka uygunluk sınırını taksirle aşması

¹⁵⁸ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/41378 E. 2014/34055 K., Karar Tarihi: 24.11.2014. Bkz. Taneri, s. 95-96.

¹⁵⁹ Yokuş Sevik, s. 313.

durumunda yapılan eylem çevrenin taksirle kirletilmesi (m. 182) suçuna göre değerlendirilecektir.

TCK 181/1. maddesine göre, atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya “*ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak*” verilmesi durumunda suç oluşur. Doktrinde “*hukuka aykırı olarak*” gibi ifadelerin kullanılması durumunda, bu ifadenin ne şekilde yorumlanacağı konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur. Artuk/Gökçen/Yenidünya’ya göre bu tarz ifadeler kastın kapsamına girmelidir.¹⁶⁰ Koca/Üzülmez’e göre ise, hukuka aykırılığa ilişkin ifadelerin tipikliğe mi yoksa hukuka aykırılığa mı ilişkin olduğuna göre ikili bir ayrıma gidilmelidir. Şayet bu kavram suçun kanuni tarifindeki maddi unsurlardan birinin sıfatı olarak görünüyorsa, gerçek bir tipiklik unsuru söz konusudur. Buna karşılık, hukuka aykırılık kavramı, tüm suçun değerlendirilmesiyle ilgili bulunuyorsa, bu durumda sadece gereksiz ve fazladan olarak, hukuka aykırılığın genel bir suç unsuru olduğuna işaret söz konusudur.¹⁶¹

TCK 181/1. maddesinde yer alan “*ilgili kanunlar*” ifadesi bir beyaza norm yarattığı gerekçesiyle bazı yazarlar tarafından eleştirilmiştir. Ancak düzenleme bakımından “*beyaza hüküm*” eleştirisi ileri sürülebilecek olsa da, cezalandırılan fiilin açıkça belirlendiği ve yaptırımın kanunla düzenlendiği durumlarda beyaza hükümden bahsedilmesi mümkün değildir.¹⁶²

Maddenin birinci fıkrasında “*İlgili kanunlarla belirlenen teknik usuller*” demekle ne anlaşılabileceği konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Aslında atıkların çevreye verilmesiyle ilgili teknik usuller yürürlükte olan hiçbir kanunda belirtilmemiştir. Bununla birlikte çevrenin korunmasına yönelik kanunlara göre çıkarılan ve teknik usullerin yer verildiği tüzük ve yönetmeliklerin de maddede belirtilen “*ilgili kanunlar*” kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim Çevre Kanunu’nda birçok maddede teknik usullerin yönetmelikler kapsamında belirleneceği ifade edilmiştir.¹⁶³ TCK m. 181/1’de belirtilen “*teknik usuller*” Çevre

¹⁶⁰ Artuk/Gökçen/Yenidünya, s. 323.

¹⁶¹ Koca/Üzülmez, s. 268-269.

¹⁶² Talas, s. 1152-1153.

¹⁶³ Bunlardan bazıları; Çevre Kanunu m. 8/1: “*Her türlü atık ve artığı, çevreye zarar verecek şekilde, ilgili yönetmeliklerde belirlenen standartlara ve yöntemlere aykırı olarak doğrudan ve dolaylı biçimde alıcı ortama verilmesi, depolanması, taşınması, uzaklaştırılması yasaktır.*”

Çevre Kanunu m. 11/1: “*Üretim, tüketim ve hizmet faaliyetleri sonucunda oluşan atıklarını alıcı ortamlara doğrudan veya dolaylı vermeleri uygun görülmeyen tesis ve işletmeler ile yerleşim*

Kanunu gibi kanunlarda belirtilen yönetmelikler ile belirlenmiştir. Bu yönetmelikler kapsamında belirtilen teknik usullere uygun olarak atık veya artıkların çevreye verilmesi durumunda hukuka aykırılık ortadan kalkacaktır.

Yargıtay da verdiği birçok kararında Çevre Kanunu'nun TCK m. 181/1'de belirtilen teknik usulleri belirleyen kanunlardan olduğunu benimsemiştir. Yargıtay, *"Sanıklar Vahdettin Çakı ve İkime Çakı'nın 4 adet büyükbaş hayvana ait atıkları çevreye zarar verebilecek ve köy içi yola taşıyacak şekilde bıraktıkları iddiasıyla haklarında dava açıldığının anlaşılması karşısında, TCK'nın 181/1. maddesinde öngörülen "ilgili kanunlarla belirlenen hangi teknik usullere aykırı olarak atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten verdikleri" açıklanmadan ve eylemlerinin 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8. maddesinin yollamasıyla 20/j bendindeki yasal düzenlemeye uyup uymadığı da tartışılmadan yazılı biçimde karar verilmesi..."*¹⁶⁴, *"...Günlük 100 ton zeytin işleme kapasitesi olan zeytinyağı üretim tesisi sahibi sanığın, zeytinyağı üretiminden kaynaklanan kimyasal oksijen değerinin yüksek olduğu karasuyu, yağ tutucudan geçirdikten sonra arıtmaya tabi tutmadan akan yağmur suyunun toplanması için yapılmış toprak kanala deşarj ettiği, atık suyun, dosyadaki fotoğraflara göre toprak kanal vasıtası ile köy deresine karıştığı, sanığın sonradan zeytin karasuyunun depolanması amacıyla lagün sisteminin kurduğu anlaşılmaktadır... Açıklanan gerekçelerle; sanığın, arıtma yükümlülüğüne uymadan atık suları doğrudan alıcı ortam olan köy deresine deşarj ederek, 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 8, 20, Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nin 4/j, 16/a-b maddelerindeki kirlileme yasağına aykırı davranarak TCK'nın 181/1. Maddesinde tanımlanan suçu işlediği gözetilmeden, yetersiz gerekçelerle beraat kararı verilmesi hukuka aykırıdır."*¹⁶⁵, *"Sanıkların, bir tekstil firmasından vidanjörle aldıkları atık suyu, alıcı ortam olan dereye doğrudan deşarj ettikleri, atıkların bilirkişi raporuna göre tehlikeli atık sınıfında olduğu... Çevre Kanunu'nun 8, 20, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliğinin 6, 23 ve 26 maddelerine aykırı davranılarak kasten çevreyi kirlileme*

birimleri atıklarını yönetmeliklerde belirlenen standart ve yöntemlere uygun olarak arıtmak ve bertaraf etmekle veya ettirmekle ve öngörülen izinleri almakla yükümlüdürler."

Çevre Kanunu m. 13: *"Tehlikeli kimyasalların belirlenmesi, üretimi, ithalatı, atık konumuna gelinceye kadar geçen süreçte kullanım alanları ve miktarları, etiketlenmesi, ambalajlanması, sınıflandırılması, depolanması, risk değerlendirilmesi, taşınması ile ihracatına ilişkin usul ve esaslar ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir."*

¹⁶⁴ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/19299 E. 2013/6067 K., Karar Tarihi: 05.03.2013. Bkz. Taneri, s. 38.

¹⁶⁵ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/41328 E. 2014/34046 K., Karar Tarihi: 24.11.2014. Bkz. Taneri, s. 78.

suçunu işledikleri anlaşılmıştır.”¹⁶⁶ kararlarında Çevre Kanunu’nun TCK m. 181/1’de bahsedilen teknik usulleri belirleyen kanunlardan olduğunu ifade etmiştir.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçuyla ilgili hukuka uygunluk sebepleri bakımından ayrıca değinilecek bir konu bulunmamaktadır.

Gürültüye neden olma suçu bakımından hakkın kullanılması bir hukuka uygunluk nedeni olabilir. Suçun düzenlendiği 183. maddede de “ilgili kanunlarla belirlenen yükümlülöklere aykırı olarak” ifadesi kullanılmıştır. Buna göre Çevre Kanunu ve Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği’ne bakılarak gürültünün hukuka uygun olup olmadığı değerlendirilecektir.

İmar kirliliğine neden olma suçunda bazı hukuka aykırılıklara yer verilmiştir. Ancak kanuni tanımda yer verilen hukuka aykırılığa ilişkin bu ifadeler tipikliğin bir unsuru haline gelmiştir. Kastın bu hukuka aykırılıkları da kapsaması gerekir.

VI. Nitelikli Haller

TCK m. 181/3 ve m. 181/4’de çevrenin kasten kirletilmesi suçunun nitelikli halleri düzenlenmiştir. TCK 181. maddesinin 3. fıkrası uyarınca “*atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza iki katı kadar arttırılır.*” Üçüncü fıkranın gerekçesinde de, “*bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan suçların konusunu oluşturan atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi, verilecek cezanın arttırılması sebebini oluşturmaktadır. Atık veya artıkların niteliği bu suçlar açısından daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hal olarak kabul edilmiştir.*” ifadeleri kullanılarak üçüncü fıkranın suçun nitelikli halini oluşturduğu belirtilmiştir.

TCK m. 181/3’de belirtildiği üzere atık veya artıkların çevrede kalıcı özellik göstermesi eylemi hem atık veya artıkların çevreye verilmesi durumunda hem de atık veya artıkların ülkeye izinsiz sokulması durumlarında nitelikli hal olarak değerlendirilecektir.

Toprakta, suda veya havada kalıcı özelliklere haiz atık veya artıkların bu özelliklerinden dolayı çevrede önemli derecede kirliliğe sebebiyet vermeleri gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak atık veya artıkların çevrede kalıcı özellik gösterip

¹⁶⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/7046 E. 2014/34054 K., Karar Tarihi: 24.11.2014. Bkz. Taneri, s. 95.

göstermediği somut olaya göre değerlendirilecektir. Yargıtay'ın atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi ile ilgili aldığı birçok karar bulunmaktadır. Atıkların çevrede kalıcı özellik gösterip göstermediği ile ilgili görülen bir davada Yargıtay, “... *Düzce Çevre ve Orman İl Müdürlüğü görevlilerince düzenlenen 20.10.2007 tarihli çevre denetleme tutanağında, fabrikanın bahçesinde evsel katı atık, kâğıt, naylon, fabrikada üretim sonrası çıkan kumaş ve elyaf parçalarından ibaret tekstil atıklarının gelişi güzel depolanıp yakıldığının belirtilmesi karşısında, eylemin teknik usullere aykırılık arz ederek çevreye zarar verecek özellikte olup olmadığı, söz konusu atıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik gösterip göstermediği... hususlarında bilirkişi raporu alınması ve sonucuna göre sanığın hukuki durumunun belirlenmesi gerektiği gözetilmeden eksik inceleme ile hüküm kurulması kanuna aykırıdır.*”¹⁶⁷ kararını vererek atıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik gösterip göstermediği hususunda bilirkişi raporu alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

TCK m. 181/4 uyarınca, “*bir ve ikinci fıkralarda tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde, beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.*” Buna göre, TCK m. 181/4'deki niteliklere sahip atık veya artıklarla maddenin ilk fıkrasındaki suçların işlenmesi halinde daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hal oluşmaktadır. Bu fıkradaki nitelikli hal için üçüncü fıkroda öngörülen cezadan daha ağır bir ceza öngörülmüştür. Bunun sebebi dördüncü fıkroda belirtilen atık veya artıkların canlıların yaşamını daha derinden etkileyecek özellikte olmalarıdır.

Burada önemli olan husus TCK 181. maddenin dördüncü fıkrasında sayılan atık veya artıkların özellikleri itibarıyla neticeyi meydana getirmeye uygun olmalarıdır. Bu fıkroda sayılan atık veya artıkların tespit edilmesi durumunda, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıklar ortaya çıkmasa da, üreme yeteneğinin körelmesine sebep olmasa da ve hayvanların veya bitkilerin doğal özellikleri değişmese de nitelikli hale göre ceza verilmelidir.

¹⁶⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/17071 E. 2013/19209 K., Karar Tarihi: 18.06.2013. Bkz. Taneri, s. 48-49.

Bu fıkıradaki belirtilen niteliklerin teknik hususlar içermesinden dolayı alınacak bilirkişi raporlarının önemi büyüktür. Yargıtay'ın TCK m. 181/4 ile ilgili aldığı birçok kararı bulunmaktadır. Fabrikadan sızan endüstriyel nitelikteki atık sularının şikâyetçinin bahçesine akıtıldığı iddiasıyla görülen davada, “...Dosyanın, üniversitelerin ziraat fakültesi toprak bilimi ve bitki besleme, çevre mühendisliği, kimya mühendisliği bölümlerinde çalışan öğretim üyesi bilirkişilerden oluşacak heyete tevdi edilerek, atığın alıcı ortamı kirlettiği ya da kirletme ihtimali taşıyıp taşımadığı, atığın içeriği ve niteliğine göre TCK'nın 181/4 maddesinde tanımlanan atıklardan olup olmadığı yönünden...”¹⁶⁸ rapor alınması gerekliliği vurgulanmıştır.

Tekneden denize sintine suyu boşaltılması ile ilgili görülen davada, “...Sanığın kaptanı olduğu Hopel 1 isimli tekneden denize sintine suyu boşaltılması şeklinde gerçekleşen olayda, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliğinin 6. Maddesinin (h) bendinde “gemilerden kaynaklanan petrol türevli katı ve sıvı atıkların” kirlenmeye neden olan başlıca etkenler arasında düzenlenmesi karşısında, sintine suyunun içeriğine ilişkin veriler olmasa bile deşarj edildiği alıcı ortamda kirlilik oluşturacağı anlaşılmıştır. Ancak, atığın TCK'nın 181/3. fıkrası uyarınca alıcı ortamda kalıcı özellik gösterip göstermediğinin ve anılan Kanun'un 181/4. fıkrasında bahsedilen “insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek” nitelikte olup olmadığının belirlenebilmesi için suça konu teknenin türü ve tonajından hareketle deşarj edilen sintine suyunun nitelik, miktar ve yoğunluğunun örnekleme ve diğer yöntemlerle tespitine ilişkin...”¹⁶⁹ rapor alınması gerektiği tespiti yapılmıştır.

Birtakım kimyasal maddelerin çevreye atıldığı olayda, “...Tüm kanıtlar toplandıktan sonra üniversitelerin ziraat fakültesi toprak bölümü, çevre mühendisi ve kimya mühendisinden oluşacak bilirkişi heyetine dosya tevdi edilerek, yukarıda II numaralı kısımda gösterilen mevzuat ve düzenleyici işlemlerin her biri ile doğrudan bağlantı kurulmak sureti ile atığın toprağı kirlettiği ya da kirletme ihtimali taşıyıp taşımadığına ilişkin rapor alınıp, gerek görülürse atığın niteliği, TCK'nın 181/4. maddesinde bahsedilen atıklardan olup olmadığı yönünden de TUBİTAK MAM'dan

¹⁶⁸ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/219 E. 2014/36704 K., Karar Tarihi: 19.12.2014. Bkz. Taneri, s. 105-106.

¹⁶⁹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/12350 E. 2014/36802 K., Karar Tarihi: 22.12.2014. Bkz. Taneri, s. 109-110.

rapor alınarak belirlenip, 5235 sayılı Kanun'un 12. maddesindeki göreve ilişkin düzenlemeler de dikkate alınıp, sonucuna göre sanıkların hukuki durumları takdir ve tayin edilmelidir.”¹⁷⁰ denilerek söz konusu kimyasal atıklar yönünden nicelikleri gereği TCK 181/4. maddesinin uygulanıp uygulanmayacağının tespiti için rapor alınması gerektiği ifade edilmiştir. Yine ilaç fabrikasında oluşan atıkların toprağa gömülmesi neticesinde çevrenin kasten kirletildiğinin iddia edildiği başka bir davada, “...Öncelikle atıkların yukarıda yer verilen mevzuat ve yönetmelikler kapsamında toprağı kirleten, kirletme ihtimali bulunan atık sınıfında olup olmadığı, kalıcı özellik gösterip göstermediği ve tüm üretim ve madde alım belgeleri tahkik edilerek suçla konu atıkların ilgili ilaç fabrikasına ait olup olmadığı hususlarında rapor alınmalıdır. Alınacak bilirkişi raporunda belirtilen bilgi ve saptamalar üzerine, gerektiğinde dosya TÜBİTAK MAM'a gönderilerek, atıkların TCK'nın 181/4. fıkrasında bahsedilen insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek nitelikte olup olmadığı sorulmalıdır.”¹⁷¹ ifadeleri kullanılarak atıkların TCK 181/4. maddesi kapsamında olup olmadığının belirlenmesi için rapor alınması gerektiğine karar verilmiştir.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun düzenlendiği TCK 182. maddesinde de atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması ve TCK 181/4. maddesinde belirtilen niteliklere sahip olması durumunda suçun nitelikli hali oluşmaktadır.

Tıpkı çevrenin kasten kirletilmesi suçunda olduğu gibi çevrenin taksirle kirletilmesi suçunda da atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı etki bırakması ve insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıkların toprağa, suya veya havaya verilmesi suçun nitelikli hallerini oluşturur.

¹⁷⁰ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/31338 E. 2014/36059 K., Karar Tarihi: 15.12.2014. Bkz. Taneri, s. 127-131.

¹⁷¹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/23903 E. 2014/35886 K., Karar Tarihi: 08.12.2014. Bkz. Taneri, s. 133-134.

TCK'da diğerk çevreye karşı suçlardan sayılan gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçlarıyla ilgili nitelikli hal bakımından değinilecek bir konu bulunmamaktadır.

VII. Suçun Özel Görünüş Şekilleri

A. Teşebbüs

Failin işlemek istediğı suçun, icra hareketlerinin tamamlanamaması veya neticenin meydana gelmemesi nedeniyle yarıda kalmasına suça teşebbüs denir.¹⁷² Teşebbüs kavramı TCK 35/1. maddede *“Kişi, işlemeyi kastettiğı bir suçu elverişli hareketlerle doğrudan doğruya icraya başlayıp da elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaz ise teşebbüsten dolayı sorumlu tutulur.”* şeklinde tanımlanmıştır. Maddede de belirtildiğı üzere teşebbüsten bahsedilmemiz için failin öncelikle kasten hareket etmiş olması gerekmektedir. Şüphesiz ki burada bahsedilen kast, suçu teşebbüs aşamasında bırakmaya yönelik değil suçu tamamlamaya yönelik kasttır. Bu sebeple taksirli suçlara teşebbüs mümkün olmadığından dolayı çevrenin taksirle kirlenmesi suçuna teşebbüs mümkün değildir.

Bir suçun işlenmesi için öncelikle o suçu işlemeye karar vermek gerekir. Suçu işlemeye karar verdikten sonra ise o suçu işlemek için hazırlık hareketlerine başlanması gerekir. Prensip olarak hazırlık aşamasında kalan hareketler cezalandırılmaz.¹⁷³ Hazırlık aşamasının da tamamlanmasından sonra fail icra hareketlerine başlamaktadır. Teşebbüsün tespiti bakımından hareketin hazırlık mı yoksa icra hareketi mi olduğunun tespiti büyük önem arz etmektedir.

Bir suçun teşebbüs aşamasında kaldığından bahsedebilmemiz için icra hareketlerinin failin elinde olmayan nedenlerle tamamlanamaması veya icra hareketlerinin tamamlanmasına rağmen neticenin meydana gelmemesi gerekir. Örneğın fail kasten öldürmek için yakın mesafeden tetiğı çekeceğı sırada üçüncü bir kişinin failin üzerine atlayarak tetiğı çekmesine engel olması durumunda ilk durumdan bahsedilebilir. Ancak aynı örnekte fail tetiğı çekmesine rağmen mağdur yaralanmasına rağmen ölmezse icra hareketleri tamamlanmasına rağmen netice meydana gelmemiştir. Bu durumda da kasten öldürmeye teşebbüsten bahsedebiliriz.

¹⁷² Centel/Zafer/Çakmut, s. 439.

¹⁷³ Suç işlemek için örgüt kurma (m.220) ve suç için anlaşma (m.316) suçlarında icrai hareket başlanmasına rağmen hazırlık aşamasında olan hareket cezalandırılmaktadır.

TCK 181/1. maddesinde yer alan suç daha önce de belirtildiği üzere somut bir tehlike suçtur. Daha önce de belirtildiği üzere çevreye zarar verme tehlikesi objektif cezalandırma şartıdır. Doktrinde objektif cezalandırma şartını içeren suçlara teşebbüsün mümkün olup olamayacağı konusunda görüş birliğine varılamamıştır. Bir görüşe göre objektif cezalandırma şartları, suçun yapısında haksızlık ve kusurluluk alanının dışında kalmaktadır. Dolayısıyla haksızlık alanıyla ilgili olmayan objektif cezalandırma şartlarının, haksızlık alanıyla ilgili bir konuyu engellemesi yani suça teşebbüse elverişsiz hale getirmesi mümkün değildir.¹⁷⁴ Diğer bir görüşe göre ise objektif cezalandırma şartı içeren suçlara teşebbüs mümkün değildir. Objektif cezalandırma şartları haksızlık alanına ilişkin olmamasına rağmen TCK 181/1. maddesinde atık veya artıkların çevreye verilmesiyle suç oluştuğundan atık veya artıkların çevreye verilmediği veya verilemediği durumlarda somut bir tehlikeden bahsetmemiz mümkün değildir. Bu sebeple TCK 181/1. maddesinde yer alan suça teşebbüs mümkün değildir.¹⁷⁵ Örneğin fail çevreye bırakacağı atıkları polis baskını sebebiyle çevreye bırakamazsa suça teşebbüsten bahsedemeyiz. Aynı şekilde çevreye bırakıldığı sanılan atıkların borunun tıkanması sebebiyle çevreyle temas etmemesi durumunda fail suça teşebbüsten cezalandırılmaz.

Daha önce belirtildiği üzere TCK 181/2. maddesinde yer alan suç soyut bir tehlike suçudur. Buna göre atık ve artıkların ülkeye izinsiz olarak sokulmasıyla somut olarak bir tehlike oluşmasa bile suç oluşmaktadır. İcra hareketlerinin bölünebilmesi durumunda atık veya artıkların ülkeye izinsiz olarak sokulması suçuna teşebbüs mümkündür. Örneğin atıkları ülkeye izinsiz olarak sokmak üzere gümrükte yakalanan fail teşebbüs aşamasında kalmıştır.

TCK 36. maddesinde gönüllü vazgeçme, *“Fail, suçun icra hareketlerinden gönüllü vazgeçer veya kendi çabalarıyla suçun tamamlanmasını veya neticenin gerçekleşmesini önlerse, teşebbüsten dolayı cezalandırılmaz; fakat tamam olan kısım esasen bir suç oluşturduğu takdirde, sadece o suça ait ceza ile cezalandırılır”* şeklinde düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle fail kendi isteğiyle icra hareketlerine devam etmezse ya da neticenin meydana gelmemesini sağlarsa gönüllü vazgeçmeden bahsedebiliriz. Buna göre fail atık veya artıkları ülkeye izinsiz sokma suçunda

¹⁷⁴ Koca/Üzülmez, s. 375.

¹⁷⁵ TCK 181/1. maddesinde yer alan suçun teşebbüse uygun olabileceğini savunan görüş için bkz. Yokuş Sevik, s. 320.

neticenin meydana gelmesini engellerse gönüllü vazgeçme hükmünden yararlanabilir. Bu durumda faile teşebbüsten dolayı ceza verilmez. Ancak gönüllü vazgeçme gerçekleşene kadar tamamlanan kısım bir suç teşkil ederse fail tamamlanan kısım için cezalandırılır.

Diğer çevreye karşı suçlar olan çevrenin taksirle kirletilmesi, gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçlarına teşebbüs mümkün değildir.

Suçun tamamlanmasından sonra failin pişmanlık duyarak suçun işlenmesinin meydana getirdiği sonuçları gidermeye yönelik davranışlarda bulunmasına etkin pişmanlık denir.¹⁷⁶ İmar kirliliğine neden olma suçunun düzenlendiği TCK 184. maddesinin beşinci fıkrasında etkin pişmanlık hükmü öngörülmüştür. Bu hükme göre, *“kişinin, ruhsatsız ya da ruhsata aykırı olarak yaptığı veya yaptırdığı binayı imar planına ve ruhsatına uygun hale getirmesi halinde, bir ve ikinci fıkra hükümleri gereğince kamu davası düşer, mahkûm olunan ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar”*. Doktrinde etkin pişmanlık ile ilgili düzenlenen bu hükmün kaçak yapılaşmaya yol açacağı, ceza almamak için imar planlarında değişiklik yapılması yoluna gidileceği gerekçeleriyle eleştirilmiştir.

B. İştirak

Kanunen ve nitelikleri gereği tek kişi tarafından işlenebilen bir suçun, birden fazla kişinin değişik şekillerdeki katılımıyla işlenmesine veya bir kişinin, çok failli bir suçun icrasına fail sayılmayı gerektirmeyecek nitelikteki davranışlarla katılmasına suça iştirak denir.¹⁷⁷

Bazı suçlar tek kişi tarafından işlenebilirken bazı suçlar ise zorunlu olarak birden fazla kişinin iştirakini gerektirmektedir. Örneğin suç işlemek amacıyla örgüt kurma suçu (m.220) en az üç kişinin bir araya gelerek işlenebilen bir suçtur.

Suçta iştirak neticenin gerçekleşmesine yönelik bilincin varlığını gerektirdiğinden sadece kasten işlenebilen suçlarda geçerlidir. Nitekim TCK 40/1. maddede *“Suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir”* denilerek de kanunen de bu durum kabul edilmiştir. Bu sebeple çevrenin taksirle kirletilmesi suçuna (m.182) iştirak mümkün değildir.

¹⁷⁶ Koca/Üzülmez, s. 445.

¹⁷⁷ Koca/Üzülmez, s. 447.

Türk Ceza Kanunu sisteminde iştirak; faillik ve şeriklik olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

TCK 37/1. maddesinde faillik “*suçun kanuni tanımında yer alan fiili birlikte gerçekleştiren kişilerden her biri, fail olarak sorumlu olur*” şeklinde tanımlanmıştır. Failliğin birden fazla görünüm şekli mevcuttur. Bunlardan doğrudan faillikte, fail kanuni tanımda yer alan suçu tek başına gerçekleştirir. Müşterek faillikte failler, kanuni tanımda yer alan fiili birlikte hâkimiyet kurarak gerçekleştirirler. Çevrenin kasten kirletilmesi suçu doğrudan fail veya müşterek fail olarak işlenebilir.

Dolaylı faillik TCK 37/2. maddede “*Suçun işlenmesinde bir başkasını araç olarak kullanan kişi de fail olarak sorumlu tutulur*” şeklinde tanımlanmıştır. Örneğin bir atık bertaraf şirketinin müdürünün atıkları hukuka aykırı bir şekilde bertaraf ettirmesi için işçileri kullanması durumunda fabrika müdürü yapılan fiilden dolayı fail olarak sorumlu olacaktır.

Yan yana faillikte ise failler, birbirlerinden habersiz bir şekilde tek başlarına neticeyi gerçekleştirmeye yönelik hareket etmektedirler. Örneğin iki fabrikanın birbirlerinden bağımsız şekilde atıklarını suya vererek çevre kirliliğine sebebiyet vermeleri durumunda her biri eylemlerinden ayrı ayrı sorumlu olacaklardır.

Bir suçun işlenişine katılan, fakat gerçekleştirmiş olduğu katkıyla suçun kanuni tanımında yer alan fiil üzerinde hâkimiyet kuramayanlara şerik denilmektedir.¹⁷⁸ TCK azmettirme ve yardım etme olmak üzere iki adet şeriklik tanımlamasına yer vermiştir. TCK 40/1.¹⁷⁹ maddesinde de belirtildiği üzere bağlılık kuralı gereğince suça katılan kişiler faillik özelliğini taşımamalarına rağmen ceza alırlar.

Azmettirme bir suçu işleme konusunda kafasında bir fikri olmayan kişiyi bu suçu işlemeye yönlendirmektir. Azmettiren kişi fiile katılmamakta doğrudan faili manevi olarak etkilemektedir. TCK 38/1. maddesine göre “*Başkasını suç işlemeye azmettiren kişi işlenen suçun cezası ile cezalandırılır*” Buna göre atıkların toprağa gömülmesi konusunda bir kişiyi ikna ederek çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işletmesine sebep olan kişi azmettiren olarak ceza almalıdır.

¹⁷⁸ Koca/Üzülmez, s. 473.

¹⁷⁹ TCK 40/1: Suça iştirak için kasten ve hukuka aykırı işlenmiş bir fiilin varlığı yeterlidir. Suçun işlenişine iştirak eden her kişi, diğerinin cezalandırılmasını önleyen kişisel nedenler göz önünde bulundurulmaksızın kendi kusurlu fiiline göre cezalandırılır.

Şerikliğin bir diğer şekli ise yardım etmedir. Yardım etmede fail eylemin üzerinde bizzat hâkimiyet kurmaz. Suçun işlenişine yardım niteliğinde fillerle katkı sağlanır. TCK 39/2. maddesinde yardım etme şekilleri sıralanmıştır. Buna göre, “*Suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek, suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak, suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak*” kanunda sayılan yardım etme şekilleridir. Yardım eden sıfatıyla suçun icrasına katılan şeriğe TCK 39/1. maddesine göre, işlenen suçun ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirmesi halinde, on beş yıldan yirmi yıla; müebbet hapis cezasını gerektirmesi halinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verilir. Diğer hallerde cezanın yarısı indirilir. Ancak, bu durumda verilecek ceza sekiz yılı geçemez. Örneğin atıkların ormana bırakıldığı bir olayda orman yolunun başında gözcülük yapan kişi yardım eden sıfatı ile hareket etmektedir. Atıkların ormana atılmasına yardım eden şerik normal alacağı cezanın yarısı kadar ceza almalıdır. Ancak yardım edenin aldığı rol her olaya göre ayrı değerlendirilmelidir. Atıkların ormana atılması olayında gözcülük yapan kişi suçun işlenmesi bakımından vazgeçilmez bir unsur ise yardım eden olarak değil müşterek fail olarak cezalandırılmalıdır.

TCK 181/1 ve 181/2. maddesinde yer alan suçlar iştirak açısından herhangi bir özellik içermemektedir. Suça iştirakin her çeşidi bu suçlarda mümkün olabilir. Uygulamada büyük şirketlerin bu suçlara karıştıkları sık olarak görülmektedir. Sorumluluğun belirlenmesi aşamasında her olay ayrı incelenecek sorumlular buna göre ortaya çıkarılacaktır.

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu taksirle işlendiğinden bu suça iştirak mümkün değildir. Gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçları açısından iştirakle ilgili özel bir hükme yer verilmediğinden genel hükümler dikkate alınmalıdır.

C. İçtima

Kural olarak suç oluşturan her fiilin cezası ayrı ayrı verilmektedir. Ancak TCK bu kuralın istisnalarına yer vermiştir. Birden çok suç işlenmiş olmasına rağmen faile tek suçtan dolayı ceza verilen hallerde suçların içtimaidan söz edilir.¹⁸⁰

TCK 43/1. maddesi uyarınca, *“Bir suç işleme kararının icrası kapsamında, değişik zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda, bir cezaya hükmedilir. Ancak bu ceza, dörtte birinden dörtte üçüne kadar arttırılır.”*

Bu hükme göre zincirleme suç oluşmakta olup fail aynı suç birden fazla işlemesine rağmen her suçtan ayrı ayrı ceza almamakta tek bir ceza almaktadır.

Zincirleme suç hükmü sadece mağduru belli olan suçlarda değil mağduru belli olmayan suçlarda da uygulanmaktadır. Kanun koyucu bir karışıklık olmaması adına bunu açıkça kanun hükmünde belirtmiştir. Çevrenin kasten kirletilmesi suçunda mağdur toplumun tamamı kabul edildiğinden fail aynı suç işleme icrası¹⁸¹ kapsamında bu suçu işlerse zincirleme suç hükmü uygulanacaktır. Aynı zamanda TCK’da çevreye karşı suçlardan sayılan çevrenin taksirle kirletilmesi (m.182), gürültüye neden olma (m.183) ve imar kirliliğine neden olma (m.184) suçları bakımından da zincirleme suç hükümleri uygulanabilecektir.

Bununla birlikte TCK 181/1 ve 181/2. maddeleri birbirinden ayrı iki suçu düzenlediği için fıkralardaki suçların işlenmesi durumunda birbirleriyle zincirleme suç ilişkisi olmaz.¹⁸² Fail aynı suç işleme icrası kapsamında önce atıkları izinsiz olarak ülkeye sokmuş daha sonra da aynı atıkları ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde çevreye vermişse her iki fiilinden ayrı ayrı cezalandırılacaktır.

¹⁸⁰ Koca/Üzülmez, s. 508.

¹⁸¹ “Ceza Genel Kurulunun 14.01.2014 gün ve 384-2, 03.12.2013 ve 1475-577, 30.05.2006 gün ve 173-145, 08.07.2003 gün ve 189-207, 13.10.1998 gün ve 205-304, 20.03.1995 gün ve 48-68 ile 02.03.1987 gün ve 341-84 sayılı kararlarında “aynı suç işleme kararı” kavramından, kanunun aynı hükmünü birçok kez ihlal etme hususunda önceden kurulan bir plan, genel bir niyetin anlaşılması gerektiği, bu bağlamda failin suçu işlemeyen önce bir plan yapmasının veya bu suça niyet etmesinin, fakat fiili bir defada yapmak yerine, kısımlara bölmeyi ve o surette gerçekleştirmeyi daha uygun görmesinin, hareketin önceki hareketinin devamı olmasının ve tüm hareketleri arasında sübjektif bir bağlantı bulunmasının anlaşılması gerektiği kabul edilmiş, ilk eylemle ikinci eylem arasında makul sayılamayacak uzunca bir sürenin geçmesinin, sanığın aynı suç işleme kararıyla değil, çıkan fırsatlardan yararlanmak suretiyle suçu işlediğini gösterdiği belirtilmiştir.” Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2013/465 E. 2014/276 K., Karar Tarihi: 20.05.2014. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

¹⁸² Aynı yönde bkz. Yokuş Sevik, s. 325.

TCK 43/1. maddesine göre, “Bir suçun temel şekli ile daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekilleri, aynı suç sayılır”. Bu hükme göre aynı suç işleme icrası kapsamında fail ilk fiilinde TCK 181/1. maddesini ihlal edip ikinci fiilinde TCK 181/3. maddesini ihlal ediyorsa zincirleme suç hükümleri uygulanır.

Birden çok fiilin bulunması, hukuki anlamda çok sayıda fiilin varlığı şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla hareketlerin hukuki anlamda tek fiil oluşturduğu hallerde birden çok fiilden bahsedilemeyecektir.¹⁸³ Birden çok fiilin yapılması ancak bu fiillerin hepsinin toplamda bir hukuki fiil sayıldığı durumlarda zincirleme suç hükmü uygulanmayacaktır. Aynı atığın kamyonla birden fazla kere anı yere bırakıldığı örnekte hukuken tek bir fiil olduğundan zincirleme suç hükmü gereğince failin cezası arttırılmaz.

Yargıtay’ın çevrenin kasten kirletilmesi suçunun zincirleme işlenmesi ile ilgili verdiği birçok karar bulunmaktadır. Bunlardan işletmenin üre tesisinden kaynaklanan endüstriyel atık suyun denize döküldüğü davada, “işletme hakkında İl Çevre ve Orman Müdürlüğü görevlilerince düzenlenen 08.07.2008 tarihli tutanaktan sonra 18.07.2008 tarihinde düzenlenen tutanağın TCK’nın 43/1. madde kapsamında değerlendirilmesi ve sanığın, aynı mahkemenin 2008/450 esas 2009/178 karar sayılı dosyasına ilişkin dava kapsamında almış olduğu cezasından, TCK’nın 43/1. maddesi gereğince yapılacak artırım miktarı kadar mahkûmiyetine karar verilmesi gerekirken “eylemin birden çok tekrarlanmasının atılı suçun yasal unsuru olduğu” şeklindeki yasal olmayan gerekçe ile kamu davasının CMK’nın 223/7. maddesi gereğince reddine karar verilmesi,”¹⁸⁴ gerekmiştir.

Fekal atıkların arıtılmadan alıcı ortam olan suya verildiği olayda Yargıtay, “sanık hakkında, aynı nitelikteki eylem ile ilgili olarak tutulan 20.01.2013 tarihli tutanak uyarınca 14.03.2013 tarihinde düzenlenen iddianame üzerine yapılan yargılamada, Bandırma 1. Sulh Ceza Mahkemesi’nin 2013/301 Esas sayılı dosyası ile mahkûmiyet kararı verildiği, verilen hükmün açıklanmasının geri bırakıldığı ve itiraz edilmeden kesinleştiği, aynı yer ile ilgili olarak kirliliğe neden olacak faaliyetin daha önce de gerçekleştirilmesi nedeniyle tutulan 27.10.2012 tarihli tutanak uyarınca, 06.06.2013 tarihinde açılan dava birlikte değerlendirildiğinde hukuki kesintinin oluşmadığı ilk

¹⁸³ Koca/Üzülmez, s. 521-522.

¹⁸⁴ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/4916 E. 2014/36301 K., Karar Tarihi: 17.12.2014. Bkz. Taneri, s. 121.

tutanaktan sonra da kirlilik oluşturacak nitelikteki faaliyete devam edilmesi nedeniyle sanık hakkında zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasının gerekmesi karşısında...’’¹⁸⁵ yeniden TCK’nın 43. maddesi de tatbik edilerek hüküm kurulması gerektiğini belirtmiştir.

Gemi söküm tesisinde atıkların yakılarak bertaraf edilmesini sağlamak suretiyle  vrenin kasten kirlenmesi suçunun işlendiğinin iddia edildiği olayda, “*incelenen olayda; sanığın değişik zamanlarda, birden fazla kez gemi atıkları, plastik, moloz parçalarının yakılmasını sağlamak suretiyle  vreyi kasten kirlendiğinin kabulü karşısında, sanığın eyleminin bir suç işleme kararının icrası kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin kararda tartişılmaması ve anılan Kanunun 43/1. maddesinde düzenlenen zincirleme suç hükmünün uygulanması koşullarının değerlendirilmesi gerekirken, yetersiz gerekçeyle iki ayrı  vrenin kasten kirlenmesi suçundan ceza tayini’’¹⁸⁶ kanuna aykırı bulunmuştur.*

Bir fiille farklı suçların ya da aynı suçun birden fazla işlenmesi halinde fıkri i timadan bahsedebiliriz. TCK 44. maddesine göre, “*işlediği bir fiil ile birden fazla farklı suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi, bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan dolayı cezalandırılır*”. Bu hükümde farklı neviden fıkri içtima tanımlanmıştır. Buna göre, ilgili teknik usullere aykırı olarak ve  vreye zarar verecek şekilde atıkların ormana bırakıldığı sırada o bölgede kamp yapan insanların yaralanması durumunda tek bir fiille iki farklı suç oluşmuştur. Bununla birlikte  vreye bırakılan atıkların  vreye zarar verecek kapsamda olması gerekir. Atıkların  vreye yönelik bir zarar tehlikesi oluşurmaması durumunda yukarıda verilen örnekte sadece yaralama suçundan dolayı ceza verilecektir. Ancak atıkların  vreye zarar verecek özellikte olması durumunda hangi suçun cezası daha ağır ise o suçtan dolayı ceza verilecektir.

Hakkı olmayan yere tecavüz ve  vrenin kasten kirlenmesi su larının oluştuğunun iddia edildiği olayda “*sanığın, şik yet iye ait tapulu taşınmaza inşaat atığı, hafriyat, taş ve moloz yığması eyleminden dolayı sanık hakkında 5237 sayılı TCK’nın 44. maddesinde düzenlenen fıkri içtima kuralı uyarınca en ağır cezayı*

¹⁸⁵ Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 2017/4345 E. 2017/12411 K., Karar Tarihi: 06.11.2017. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

¹⁸⁶ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/16198 E. 2014/35422 K., Karar Tarihi: 08.12.2014. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

*gerektiren fiilden hüküm kurulması, buna göre de sadece 5237 sayılı TCK'nın 154/1. madde ve fıkrası suçundan dolayı sanığın cezalandırılması gerektiği gözetilmeden, iki ayrı suç kabulü suretiyle yazılı biçimde karar verilmesi*¹⁸⁷ kanuna aykırı bulunmuştur.

TCK 43/2. maddesinde ise aynı neviden farklı içtima düzenlenmiştir. Söz konusu maddede, *“aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi durumunda da, birinci fıkra hükmü uygulanır”* denilerek tek bir fiille aynı suçun birden fazla kişiye karşı işlenmesi durumunda faile verilecek ceza dörtte birinden dörtte üçüne kadar arttırılır.

Aynı neviden fikri içtima düzenlemesine zincirleme suçun düzenlendiği TCK 44. maddede yer verilmesi hatalı olmuştur.¹⁸⁸ Verilecek cezaların aynı oranda arttırılması dışında zincirleme suç ve aynı neviden fikri içtima arasında başka herhangi bir ortak yön bulunmamaktadır. Bu sebeple aynı neviden içtima ve farklı neviden fikri içtimanın aynı maddede düzenlenerek belirlenecek cezalarının farklı olarak belirleneceğinin düzenlenmesidir.

Çevrenin kasten kirlenmesi suçunda mağdur toplumu oluşturan herkes olduğu için aynı neviden fikri içtima hükmünün uygulanması mümkün değildir. Aynı şekilde çevrenin taksirle kirlenmesi suçunda da aynı neviden fikri içtima hükmünün uygulanması mümkün değildir.

Çevrenin kasten kirlenmesi suçu ile 5326 sayılı Kabahatler Kanunu ve diğer ilgili kanunlarda belirtilen idari ceza gerektiren durumların aynı eylemde ortaya çıkması durumunda nasıl bir cezalandırma yapılacağı konusu önemlidir. Kabahatler Kanunu içtima başlıklı 15/3. maddesi uyarınca *“bir fiil hem kabahat hem de suç olarak tanımlanmış ise, sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanabilir. Ancak, suçtan dolayı yaptırım uygulanamayan hallerde kabahat dolayısıyla yaptırım uygulanır”*. Buna göre idari yaptırım gerektiren fiiller aynı zamanda suç teşkil ediyorsa sadece suçtan dolayı ceza verilir, idari yaptırım uygulanmaz.

Çevre Kanunu'nda da idari yaptırımların uygulanması ile ilgili birkaç madde bulunmaktadır. Kanunun 27. maddesinde *“bu kanunda yazılı fiiller hakkında*

¹⁸⁷ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2014/2676 E. 2014/19727 K., Karar Tarihi: 16.09.2014. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

¹⁸⁸ Aynı yönde bkz. Koca/Üzülmez, s. 540.

verilecek idari nitelikteki cezalar, bu fiiller için diğer kanunlarda yazılı cezaların uygulanmasına engel olmaz” ve 20/son maddesinde “bu maddenin uygulanmasında Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunların, fiilin suç oluşturması haline ilişkin hükümleri saklıdır” ifadeleri kullanılmıştır. Bu maddeler Kabahatler Kanunu 15/3. maddesinin uygulanmasına engel teşkil etmemektedir. Kabahatler Kanunu genel bir kanun olmasına rağmen daha sonra çıktığı için özel kanun olan Çevre Kanunu’na göre öncelikli uygulanacak olan kanun niteliğindedir. Dolayısıyla Çevre Kanunu ve Kabahatler Kanunu’na göre idari yaptırım gerektiren bir fiil aynı zamanda çevrenin kasten kirletilmesi suçunu oluşturuyorsa Kabahatler Kanunu 15/3. maddesi gereğince sadece çevrenin kasten kirletilmesi suçu bakımından cezaya hükmedilecektir. Ancak kabahat olarak değerlendirilen bir eylemin çevreye zarar verme tehlikesi taşımaması durumunda sadece idari yaptırım uygulanacaktır.

Yargıtay’ın çevrenin kirletilmesi eylemlerinde uygulanacak olan idari yaptırımlar ile ilgili birçok kararı bulunmaktadır. Yağ fabrikasından taşan atıklar ile ilgili görülen davada, “...Analiz raporlarına göre, arıtma tesisi bulunmayan yağ fabrikasından taşan su analizinin yönetmelik sınırlarının altına kalması ve çevreye zarar verecek boyutta bulunması ve sanığın eyleminin kabahat olduğunun değerlendirilmesi karşısında, 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun 24. maddesi gereğince sanık hakkında mahkemece idari para cezası verilmesi gerektiğinin gözetilmeden görevsizlik kararı verilmesi...”¹⁸⁹ kanuna aykırı bulunmuştur.

İşyerinin zemini üzerinde bulunan atıklar ile ilgili idari yaptırım kararının alınıp alınmamasının tartışıldığı davada Yargıtay, “Çevrenin kasten kirletilmesi suçu, TCK’nın 181/1. maddesinde, “İlgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde, atık veya artıkları toprağa, suya veya havaya kasten verme” eylemi şeklinde tanımlanmış olup, bilirkişi raporuna göre, sözü edilen atık ve artıkların, hurdacılık faaliyeti ile uğraşan sanığın “işyerinin toprak ve beton zemini üzerinde” yer aldığı anlaşılmaması karşısında, bu atıkların çevreye ne şekilde zarar verdiği açıklanmadan ve eylemin kabahat niteliğinde kalıp

¹⁸⁹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/9420 E. 2013/17824 K., Karar Tarihi: 06.06.2013. Bkz. Taneri, s. 23-24.

kalmadığı da tartışılmadan, yetersiz gerekçe ile mahkûmiyet kararı verilmesi... ”¹⁹⁰
kanuna aykırı bulmuştur.

Yapılan eylemin çevreye zarar verme tehlikesi içermediği kararı verilen bir davada, *“Sanığın; Gürpınar ilçesi içerisinde açığa koyun ölüsü bırakmak şeklinde gösterilen eyleminin, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 8 ve 20/s maddeleri içerisinde değerlendirilmesi gerektiği, öngörülen idari para cezasının ise Yasanın 24. maddesinde gösterilen makamlar tarafından uygulanacağı cihetle, görevsizlik kararı verilmesi gerektiği anlaşılmakla, sanık hakkında 2872 sayılı yasanın 8. maddesi yollaması ile aynı kanunun 20/s maddesi uyarınca işlem yapılmak üzere, dosyanın görevli ve yetkili Gürpınar Kaymakamlığı’na gönderilmesine... ”¹⁹¹* şeklinde hüküm kurulmuştur.

Denize evsel atık su bırakılması sonucunda yapılan analizlerin normal değerlerin çok üzerinde çıkması sebebiyle sanık hakkında idari yaptırım uygulanmış olmasının davanın reddi nedeni olamayacağının belirtildiği kararda, *“2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 27. maddesinde öngörülen “bu Kanunda yazılı fiiller hakkında verilecek idari nitelikteki cezalar bu fiiller için diğer kanunlarda yazılı cezaların uygulanmasına engel olmaz” şeklindeki, ayrıca Kabahatler Kanununun 15/3. maddesinde yer verilen “bir fiil hem kabahat hem de suç olarak tanımlanmış ise, sadece suçtan dolayı yaptırım uygulanabilir” yolundaki kural ve düzenlemelere aykırı biçimde “sanık hakkında önceden verilmiş idari yaptırım karar olduğu” gerekçesiyle CMK’nın 223/7. maddesi uyarınca kamu davasının reddine karar verilmesi... ”¹⁹²* kanuna aykırı bulunmuştur.

Sanık hakkında evinin önüne gübre koyması neticesinde hem komşu evlerdeki insanları hem de çevreye yaymış olduğu kötü koku sebebiyle çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlediği iddiasıyla görülen davada *“fekal atık, alıcı ortam olan toprağı kirleten ya da kirletme ihtimali bulunan atık olmadığından alıcı ortam toprağın, dolayısıyla çevrenin kirletilmesi suçu oluşmayacaktır. Ancak sanığın, sahibi olduğu hayvanlardan kaynaklanan fekal atığı muhafaza ederken, zamanında ve yeterli seviyede tedbir alma yükümlülüğüne aykırı davranarak üçüncü kişileri*

¹⁹⁰ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/28077 E. 2013/19465 K., Karar Tarihi: 19.06.2013. Bkz. Taneri, s. 24.

¹⁹¹ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2011/15197 E. 2013/18013 K., Bkz. Taneri, s. 45.

¹⁹² Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/12287 E. 2014/36810 K., Karar Tarihi: 22.12.2014. Bkz. Taneri, s. 102.

rahatsız ettiği veya üçüncü kişilere zarar verdiği takdirde 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 24 ve 5199 sayılı Kanun'un 5/2, 28/b maddeleri gereğince idari para cezası verilip verilmeyeceğinin de tartışılması gerekir”¹⁹³ denilerek çevrenin kasten kirletilmesi suçu oluşmasa da idari yaptırımların verilmesinin değerlendirilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

İçtima bölümünde son olarak değinilecek olan konu bileşik suçtur. Bileşik suç başlıklı TCK 42. maddesine göre, *“biri diğerinin unsurunu veya ağırlaştırıcı nedenini oluşturması dolayısıyla tek fiil sayılan suçta bileşik suç denir. Bu tür suçlarda içtima hükümleri uygulanmaz.”* Kanunda bağımsız bir suç olarak düzenlenmiş bir fiil, başka bir suçun temel şeklini ya da ağırlaştırılmış nedenini oluşturduğu durumlarda faile ayrıca bağımsız suç bakımından ceza verilmez. Örneğin yağma suçunda kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden ya da malvarlığı itibariyle büyük bir zarara uğratacağından bahisle tehdit ederek veya cebir kullanarak bir malı teslim veya malın alınmasına mecbur kılan kişi cezalandırılmaktadır. Görüldüğü üzere cebir ve tehdit ayrı ayrı suçlar olmasına rağmen yağma suçunda birer unsurdurlar. Yağma suçunu işleyen faile cebir ve tehdit suçlarından dolayı ayrıca ceza verilemez. Çevrenin kasten kirletilmesi suçu bileşik suç yönünden herhangi bir özellik arz etmemektedir.

VIII. Yaptırım ve Uygulama

Genel olarak yaptırım, bir hukuk kuralına aykırı davranılması sonucunda kanun koyucunun verdiği karşılıktır. Ceza hukukunda ise yaptırım, suç sayılan fiillere kanunda düzenlenen hukuksal sonuçların mahkemeler yoluyla uygulanmasıdır.

Suç, toplumda hâkim olan hukuksal değerlere tecavüz teşkil eden fiiller olarak tanımlayabiliriz.¹⁹⁴ Ceza hukukunda suç sayılan fiillerin işlenmesinin yaptırımı olarak ceza ve güvenlik tedbirlerinin uygulanması uygun görülmüştür. Ceza, suç teşkil eden fiilleri kusurlu bir iradeyle işleyenler hakkında devlet eliyle uygulanan ve onları bazı yoksunluklara tabi kılan, sosyalleştirme amacına yönelik olan ıstırap verici, korkutucu ve caydırıcı bir yaptırım türüdür.¹⁹⁵ Güvenlik tedbiri ise suçun

¹⁹³ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2013/41254 E. 2014/35441 K., Karar Tarihi: 08.12.2014. Bkz. Taneri, s. 131-132.

¹⁹⁴ Koca/Üzülmez, s. 41.

¹⁹⁵ Koca/Üzülmez, s. 559.

tehlikelilik oranına göre hem suçu işleyenin korunması ve iyileştirilmesi için hem de toplumu korunması için uygulanan bir yaptırım türüdür.

Türk Ceza Hukukunda da ceza ve güvenlik tedbirleri iki yaptırım türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceza yaptırım türü ise hapis ve adli para cezası olarak kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Hapis cezası, suç işlediği sabit olan kişinin cezaevine konularak özgürlüğünün kısıtlanması şeklinde görülen ceza şeklidir. TCK'da üç tip hapis cezası düzenlenmiştir. Bunlar; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezasıdır. Sanık hakkında belirlenen hapis cezası iki yıl veya daha az süreli ise TCK 51. maddesinde belirlenen diğer şartların da sağlanması durumunda hakkında verilen ceza ertelenebilir.¹⁹⁶ Sanığa yüklenen ceza iki yıl veya daha az süreli hapis veya adli para cezası ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına¹⁹⁷ karar verilebilir. Sanık hakkında yüklenen suçtan dolayı hükmolunan hapis cezası bir yıl veya daha az süreli ise suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre TCK 50. maddedeki seçenek yaptırımlara çevrilebilir.

Adli para cezası ise, suç işlediği sabit olan kişinin belli bir meblağı devlete ödemesi şeklinde görülmektedir. Adli para cezası bazı durumlarda doğrudan ceza olarak kararlaştırılabildiği gibi kısa süreli hapis cezasının seçenek yaptırım olarak adli para cezasına çevrilmesi şeklinde de görülebilmektedir.

TCK 181/1. maddesindeki suç bakımından öngörülen ceza yaptırımı altı aydan iki yıla kadar hapis cezasıdır. TCK 181/2. maddesinde düzenlenen suçun işlenmesi durumunda ise sanık bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacaktır. TCK 61. maddesine göre 181. maddede öngörülen alt sınır ve üst sınır arasında bir ceza belirlenecektir.

¹⁹⁶ TCK 51/1: İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;

- a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,
 - b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması
- Gerekir.

¹⁹⁷ CMK 231/5: Sanığa yüklenen suçtan dolayı yapılan yargılama sonunda hükmolunan ceza, iki yıl veya daha az süreli hapis ve adli para cezası ise; mahkemece, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilebilir. Uzlaşmaya ilişkin hükümler saklıdır. Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, kurulan hükmün sanık hakkında bir hukuki sonu doğurmamasını ifade eder.

Suçun nitelikli halinin düzenlendiği TCK 181/3'e göre atık veya artıkların toprakta, suda veya havada kalıcı özellik göstermesi durumunda verilecek ceza maddenin ilk iki fıkrasına göre verilecek cezanın iki katı kadar arttırılır. Suçun diğer nitelikli hali olan TCK 181. madde 4. fıkrasına göre maddenin ilk iki fıkrasında tanımlanan fiillerin, insan veya hayvanlar açısından tedavisi zor hastalıkların ortaya çıkmasına, üreme yeteneğinin körelmesine, hayvanların veya bitkilerin doğal özelliklerini değiştirmeye neden olabilecek niteliklere sahip olan atık veya artıklarla ilgili olarak işlenmesi halinde beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına ve bin güne kadar adli para cezasına karar verilir. Bu hükmü TCK 49/1¹⁹⁸ ve 52/1.¹⁹⁹ maddeleri ile birlikte değerlendirdiğimizde verilecek hapis cezası beş yıl ile yirmi yıl arasında ve adli para cezası ise beş günden bin güne kadar olacak şekilde verilebilir.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlediğinden dolayı sanık hakkında bir yıl veya daha az hapis cezasına hükmedilmişse verilen ceza TCK 50. maddedeki seçenek yaptırımlara çevrilebilir. Sanık hakkında verilen ceza iki yıl veya daha az süreyle hapis cezası ise TCK 51. maddedeki diğer şartların da sağlanması durumunda hapis cezası ertelenebilir. Son olarak verilen ceza iki yıl veya daha az süreli hapis ve adli para cezası ise hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına hükmedilebilir.

Kemik unu ve kemik yağı üretimi yapan fabrikadan yayılan pis kokuların çevreyi kirlettiğinin iddia edildiği olayda, *“sanıklara yükletilen çevrenin kasten kirletilmesi suçunda maddi nitelikte bir zarar bulunduğu takdirde sanıklardan bu zararı karşılamak isteyip istemedikleri sorularak karşılanmaları durumunda sabıka kaydı bulunmayan ve yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği yönünde mahkemede olumlu kanaat oluşması nedeniyle cezası ertelenen sanıkların hukuksal durumlarının aynı fıkranın (m.231/6) (b) bendindeki ölçüt yönünden tartışılması zorunluluğu”*²⁰⁰ Yargıtay tarafından yasaya aykırı bulunarak sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararının değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

¹⁹⁸ TCK 49/1: Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz.

¹⁹⁹ TCK 52/1: Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yedi yüz otuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.

²⁰⁰ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2010/19020 E. 2012/11725 K., Karar Tarihi: 16.05.2012. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

Sanığın, tapulu taşınmaza inşaat atığı, hafriyat, taş ve moloz yığarak çevrenin kasten kirletilmesi suçunu işlediğinin iddia edildiği davada, *“hükümden önce yürürlüğe giren 5728 sayılı kanunun 562. maddesiyle değişik 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 231. maddesi ve bu maddenin 6. fıkrasına 25.7.2010 tarihinde yürürlüğe giren 6008 sayılı yasanın 7. maddesi ile eklenen cümle de gözetilerek, koşulların varlığı halinde hükmün açıklanmasının geri bırakılması yönünde mahkemesince değerlendirme yapılması gerektiğinin gözetilmemesi”*²⁰¹ hukuka aykırı bulunmuştur.

Sanık hakkında verilen cezanın adli para cezasına çevrilmesinin değerlendirilmesi gerektiğinin belirtildiği kararda *“... TCK’nın 50/1. madde ve fıkrasında yer alan... suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre... çevrilebilir”* biçimindeki *“ölçütler tartışmadan kanuni olarak yer bulunmadığından”* şeklindeki soyut ve yetersiz gerekçeyle anılan maddenin uygulanmasına yer olamadığına karar verilmesi”²⁰² kanuna aykırı bulunmuştur.

Türk Ceza Hukukunda diğer yaptırım türü olan güvenlik tedbirleri, fail hakkında ceza yerine veya ceza yanında uygulanan ve tehlike halini esas alan yaptırımlardır.²⁰³ Güvenlik tedbirlerine işlenen suçun ağırlığına göre değil tehlikelilik haline göre karar verilir. TCK kapsamında verilebilecek güvenlik tedbirleri 53-60. maddeleri arasında sıralanmıştır. TCK dışındaki kanunlarda da güvenlik tedbirlerine yer verildiği görülmektedir. Örneğin 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanunun 18. maddesinde güvenlik tedbiri olarak spor müsabakalarını seyirden yasaklama düzenlenmiştir.²⁰⁴

TCK 181/5. maddesine göre, *“bu maddenin iki, üç ve dördüncü fıkrasındaki fiillerden dolayı tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur”*. Çevrenin kasten kirletilmesi suçu bakımından tüzel kişiler hakkında TCK 60. maddesine göre güvenlik tedbirlerine hükmedilebilir. Bu madde kapsamında TCK 181/2, 181/3 ve 181/4. maddelerindeki fiillerden dolayı tüzel

²⁰¹ Yargıtay 8. Ceza Dairesi, 2014/2676 E. 2014/19727 K., Karar Tarihi: 16.09.2014. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

²⁰² Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 2012/8101 E. 2013/19164 K., Karar Tarihi: 18.06.2013. Bkz. Taneri, s. 29.

²⁰³ Centel/Zafer/Çakmut, s. 671.

²⁰⁴ Koca/Üzülmez, s. 624.

kişiler hakkında faaliyet izninin iptali ve suçun işlenmesi sonucunda elde edilen kazancın müsadereesi güvenlik tedbirlerine hükmolunur. Kanun koyucu güvenlik tedbiri uygulanacak fiillere TCK 181. maddenin birinci fıkrasındaki fiili dâhil etmemiştir. Oysaki yapılacak bir düzenlemeyle TCK 181/1. maddesindeki fiilden dolayı da özel hukuk tüzel kişileri hakkında güvenlik tedbirlerine hükmedilmesinin sağlanması gerekir.

Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedilebilmesi için maddenin ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkrasındaki fiillerin oluştuğunun tespiti önemlidir.

Bakır cevherinin çıkartılarak işlenmesi işini yapan işletmenin, ayrıştırma işleminden sonra geriye kalan atık çamurunun nehre deşarj edildiği davada *“TCK’nın 181/5. maddesi kapsamında... Murgul işletmesine güvenlik tedbiri hükmedilmesi talep edilmiş ise de... TCK’nın 181/1-4. maddelerinde aranan şartların oluşmadığı... bu dosya kapsamına göre şirket hakkında herhangi bir güvenlik tedbirine başvurulamayacağı anlaşılmakla, ismi geçen şirket tüzel kişiliği hakkında güvenlik tedbiri uygulanmasına yer olmadığına karar verilmesi gerektiği anlaşılmakla”*²⁰⁵ denilerek özel hukuk tüzel kişisi hakkında güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına yer olmadığı kararı verilmiştir.

Hayvansal atıkların alıcı ortama deşarj edilmesiyle çevrenin kasten kirletildiğinin ve sanık tüzel kişi yetkilisinin ise bu durumu engellemediğinin iddia edildiği olayda Yargıtay, *“yapılan tespit ve temin edilen belgelere göre, olay kapsamında çevreye bırakılan atığın miktarı ve niteliği itibarıyla, TCK’nın 181/2-3-4 fıkralarında düzenlenen hükümlere göre kalıcı kirlilik yaratacak derecede etkisi bulunduğu dair bir bilgiye ulaşılamadığı, bu suretle TCK’nın 181/5. maddesi uyarınca hakkında tedbir uygulanması talep edilen tüzel kişi hakkında tedbir uygulanmaması yerinde görülmüştür”*²⁰⁶ kararını vermiştir.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu re’sen soruşturulur ve kovuşturulur. 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun’da 18.06.2014 tarihinde meydana gelen değişiklikle Sulh Ceza Mahkemeleri kaldırılmış, yerine Sulh Ceza Hâkimlikleri

²⁰⁵ Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 2017/892 E. 2017/4862 K., Karar Tarihi: 02.05.2017. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

²⁰⁶ Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 2015/29284 E. 2017/1846 K., Karar Tarihi: 20.02.2017. Bkz. <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

kurulmuştur. Kanunun 11. maddesine göre kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılacaktır.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun ilk üç fıkrası bakımından görevli mahkeme 18.06.2014 tarihinde yapılan değişiklikten sonra asliye ceza mahkemesidir. Suçun dördüncü fıkrasındaki suça göre verilecek hapis cezasının üst sınırı yirmi yıl olduğundan bu suç bakımından görevli mahkeme ağır ceza mahkemesidir.²⁰⁷

Çevrenin taksirle kirletilmesi suçunun TCK 182/1’de belirtilen temel hali bakımından adli para cezası öngörülmüştür. Birinci fıkra da belirtilen nitelikli halin oluşması durumunda sanık hakkında iki aydan bir yıl kadar hapis cezasına hükümlenir. Maddenin ikinci fıkrasındaki nitelikli halin fail tarafından işlenmesi halinde ise sanık hakkında bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmedilir. Çevrenin taksirle kirletilmesi suçu bakımından görevli mahkeme asliye ceza mahkemesidir.

TCK 183. maddesinde düzenlenen gürültüye neden olma suçunu işleyen kişi iki aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suç bakımından asliye ceza mahkemeleri görevlidir. Soruşturma ve kovuşturma re’sen yürütülür.

TCK 184. maddesinde düzenlenen imar kirliliğine neden olma suçunun ilk iki fıkrasında düzenlenen hareketlerin yapılmasıyla suç oluşursa fail bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Suçun üçüncü fıkrasındaki hareketin yapılması durumunda verilecek ceza iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıdır. Suça konu imar kirliliğinin Kıyı Kenar Kanunu uygulanan bölgede gerçekleşmesi halinde 3621 sayılı yasanın 15/5 maddesi²⁰⁸ gereğince bu cezalar bir kat arttırılarak uygulanacaktır.²⁰⁹ Yargılama görevi asliye ceza mahkemesininindir. Soruşturma ve kovuşturma re’sen yapılır.

²⁰⁷ 5235 sayılı Kanun 12. madde: Kanunların ayrıca görevli kıldığı haller saklı kalmak üzere, Türk Ceza Kanununda yer alan yağma, irtikâp, resmi belgede sahtecilik, nitelikli dolandırıcılık, hileli iflas suçları, Türk Ceza Kanununun İkinci Kitap Dördüncü Kısımının Dört, Beş, Altı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar (318, 319, 324, 325 ve 332’nci maddeler hariç) ve 12/4/1991 tarihli 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ile ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir.

²⁰⁸ 3621 Sayılı Kıyı Kenar Kanunu 15/5: Birinci fıkra da sayılan yerlerde ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapı yapan kişilere Türk Ceza Kanunu veya İmar Kanunu hükümlerine göre verilecek ceza bir kat artırılır.

²⁰⁹ Taneri, s. 191.

SONUÇ

18 ve 19. yüzyılda Avrupa’da Sanayi Devrimi’nin başlamasıyla sanayi ve teknoloji insanoğlunun hayatında önemli bir yer kaplamaya başladı. Sanayi ve teknolojinin gelişmesi devletlerin gelişmesinde ve kalkınmasını sağladı. Ancak sanayi ve teknolojinin gelişmesiyle paralel olarak çevreye verilen zarar da arttı. Çevre kirliliği Sanayi Devrimi’nden önce de olmasına rağmen dikkat çekecek boyutlara ulaşmamıştı. Sanayi Devrimi ile birlikte devletler çevre kirliliğine çok daha önemli bir mesele olarak bakmaya başladılar.

Çevre sorunlarının ulusal sınırları aşmasıyla devletler bu küresel soruna çözüm üretebilmek adına işbirliği yapmak durumunda kalmışlardır. Bu sebeple uluslararası sözleşmeler vasıtasıyla çevre sorunlarıyla ilgili temel prensipler ortaya koyulmaya başlanmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen 1972 Stockholm Konferansı ve 1992 Rio Konferansı ile birlikte çevre sorunlarıyla ilgili uluslararası düzlemde temel kavram ve ilkelerin altyapısı oluşturulmuştur. Özellikle 1972 Stockholm Konferansı ile başlayan süreçte çevre sorunlarının önlenmesine yönelik hukuksal düzenlemeler devletler tarafından ulusal düzenlemelere konu edilmiştir.

Bu bağlamda ülkemizde 1982 Anayasası’nın Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler bölümünde yer alan 56/1. maddesinde “*herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir*” ifadeleriyle çevre hakkı tanınmıştır. Maddenin ikinci fıkrasında çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devlete ve vatandaşlara bir ödev olarak yüklenmiştir. Türk Hukukunda çevre kavramı ile ilgili farklı düzenlemeler bulunmakla birlikte doğrudan ve bir bütün olarak çevre konusunu düzenleyen en kapsamlı düzenleme 1983 yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu’dur. Bu kanuna istinaden de oluşturulan yönetmeliklerle kısaca çevre unsurlarının korunması amaçlanmıştır.

Gelişen toplum düzeninde çevrenin korunmasına ilişkin özel hukuk ve idare hukuku alanında getirilen yaptırımların yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu alanlarda oluşturulan düzenlemelerin yetersiz kalması ceza hukukunun çevre sorunlarıyla ilgili yaptırımlar getirmesinin zeminini hazırlamıştır.

Uluslararası düzenlemeler ile vurgulanan çevrenin ceza hukuku yoluyla korunması ihtiyacı sonucunda çevre sorunlarının ceza hukuku vasıtasıyla korunması

için ülkemizde 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda dört adet çevreye karşı suç tipi düzenlenmiştir. Çalışmamızda çevrenin taksirle kirletilmesi, gürültüye neden olma ve imar kirliliğine neden olma suçlarına kısaca değinildiği gibi ana hatlarıyla Türk Ceza Kanunu'nun 181. maddesinde düzenlenen çevrenin kasten kirletilmesi suçu incelenmiştir. Suçun ele alınışından kaynaklanan bazı hususlar çevre sorunlarıyla mücadele konusunda bazı engeller yaratmaktadır.

TCK 181. maddesinde iki farklı suç tipi düzenlenmiştir. Bunlardan birincisi, ilk fıkra düzenleneni "atık veya artıkların ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı olarak ve çevreye zarar verecek şekilde toprağa, suya veya havaya verilmesi" suçudur. Fıkra göre atık veya artıkların çevreye verilmesi eyleminin suç oluşturabilmesi için gerekli şartlardan bir tanesi bu eylemin ilgili kanunlarla belirlenen teknik usullere aykırı bir şekilde yapılmasıdır. Bu ifadenin kullanılması hukuksal korumayı zayıflatmıştır. Bu fıkra değinilmesi gereken diğeri önemli bir husus mevzuatımızda teknik usulleri açıkça gösteren ve normlar hiyerarşisinde kanun düzeyinde bulunan bir norm bulunmamasıdır. Fıkra yer alan ifadeye göre teknik usullerin kanunla belirlenmesi gerekirken mevzuatımızda bu teknik usuller tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Bu husus doktrinde bazı yazarlar tarafından da eleştirilmiştir. Uygulamada söz konusu teknik usuller Çevre Kanunu'nun göndermesiyle oluşturulmuş tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. Yapılması gereken maddedeki ifadenin kanunlarla ve kanunların göndermesiyle oluşturulan tüzük ve yönetmeliklerle şeklinde değıştırilmesidir.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçunun birinci fıkrasıyla ilgili söylenmesi gereken diğeri bir husus maddenin beşinci fıkrasında yer alan düzenlemenin birinci fıkradaki suçu kapsamamasıdır. Maddenin beşinci fıkrasına göre iki, üç ve dördüncü fıkralardaki suçlar bakımından tüzel kişiler hakkında bunlara özgü güvenlik tedbirlerine hükümlenir. Bu fıkra göre birinci fıkra düzenleneni suçun oluşması sebebiyle tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbirine hükmedilemeyecektir. Birinci fıkradaki suçun genellikle tüzel kişilerin faaliyetleri kapsamında işlendiği düşünüldüğünde beşinci fıkradaki düzenlemenin eksik olduğu rahatlıkla söylenilebilir.

Maddenin ilk fıkrasındaki suçun ikinci fıkrasındaki suça göre hem daha ağır olması hem de daha yaygın görülmesine rağmen daha hafif bir yaptırımla

cezalandırılması yanlış bir uygulamadır. Çevrenin korunması kapsamında daha gerçekçi ve tutarlı bir yaklaşım gösterilerek birinci fıkradaki suçun daha ağır bir ceza ile tekrardan düzenlenmesinde fayda bulunmaktadır.

Çevrenin kasten kirletilmesi suçu, Kabahatler Kanunu ve diğer idari yaptırım içeren kabahat niteliğindeki normların birlikte nasıl uygulanacağı konusu önem arz etmektedir. Kabahatler Kanunu'nun 15/3. maddesine göre, bir fiil hem kabahat hem de suç teşkil etmesi durumunda sadece suçtan dolayı ceza verilebilir. Dolayısıyla çevrenin kasten kirletilmesi maddesindeki suçlardan birinin oluşması durumunda yapılan bu eylemden dolayı ayrıca kabahat teşkil etse bile ceza verilemeyecektir. Fakat kabahat olarak değerlendirilen bir eylemin çevreye zarar verme tehlikesi taşımaması ve bu sebeple TCK 181. madde kapsamında bir suç oluşturmaması durumunda sadece idari yaptırım uygulanacaktır.

KAYNAKÇA

Artuk Mehmet Emin, Gökcen Ahmet, Yenidünya Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 8. Baskı, Ankara, 2014.

Artuk Mehmet Emin, “Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu”, Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi ve Çevreye Karşı Suçlar Paneli (Ed. Murat Balcı), Seçkin Yayınları, Ankara, 2012.

Bayraktar Köksal, Çevrenin Korunması ve Türk Hukuku, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay, No:465, Ankara, 1981.

Centel, Nur, Zafer Hamide, Çakmut Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 7. Baskı, Beta, İstanbul, 2011.

Çepel Necmettin, Çevre Korum ve Ekoloji Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, İstanbul, 1996.

Dağdemir Özcan, Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşımlar ve Optimal Politika Arayışları, 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2012.

Demirbaş Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 6. Bası, Ankara, 2009.

Erman Barış, “TCK Tasarısı’nda Çevre Suçları”, Hukuki Perspektifler Dergisi, S:2, 2004.

Gemalmaz Mehmet Semih, Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Tarihsel Gelişimi Konusunda, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.

Güneş Yusuf, Coşkun Aynur Aydın, Çevre Hukuku, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 2004.

Hakeri Hakan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara, 2013.

Kaboğlu İbrahim Özden, Çevre Hakkı, 3. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

Kaboğlu İbrahim Özden, Özgürlükler Hukuku, Afa Yayınları, İstanbul, 1998.

Katoğlu Tuğrul, Yeni Türk Ceza Kanunu ve Çevreye Karşı Suçlar, Mülkiye Dergisi, S:246.

Keleş Ruşen, Ertan Birol, Çevre Hukukuna Giriş, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

Kütükçü Akif, Uluslararası Hukukta Gemi Kaynaklı Kirlenme ve Devlet Gemilerinin Egemenlikten Doğan Bağışıklığı, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y:2001, C:6, S:2.

Koca Mahmut, Üzülmaz İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Seçkin Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2018.

Marin Mehmet, Yıldırım Uğur, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Yayınları, İstanbul, 2004.

Özbek Veli Özer, TCK İzmir Şerhi, Yeni Türk Ceza Kanununun Anlamı, 3. Bası, Ankara, 2016.

Özdek Yasemin, İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAİE Yayınları, Ankara, 1993.

Özgenç İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 5. Bası, Ankara, 2010.

Soyaslan Doğan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 3. Baskı, Ankara, 2005.

Şen Ersan, Çevre Ceza Hukuku, Kazancı Yay, No:140, İstanbul, 1994.

Talas Serdar, Türk Ceza Kanunu'nda Çevrenin Kasten ve Taksirle Kirlenmesi Suçları, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2013.

Taneri Gökhan, Çevreye Karşı Suçlar, Bilge Yayınevi, Ankara, 2016.

Toroslu Nevzat, Ceza Hukuku ve Çevre, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yay, 1982.

Tunç Hasan, Güven Yusuf, Çevre Hakkı ve 1982 Anayasası, Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, 1997.

Turgut Nükhet, “Çevre Hukukunun Temel Kavram ve İlkeleri”, Çevre Hukuku Sempozyumu, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, Ankara, 2006.

Turgut Nükhet, Çevre Politikası ve Hukuku, İmaj Yayınevi, Ankara, 2012.

Tütüncü Ayşe Nur, Lanoux Gölü Hakem Mahkemesi Kararı, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 1998, C:LVI, S:1-4.

Yılmaz Sacit, Çevre Suçları, Adalet Yayınları, 2013.

Yokuş Sevük Handan, Çevre Hukuku, Adalet Yayınevi, 2. Baskı, 2017.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc44000ed73c1.18725612

<https://www.dogadergisi.com/aarhus-sozlesmesi-nedir/>

